

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
พระสุตตันตปิฎก
เล่ม ๘

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
อภิสมัยสังยุตต์
พุทธวรรคที่ ๑

๑. เทศนาสูตร

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธ-
*เจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธดำรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดง
ปฏิจจสมุปบาทแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟังปฏิจจสมุปบาทนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด
เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิจจสมุปบาท
เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูป
เป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็น
ปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย
จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและ
อุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เราเรียกว่า
ปฏิจจสมุปบาท ฯ

[๓] ก็เพราะอริชานันและดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขาร-

*จึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะ
นามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ
เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะโสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่า-

*นั้นมีใจยินดีชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. วิภังคสูตร

[๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราจักแสดง จักจำแนกปฏิจจสมุปบาทแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟังปฏิจจสมุปบาท
นั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิจจสมุปบาท
เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูป
เป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย
จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของ
ความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่
ห่อหมกแห่งอินทรีย์ ในหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชรา ก็มรณะ
เป็นไฉน ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความทำลาย ความอันตราย
มฤตยู ความตาย กาลกิริยา ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาด
แห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ชราและ
มรณะ ดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่า ชราและมรณะ ฯ

[๗] ก็ชาติเป็นไฉน ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลง ๑- เกิด ๒- เกิด
จำเพาะ ๓- ความปรากฏแห่งขันธ์ ความได้อายตนะครบในหมู่มสัตว์นั้นๆ ของ
เหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชาติ ฯ

[๘] ก็ภพเป็นไฉน ภพ ๓ เหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ

นี้เรียกว่าภพ ฯ

[๙] ก็อุปาทานเป็นไฉน อุปาทาน ๔ เหล่านี้คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิลพัตอุปาทาน อัตตวาอุปาทาน นี้เรียกว่า อุปาทาน ฯ

[๑๐] ก็ตัณหาเป็นไฉน ตัณหา ๖ หมวดเหล่านี้คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โภญฐัพพตัณหา อัมมตัณหา นี้เรียกว่าตัณหา ฯ

[๑๑] ก็เวทนาเป็นไฉน เวทนา ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุสัมผัสสชา-
*เวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา
กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา นี้เรียกว่าเวทนา ฯ

[๑๒] ก็ผัสสะเป็นไฉน ผัสสะ ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุสัมผัส
โสตสัมผัส มโนสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส นี้เรียกว่าผัสสะ ฯ

[๑๓] ก็สฬายตนะเป็นไฉน อายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
นี้เรียกว่าสฬายตนะ ฯ

๔๑. คือเป็นขลาพุชะหรืออันทชปฏิสนธิ ๒. คือเป็นสังเสทชปฏิสนธิ ๓. คือเป็น
๔อุปปาตักปฏิสนธิ ฯ

[๑๔] ก็นามรูปเป็นไฉน เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ
นี้เรียกว่านาม มหาภูตรูป ๔ และรูปที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ นี้เรียกว่ารูป นามและ
รูปดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่านามรูป ฯ

[๑๕] ก็วิญญาณเป็นไฉน วิญญาณ ๖ หมวดเหล่านี้คือ จักขุวิญญาณ
โสตวิญญาณ มโนวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ นี้เรียกว่า
วิญญาณ ฯ

[๑๖] ก็สังขารเป็นไฉน สังขาร ๓ เหล่านี้คือ กายสังขาร วจิตสังขาร
จิตสังขาร นี้เรียกว่าสังขาร ฯ

[๑๗] ก็อริชชาเป็นไฉน ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในเหตุเกิดแห่ง-
*ทุกข์ ความไม่รู้ในความดับทุกข์ ความไม่รู้ในปฏิปทาที่จะให้ถึงความดับทุกข์
นี้เรียกว่าอริชชา ดุรภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะ
สังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ดังพรรณนามาจะนี้ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๘] ก็เพราะอริชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึง
ดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปฏิปทาสูตร

[๑๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย
เราจักแสดงมีจลาปฏิปทา และสัมมาปฏิปทา พวกเธอจงฟังปฏิปทาทั้ง ๒ นั้น
จงใส่ใจให้ดีเถิดเราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒๐] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็มีจลาปฏิปทา
เป็นไฉน ดุรภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ นี้เรียกว่ามีจลาปฏิปทา ฯ

[๒๑] ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็สัมมาปฏิปทาเป็นไฉน เพราะอริชชา
นั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณ
จึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ นี้เรียกว่า
สัมมาปฏิปทา ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔ วิปัสสิสูตร

[๒๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าวิปัสสิ ก่อน
แต่ตรัสรู้ เมื่อครั้งเป็นพระโพธิสัตว์ยังมีได้ตรัสรู้ ได้ปริวิตกว่า โลกนี้ถึงความยาก
แล้วหนอ ย่อมเกิด แก่ ตาย จุตี และอุปบัติ และเมื่อเป็นเช่นนั้นก็ยังไม่รู้
ธรรมอันออกจากทุกข์ คือชราและมรณะนี้ เมื่อไรเล่าความออกจากทุกข์ คือชรา
และมรณะนี้ จักปรากฏ ฯ

[๒๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระวิปัสสิโพธิสัตว์ได้มีความ
ปริวิตดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมิอยู่ ชราและมรณะจึงมี ชราและมรณะย่อมมี เพราะ
อะไรเป็นปัจจัย ดุรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระวิปัสสิโพธิสัตว์ เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
 กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ชราและมรณะ
 จึงมี ชราและมรณะย่อมมี เพราะชาติเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ ชาติจึงมี
 ชาติย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อภพมีอยู่ ชาติจึงมี ชาติย่อมมีเพราะภพ
 เป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . .
 เมื่ออุปาทานมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไร
 หนอมืออยู่อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อตัณหาอยู่
 อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่
 ตัณหาจึงมี ตัณหาย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อเวทนาอยู่ ตัณหาจึงมี
 ตัณหาย่อมมีเพราะเวทนาเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ เวทนาจึงมี เวทนา
 ย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อผัสสะอยู่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะ
 ผัสสะเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะอะไร
 เป็นปัจจัย . . . เมื่อสพายตนะอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะสพายตนะ
 เป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ สพายตนะจึงจะมี สพายตนะย่อมมีเพราะอะไร
 เป็นปัจจัย . . . เมื่อนามรูปอยู่ สพายตนะจึงมี สพายตนะย่อมมีเพราะนามรูป
 เป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมืออยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . .
 เมื่อวิญญาณอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไร
 หนอมืออยู่วิญญาณจึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อสังขารอยู่
 วิญญาณจึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย ดูกิริยาทั้งหลาย ครั้งนั้นแล
 พระวิปัสสิโพธิสัตว์ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมืออยู่ สังขารจึงมี
 สังขารย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกิริยาทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิ
 โพธิสัตว์ เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออริชชา
 มีอยู่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอริชชาเป็นปัจจัย เพราะอริชชาเป็นปัจจัย
 จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ดังพรรณนามาจะนี้ ความ
 เกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกิริยาทั้งหลาย จักษ
 ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่พระวิปัสสิโพธิสัตว์ในธรรม
 ที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างเกิด ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

[๒๔] ดูกิริยาทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิโพธิสัตว์ได้มีความ
 ปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชรา
 และมรณะจึงดับ ดูกิริยาทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิโพธิสัตว์ เพราะ
 กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ชราและมรณะ
 จึงไม่มี เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี ชาติจึงไม่มี
 เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะภพดับ ชาติจึงดับ . . .
 เมื่ออะไรหนอไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ภพจึงดับ เมื่ออุปาทานไม่มี
 ภพจึงไม่มี เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี อุปาทานจึงไม่มี
 เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ . . . เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะตัณหา
 ดับ อุปาทานจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหา
 จึงดับ . . . เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ . . . เมื่อ
 อะไรหนอไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ . . . เมื่อผัสสะไม่มี
 เวทนาจึงไม่มี เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี ผัสสะจึง
 ไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ . . . เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะ
 สพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะ
 อะไรดับ สพายตนะจึงดับ . . . เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะนามรูป
 ดับ สพายตนะจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ
 นามรูปจึงดับ . . . เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะวิญญาณดับ นามรูป
 จึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ
 เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ดูกิริยา
 ทั้งหมด ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิโพธิสัตว์ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอ
 ไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สังขารจึงดับ ดูกิริยาทั้งหลาย ครั้งนั้นแล
 พระวิปัสสิโพธิสัตว์ เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า
 เมื่ออริชชาไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอริชชาดับ สังขารจึงดับ เพราะอริชชาดับ
 สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ดังพรรณนามาจะนี้ ความดับ
 แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกิริยาทั้งหลาย จักษ ญาณ
 ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่พระวิปัสสิโพธิสัตว์ ในธรรมที่ไม่
 เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างดับ ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ลีขัสูตร- ๙. กัสสปสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๒๕] พระปริวิตกของพระพุทธเจ้าแม่ทั้ง ๗ พระองค์ ก็พึงให้พิศดาร
เหมือนอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง
พระนามว่าสีสิ . . . ทรงพระนามว่าเวสสกุ . . . ทรงพระนามว่ากุกสันธะ . . . ทรงพระ
นามว่าโกณฑกมนะ . . . ทรงพระนามว่ากัสสป . . . ๑- ๖

๑๐. มหาศักยมนิโคตมสูตร

[๒๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรายังเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนตรัสรู้
ยังมิได้ตรัสรู้ ได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า โลกนี้ถึงความยากแล้วหนอ ย่อมเกิด แก่
ตาย จุตี และอุปบัติ และเมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ยังไม่รู้ธรรมอันออกจากทุกข์ คือขรา
และมรณะนี้ เมื่อไรเล่า ความออกจากทุกข์ คือขราและมรณะนี้จักปรากฏ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมียุ่ ขราและมรณะ
จึงมี ขราและมรณะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นเพราะ
กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ขราและมรณะ
จึงมี ขราและมรณะย่อมมีเพราะชาติเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมียุ่ ชาติจึงมี
ชาติย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อภพมีอยู่ ชาติจึงมี ชาติย่อมมีเพราะภพ
เป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมียุ่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . .
เมื่ออุปาทานมีอยู่ ภพจึงมี ภพย่อมมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอ
มีอยู่ อุปาทานจึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อตัณหา มีอยู่ อุปาทาน
จึงมี อุปาทานย่อมมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมียุ่ ตัณหาจึงมี ตัณหา
ย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อเวทนา มีอยู่ ตัณหาจึงมี ตัณหาย่อมมีเพราะ
เวทนาเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมียุ่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะอะไร
เป็นปัจจัย . . . เมื่อผัสสะมีอยู่ เวทนาจึงมี เวทนาย่อมมีเพราะผัสสะเป็นปัจจัย . . .
เมื่ออะไรหนอมียุ่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อ
สพายตนะมีอยู่ ผัสสะจึงมี ผัสสะย่อมมีเพราะสพายตนะเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไร
หนอมียุ่ สพายตนะจึงมี สพายตนะย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อนามรูป
มีอยู่ สพายตนะจึงมี สพายตนะย่อมมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอ
มีอยู่ นามรูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อวิญญาณมีอยู่ นาม
รูปจึงมี นามรูปย่อมมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย . . . เมื่ออะไรหนอมียุ่ วิญญาณ

๑๑. เหมือนข้อ ๒๒-๒๔

จึงมี วิญญาณย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย . . . เมื่อสังขารมีอยู่ วิญญาณจึงมี
วิญญาณย่อมมีเพราะสังขารเป็นปัจจัย ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตก
ดังนี้ว่า เมื่ออะไรหนอมียุ่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เรานั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคายจึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า
เมื่ออวิชชา มีอยู่ สังขารจึงมี สังขารย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย เพราะอวิชชา
เป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ดังพรรณนา
มาฉะนั้น ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เราในธรรม
ที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้างเกิด ฝ่ายข้างเกิด ดังนี้ ๖

[๒๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไร
หนอไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ขราและมรณะจึงดับ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เรานั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคายจึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติ
ไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะชาติดับ ขราและมรณะจึงดับ . . . เมื่ออะไร
หนอไม่มี ชาติจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ . . . เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี
เพราะภพดับ ชาติจึงดับ . . . เมื่ออุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ . . .
เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ . . . เมื่ออะไร
หนอไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหาจึงดับ เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหา
จึงไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี เวทนาจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ . . . เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี เพราะผัสสะดับ
เวทนาจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ . . .
เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ . . . เมื่ออะไร
หนอไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สพายตนะจึงดับ . . . เมื่อนามรูป
ไม่มี สพายตนะจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอ
ไม่มี นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ . . . เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูป
จึงไม่มี เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ . . . เมื่ออะไรหนอไม่มี วิญญาณจึงไม่มี
เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ . . . เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เพราะสังขาร
ดับ วิญญาณจึงดับ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้นได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า เมื่ออะไร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
หน่อไม่มี สังขารจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สังขารจึงดับ ดุกริกษทั้งหลาย เรา
นั้น เพราะกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออริชาไม่มี
สังขารจึงไม่มี เพราะอริชาดับ สังขารจึงดับ เพราะอริชาดับ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ดังพรรณนามาจะนี้ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้ง
มวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดุกริกษทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา
วิชา แสงสว่าง ได้บังเกิดขึ้นแก่เราในธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฝ่ายข้าง
ดับ ฝ่ายข้างดับ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบพุทธวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. เทตนาสูตร ๒. วิภังคสูตร ๓. ปฏิปทาสูตร
๔. วิปัสสิสูตร ๕. สีขิสูตร ๖. เวสสภสูตร
๗. กกสันธสูตร ๘. โกนาคมสูตร ๙. กัสสปสูตร
๑๐. มหาคักขณโคตมสูตร ฯ

อาหารวรรคที่ ๒

๑. อาหารสูตร

[๒๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุกริกษ
ทั้งหลาย อาหาร ๔ เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่มสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว
หรือเพื่ออนุเคราะห์หมู่มสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ เป็นไฉน คือ [๑] กาวฬิก-
*ราหารหยาบ หรือละเอียด [๒] ผัสสาหาร [๓] มโนสัญเจตนาหาร [๔]
วิญญาณาหาร อาหาร ๔ เหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่มสัตว์ผู้เกิด
มาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์หมู่มสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๙] ดุกริกษทั้งหลาย ก็อาหาร ๔ เหล่านี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไร
เป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด อาหาร ๔ เหล่านี้ มีต้นเหตุเป็น
เหตุ มีต้นเหตุเป็นที่ตั้งขึ้น มีต้นเหตุเป็นกำเนิด มีต้นเหตุเป็นแดนเกิด กัตถหานี้
มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
ต้นเหตุมีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นที่ตั้งขึ้น มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนาเป็น
แดนเกิด ก็เวทนานี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด เวทนามผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นที่ตั้งขึ้น มีผัสสะเป็น
กำเนิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด ก็ผัสสะนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มี
อะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ผัสสะมีสพายตนะเป็นเหตุ มีสพายตนะ
เป็นที่ตั้งขึ้น มีสพายตนะเป็นกำเนิด มีสพายตนะเป็นแดนเกิด ก็สพายตนะนี้
มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
สพายตนะมีนามรูปเป็นเหตุ มีนามรูปเป็นที่ตั้งขึ้น มีนามรูปเป็นกำเนิด มีนามรูป
เป็นแดนเกิด กีนามรูปนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด นามรูปมีวิญญาณเป็นเหตุ มีวิญญาณเป็นที่ตั้งขึ้น มีวิญญาณ
เป็นกำเนิด มีวิญญาณเป็นแดนเกิด ก็วิญญาณนี้ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่
ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด วิญญาณมีสังขารเป็นเหตุ มี
สังขารเป็นที่ตั้งขึ้น มีสังขารเป็นกำเนิด มีสังขารเป็นแดนเกิด ก็สังขารเหล่านี้มี
อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด
สังขารทั้งหลายมีอริชาเป็นเหตุ มีอริชาเป็นที่ตั้งขึ้น มีอริชาเป็นกำเนิด มี
อริชาเป็นแดนเกิด ดุกริกษทั้งหลาย เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ . . . ดังพรรณนามาจะนี้ ความเกิดขึ้นแห่งกอง
ทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๓๐] ก็เพราะอริชานั้นแหละดับด้วยการส่ำรอกโดยไม่เหลือ สังขาร
จึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ผัคคุนสูตร

[๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
ปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุกริกษทั้งหลาย
อาหาร ๔ เหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมู่มสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว หรือเพื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อนุเคราะห์หมุสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔ เป็นโชน คือ [๑] กวฬิการอาหาร
หยาบหรือละเอียด [๒] ผัสสาหาร [๓] มโนสัญเจตนาหาร [๔] วิญญานาหาร
อาหาร ๔ เหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความดำรงอยู่ของหมุสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว หรือ
เพื่ออนุเคราะห์หมุสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๓๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระโมลลยผัคคุณะได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมกลืนกินวิญญานาหาร
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่า กลืนกิน [วิญญานา-
*หาร] ถ้าเรากล่าวว่ากลืนกิน [วิญญานาหาร] ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า
พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมกลืนกิน [วิญญานาหาร] แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น
ผู้ใดฟังถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า วิญญานาหาร
ย่อมมีเพื่ออะไรหนอ อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า
วิญญานาหารย่อมมีเพื่อความบังเกิดในภพใหม่ต่อไป เมื่อวิญญานาหารนั้นเกิด
มีแล้ว จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯ

[๓๓] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถูกต้อง ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่าย่อมถูกต้อง ถ้าเรากล่าวว่าย่อม
ถูกต้อง ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถูกต้อง แต่
เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดฟังถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธ
เจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีผัสสะ อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจงให้
กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงมีเวทนา ฯ

[๓๔] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมเสวยอารมณ์ ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่าย่อมเสวยอารมณ์ ถ้าเรากล่าว
ว่าย่อมเสวยอารมณ์ ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอ
ย่อมเสวยอารมณ์ แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น
อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีเวทนา อันนี้ควรเป็น
ปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา ฯ

[๓๕] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมทะเยอทะยาน ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่าย่อมทะเยอทะยาน ถ้าเรากล่าว
ว่าย่อมทะเยอทะยาน ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอ
ย่อมทะเยอทะยาน แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น
อย่างนี้ว่า พระพุทธเจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีตัณหา อันนี้ควรเป็น
ปัญหา ควรชี้แจงให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯ

[๓๖] ม. พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถือมั่น ฯ

ภ. ตั้งปัญหายังไม่ถูก เรามีได้กล่าวว่าย่อมถือมั่น ถ้าเราฟังกล่าวว่า
ย่อมถือมั่น ควรตั้งปัญหาในข้อนั้นได้ว่า พระพุทธเจ้าข้า ใครหนอย่อมถือมั่น
แต่เรามีได้กล่าวอย่างนั้น ผู้ใดถามเราผู้มีได้กล่าวอย่างนั้น อย่างนี้ว่า พระพุทธ
เจ้าข้า เพราะอะไรเป็นปัจจัยหนอ จึงมีอุปาทาน อันนี้ควรเป็นปัญหา ควรชี้แจง
ให้กระจ่างในปัญหานี้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทาน
เป็นปัจจัย จึงมีภพ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๓๗] ดูกรผัคคุณะ ก็เพราะบ่อเกิดแห่งผัสสะทั้ง ๖ ดับด้วยการสำรอก
โดยไม่เหลือ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ
ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโหมันส
และอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้จักชราและมรณะ ไม่รู้จักเหตุเกิด
แห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักปฏิปทาที่จะให้ถึง
ความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักชาติ . . . ไม่รู้จักภพ . . . ไม่รู้จักอุปาทาน . . . ไม่
รู้จักตัณหา . . . ไม่รู้จักเวทนา . . . ไม่รู้จักผัสสะ . . . ไม่รู้จักสฬายตนะ . . . ไม่รู้จัก
นามรูป . . . ไม่รู้จักวิญญาน . . . ไม่รู้จักสังขาร ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งสังขาร ไม่รู้จัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ความดับแห่งสังขาร ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่านั้นจะสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือสมมติว่าเป็นพราหมณ์
ในหมู่พราหมณ์ หาได้ไม่ แลท่านเหล่านั้นมิได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของ
ความเป็นสมณะ หรือประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน
ปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๓๙] ดูกฤกษทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จัก
ชราและมรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ รู้จักความดับแห่งชราและมรณะ
รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ รู้จักชาติ . . . รู้จักภพ . . . รู้จัก
อุปาทาน . . . รู้จักตัณหา . . . รู้จักเวทนา . . . รู้จักผัสสะ . . . รู้จักสฬายตนะ . . . รู้จัก
นามรูป . . . รู้จักวิญญาน . . . รู้จักสังขาร . . . รู้จักเหตุเกิดแห่งสังขาร รู้จักความดับ
แห่งสังขาร รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่า
นั้นแล สมมติได้ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และสมมติได้ว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่
พราหมณ์ แลท่านเหล่านั้นมิได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ
และประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๔๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย
ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้จักธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่ง
ธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักธรรมเหล่าไหน ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่าไหน ไม่รู้
จักความดับแห่งธรรมเหล่าไหน ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่า
ไหนคือ ไม่รู้จักชราและมรณะ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักปฏิบัติ
ที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ ไม่รู้จักชาติ . . . ไม่รู้จักภพ . . . ไม่รู้จัก
อุปาทาน . . . ไม่รู้จักตัณหา . . . ไม่รู้จักเวทนา . . . ไม่รู้จักผัสสะ . . . ไม่รู้จัก
สฬายตนะ . . . ไม่รู้จักนามรูป . . . ไม่รู้จักวิญญาน . . . ไม่รู้จักสังขาร ไม่รู้จักเหตุ
เกิดแห่งสังขาร ไม่รู้จักความดับแห่งสังขาร ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งสังขาร ชื่อว่าไม่รู้จักธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จัก
ความดับแห่งธรรมเหล่านี้ ไม่รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้น จะสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือสมมติว่าเป็น
พราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ หาได้ไม่ แลท่านเหล่านั้น มิได้กระทำให้แจ้งซึ่ง
ประโยชน์ของความเป็นสมณะ หรือประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๑] ดูกฤกษทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง รู้จัก
ธรรมเหล่านี้ รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จัก
ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักธรรมเหล่าไหน รู้จักเหตุเกิดแห่ง
ธรรมเหล่าไหน รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่าไหน รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับ
แห่งธรรมเหล่าไหน คือ รู้จักชราและมรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชราและมรณะ
รู้จักความดับแห่งชราและมรณะ รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ
รู้จักชาติ . . . รู้จักภพ . . . รู้จักอุปาทาน . . . รู้จักตัณหา . . . รู้จักเวทนา . . . รู้จักผัสสะ . . .
รู้จักสฬายตนะ . . . รู้จักนามรูป . . . รู้จักวิญญาน . . . รู้จักสังขาร รู้จักเหตุเกิดแห่ง
สังขาร รู้จักความดับแห่งสังขาร รู้จักปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งสังขาร ชื่อว่า
รู้จักธรรมเหล่านี้ รู้จักเหตุเกิดแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จักความดับแห่งธรรมเหล่านี้ รู้จัก
ปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับแห่งธรรมเหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล
สมมติได้ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และสมมติได้ว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
แลท่านเหล่านั้น ได้กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ของความเป็นสมณะ และ
ประโยชน์ของความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. กัจจานโคตตสูตร

[๔๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระกัจจานโคตต เข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ที่เรียกว่า
สัมมาทิฐิ สัมมาทิฐิ ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะชื่อว่า
สัมมาทิฐิ ฯ

[๔๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกัจจานะ โลกนี้ โดยมากอาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ส่วน ๒ อย่าง คือ ความมี ๑- ๑ ความไม่มี ๒- ๑ ก็เมื่อบุคคลเห็นความเกิดแห่งโลก
ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว ความไม่มีในโลก ย่อม ไม่มี เมื่อบุคคลเห็น
ความดับแห่งโลกด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว ความมีในโลก ย่อม ไม่มี
โลกนี้โดยมากยังพัวพันด้วยอุปายอุปาทานและอกิณีสวส แต่พระอริยสาวก ย่อม ไม่
เข้าถึง ไม่ถือมั่น ไม่ตั้งไว้ซึ่งอุปายและอุปาทานนั้น อันเป็นอกิณีสวสและอนสัย
อันเป็นที่ตั้งมั่นแห่งจิตว่า อัตตาของเรา ดังนี้ ย่อม ไม่เคลือบแคลงสงสัยว่า
ทุกข์นั้นแหละ เมื่อยังเกิดขึ้น ย่อมยังเกิดขึ้น ทุกข์เมื่อดับ ย่อมดับ พระอริยสาวก
นั้นมีญาณหยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นเลย ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล ก็ जानะ
จึงชื่อว่าสัมมาทิฐิ ฯ

[๔๔] ดูกิจจ जानะ ส่วนสุดท้ายข้อที่ ๑ นั้นว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ ส่วนสุดท้าย
ข้อที่ ๒ นั้นว่า สิ่งทั้งปวงไม่มี ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้
ส่วนสุดท้าย ๒ นั้นว่า เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย
จึงมีวิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้
เพราะอริชชานั้นแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขาร
ดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ
จบสูตรที่ ๕

๖. ธรรมกถิกสูตร

[๔๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ที่เรียกว่า
ธรรมกถิก ธรรมกถิก ดังนี้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ จึงจะชื่อว่าธรรมกถิก ฯ

[๔๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกิจจ ภิกษุ ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อ
ความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่

๑๑. สลุตสททิฐิ ๒. อจเจททิฐิ
ภิกษุธรรมกถิก ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อ
ความดับชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่ ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าภิกษุ
เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความหน่าย เพราะความคลายกำหนัด เพราะความดับ
เพราะไม่ถือมั่นชราและมรณะ ควรจะกล่าวว่ ภิกษุบรรลุนิพพานในปัจจุบัน
ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับชาติ . . .
ภพ . . . อุปาทาน . . . ตัณหา . . . เวทนา . . . ผัสสะ . . . สฬายตนะ . . . นามรูป . . .
วิญญาณ . . . สังขาร ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด
เพื่อความดับอริชชา ควรจะกล่าวว่ ภิกษุธรรมกถิก ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความ
หน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับอริชชา ควรจะกล่าวว่ ภิกษุปฏิบัติ
ธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความหน่าย เพราะความ
คลายกำหนัด เพราะความดับ เพราะ ไม่ถือมั่นอริชชา ควรจะกล่าวว่ ภิกษุ
บรรลุนิพพานในปัจจุบัน ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อเจลกัสสปสูตร

[๔๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือ
บาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ อเจลกัสสปได้เห็น
พระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล ครั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ สถานที่นั้น
ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว
ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๘] ครั้นแล้ว อเจลกัสสปได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพเจ้าจะขอ
ถามเหตุบางอย่างกะท่านพระโคตม ถ้าท่านพระโคตมจะทรงกระทำโอกาส เพื่อ
ทรงตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกิจจ สลป ยังมีไช้เวลา
จะตอบปัญหา เรากำลังเข้าไปสู่ละแวกบ้าน แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓
อเจลกัสสปก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพเจ้าจะขอถามเหตุบางอย่างกะท่าน
พระโคตม ถ้าท่านพระโคตมจะทรงกระทำโอกาส เพื่อทรงตอบปัญหาแก่ข้าพเจ้า
พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกิจจ สลป ยังมีไช้เวลาตอบปัญหา เรากำลังเข้าไปสู่
ละแวกบ้าน ฯ

[๔๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อเจลกัสสปได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ก็ข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะถามท่านพระโคตมมากนัก ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ภ. ดุรกกัสสป ท่านจงถามปัญหาตามที่ท่าน जानงไว้เถิด ฯ
ก. ข้าแต่ท่านพระโคตม ความทุกข์ตนกระทำเองหรือ ฯ
ภ. อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ
ก. ความทุกข์ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ
ภ. อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ
ก. ความทุกข์ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ ท่านโคตม ฯ
ภ. อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ
ก. ความทุกข์บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีใช้ตนเองกระทำ มีใช้ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป ฯ
ก. ความทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ฯ
ภ. ความทุกข์ไม่มีหามิได้ ความทุกข์มีอยู่ กัสสป ฯ
ก. ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์ ฯ
ภ. เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์หามิได้ เราได้เห็นความทุกข์อยู่ กัสสป ฯ
ก. เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ความทุกข์ตนกระทำเองหรือ ท่านตรัสว่า อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ความทุกข์ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ความทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีใช้ตนเองกระทำ มีใช้ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างล่าวอย่างนั้น กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ความทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า ความทุกข์ไม่มีหามิได้ ความทุกข์มีอยู่ กัสสป เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์ ท่านตรัสว่า เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นความทุกข์หามิได้ เราได้เห็นความทุกข์อยู่ กัสสป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงตรัสบอกความทุกข์แก่ข้าพเจ้า และขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงความทุกข์แก่ข้าพเจ้าด้วย ฯ

[๔๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรกกัสสป เมื่อบุคคลถืออยู่ว่า นั้นผู้กระทำ นั้นผู้สว [ทุกข์] เราจะกล่าวว่า ทุกข์ตนกระทำเองดังนี้ อันนี้เป็น สัสสตทฐิ ไป เมื่อบุคคลถูกเวทนาทิ่มแทง [รู้] อยู่ว่าผู้กระทำคนหนึ่ง ผู้สว เป็นอีกคนหนึ่ง เราจะกล่าวว่า ทุกข์ผู้อื่นกระทำให้ดังนี้ อันนี้เป็นอุจเจททฐิ ไป ดุรกกัสสป ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นว่า เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะอริชชานั้นแหละ ดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๔๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว อเจลกัสสปได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรม โดยอเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทาง แก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยประสงคว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปจะนั้น ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ข้าพระ-

* องค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรกกัสสป ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรทีย หวังบรรพชา หวังอุปสมบท ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจะต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้วหวังอยู่ จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุไซ้ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี เมื่อล่วง ๔ ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุเกิด ฯ

[๔๒] อเจลกัสสปได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค แล้ว ครั้นท่านกัสสปอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาณ มีความเพียร มีจิตแน่วแน่ ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันยอดเยี่ยม ซึ่งกลบตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ก็ท่านกัสสปได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

จบสูตรที่ ๓

๘. ติมพรุกขสูตร

[๔๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ปริพาชก ชื่อติมพรุกขะ เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการ
ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๔] ครั้นแล้ว ติมพรุกขปริพาชกได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
ท่านพระโคตม สุขและทุกข์ ตนกระทำเองหรือ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ ฯ

๑. สุขและทุกข์ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ ฯ

๒. สุขและทุกข์ ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ

ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ ฯ

๓. สุขและทุกข์บังเกิดขึ้น เพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มีผู้อื่น
กระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ ฯ

๔. สุขและทุกข์ไม่มีหรือ ท่านพระโคตม ฯ

ภ. สุขและทุกข์ไม่มีหามิได้ สุขและทุกข์มีอยู่ ติมพรุกขะ ฯ

๕. ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ ไม่เห็นสุขและทุกข์ ฯ

ภ. เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์หามิได้ เราเห็นสุขและทุกข์อยู่

ติมพรุกขะ ฯ

๖. เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม สุขและทุกข์ตนกระทำเอง
หรือท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์
ผู้อื่นกระทำให้หรือ ท่านพระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ
เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์ตนกระทำเองด้วย ผู้อื่นกระทำให้ด้วยหรือ ท่าน
พระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและทุกข์
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มีผู้อื่นกระทำให้ หรือท่าน
พระโคตม ท่านตรัสว่า อย่างกล่าวอย่างนั้น ติมพรุกขะ เมื่อข้าพเจ้าถามว่า สุขและ
ทุกข์ไม่มีหรือ ท่านตรัสว่า สุขและทุกข์ไม่มีหามิได้ สุขและทุกข์มีอยู่ ติมพรุกขะ
เมื่อข้าพเจ้าถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านพระโคตม ย่อมไม่รู้ ไม่เห็นสุขและทุกข์
ท่านตรัสว่า เราย่อมไม่รู้ไม่เห็นสุขและทุกข์หามิได้ เราเห็นสุขและทุกข์อยู่
ติมพรุกขะ ขอท่านพระโคตมจงตรัสบอกสุขและทุกข์แก่ข้าพเจ้า ขอท่านพระโคตม
จงทรงแสดงสุขและทุกข์แก่ข้าพเจ้า ฯ

[๔๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรติมพรุกขะ เมื่อบุคคลถืออยู่ว่า
นั้นเวทนา นั้นผู้สวຍ [เวทนา] ดังนี้ แต่เราไม่กล่าวอย่างนี้ว่า สุขและทุกข์
ตนกระทำเอง เมื่อบุคคลถูกเวทนาที่มถะ [รู้] อยู่ว่าเวทนาอย่างหนึ่ง ผู้สวຍ
[เวทนา] เป็นอีกคนหนึ่ง ดังนี้ แต่เราไม่กล่าวอย่างนี้ว่า สุขและทุกข์ผู้อื่น
กระทำให้ ดูกรติมพรุกขะ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุด
ทั้งสองนั้นว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมี
วิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะ
อริชาเป็นเหตุดับด้วยสารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ
วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๔๖] พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ติมพรุกขปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่าน
พระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมโดย
อเนกปริยาย เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีลว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คน
หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยประสงคว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูปฉะนั้น
ข้าพพระองค์ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอ
ท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิตจำเดิมแต่-
* วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. พาลปิ่นชิตสูตร

[๔๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กายนี้ของคนพาล ผู้อันอริชาหุ้มห่อแล้ว ประกอบด้วยตัณหา เกิดขึ้นแล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

อย่างนี้ กายนี้ด้วย นามรูปในภายนอกด้วย ย่อมมีด้วยประการดังนี้ เพราะอาศัยกายและนามรูปทั้งสองนี้ จึงเกิดผัสสะ สฬายตนะ ซึ่งทั้งสองอย่างนั้นหรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถูกต้องคนพาล เป็นเหตุให้เสวยสุขและทุกข์ กายนี้ของบัณฑิตผู้นอริชชาหุ้มห่อแล้วประกอบด้วยตัณหา เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ กายนี้ด้วย นามรูปในภายนอกด้วย ย่อมมีด้วยประการดังนี้ เพราะอาศัยกายและนามรูปทั้งสองนี้ จึงเกิดผัสสะ สฬายตนะ ซึ่งทั้งสองอย่างนั้นหรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถูกต้องบัณฑิต เป็นเหตุให้เสวยสุขและทุกข์ ฯ

[๔๘] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนั้น จะแปลกกันอย่างไร จะมีอธิบายอย่างไร จะต่างกันอย่างไรระหว่างบัณฑิตกับพาล พวกภิกษุกราบทูลว่า พระพุทธ-

* เจ้าข้า ธรรมของพวกข้าพระองค์มีพระผู้มีพระภาคเป็นเดิม มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ขอประทานพระวโรกาส เนื้อความแห่งพระภาษิตนี้ แจ่มแจ้งแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์เดียว ภิกษุทั้งหลายได้ฟังแต่พระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้นพวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุพวกนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๔๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย กายนี้ของคนพาล ผู้ถูกอริชชาโหดหุ้มห่อแล้ว และประกอบแล้วด้วยตัณหาใด เกิดขึ้นแล้ว อริชชานั้นคนพาลยังจะได้ และตัณหานั้นยังไม่สิ้นไป ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคนพาลไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เหตุนั้น เมื่อตายไปคนพาลย่อมเข้าถึงกาย เมื่อเขาเข้าถึงกายชื่อว่ายังไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสภ-

* ปรีเวททุกขโทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า ยังไม่พ้นไปจากทุกข์ กายนี้ของบัณฑิต ผู้ถูกอริชชาโหดหุ้มห่อแล้ว และประกอบด้วยตัณหาใด เกิดขึ้นแล้ว อริชชานั้นบัณฑิตจะได้และตัณหานั้นสิ้นไปแล้ว ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบัณฑิตได้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ เหตุนั้น เมื่อตายไป บัณฑิตย่อมไม่เข้าถึงกาย เมื่อเขาไม่เข้าถึงกาย ชื่อว่าย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสภปรีเวททุกขโทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า ย่อมพ้นจากทุกข์ อันนี้เป็นความแปลกกัน อันนี้เป็นอธิบาย อันนี้เป็นความต่างกันของบัณฑิตกับคนพาล กล่าวคือการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปัจจยสูตร

[๖๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปฏิจจสมุปบาท และธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง ธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๖๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิจจสมุปบาทเป็นไฉน ดุรภิกษุทั้งหลาย เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ พระตถาคตทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ชาติอันนั้น คือ รัมมฐิติ ๑- รัมมเนียม ๒- อิทปปัจจย ๓- ก็ยังดำรงอยู่ พระตถาคตยอมตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่งชาติอันนั้น ครั้นแล้ว ย่อมตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่น และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดู ดังนี้ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ . . . เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ . . . เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ . . . เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน . . . เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา . . . เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา . . . เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ . . . เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ . . . เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป . . . เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร พระตถาคตทั้งหลายเสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ไม่เสด็จอุบัติขึ้นก็ตาม ชาติอันนั้น คือ รัมมฐิติ รัมมเนียม อิทปปัจจย ก็ยังดำรงอยู่ พระตถาคตยอมตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่งชาติอันนั้น ครั้นแล้ว ย่อมตรัสบอก ทรงแสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ตื่น และตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดู ดังนี้ เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ภิกษุทั้งหลาย ความจริงแท้ ความไม่คลาดเคลื่อน ความไม่เป็นอย่างอื่น เหตุอันแน่นอนในชาติอันนั้น ดังพรรณนามาจะนี้จะแล เราเรียกว่าปฏิจจสมุปบาท

[๖๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นเป็นไฉน ดุรภิกษุทั้งหลาย ชราและมรณะเป็นของไม่เที่ยง อันปัจจัยประชุมแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา ชาติ . . . ภพ . . . อุปาทาน . . . ตัณหา . . . เวทนา . . . ผัสสะ . . . สฬายตนะ . . . นามรูป . . . วิญญาณ . . . สังขาร . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อริชชา เป็นของไม่เที่ยง อันปัจฉิยประชุมแต่ง อาศัยกันเกิดขึ้น มีความสิ้นไป
เสื่อมไป คลายไป ดับไปเป็นธรรมดา ดุริยกิจทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า
ธรรมอาศัยกันเกิดขึ้น ฯ

๑๑. ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ๒. ความแน่นอนของธรรมดา ๓. มูลเหตุอันแน่นอน
@ซิลเดอรัส

[๖๓] ดุริยกิจทั้งหลาย เมื่อใดแล อริยสาวกเห็นด้วยดีซึ่งปฏิจกสมุป-
*บาทนี้ และธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นเหล่านี้ ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงแล้ว
เมื่อนั้น อริยสาวกนั้นจักแล่นเข้าถึงที่สุดเบื้องต้นว่า ในอดีตกาลเราได้เป็นหรือหนอ
ในอดีตกาลเราได้เป็นอะไรหนอ ในอดีตกาลเราได้เป็นอย่างไรหนอ ในอดีตกาล
เราได้เป็นอะไร แล้วได้มาเป็นอะไรหนอ หรือว่าจักแล่นเข้าถึงที่สุดเบื้องปลายว่า
ในอนาคตกาลเรจักเป็นหรือหนอ ในอนาคตกาลเรจักเป็นอะไรหนอ ในอนาคต
กาลเรจักเป็นอย่างไรหนอ ในอนาคตกาลเรจักเป็นอะไร แล้วจึงจักเป็นอะไร
หนอ หรือว่าจักยังมีความสงสัยในปัจจุบันกาลเป็นภายใน ณ บัดนี้ว่า เราเป็น
อยู่หรือหนอ หรือไม่เป็นอยู่หนอ เราเป็นอะไรอยู่หนอ เราเป็นอย่างไรอยู่หนอ
สัตว์นี้มาแต่ไหนหนอ เขาก็จักไปในที่ไหน ดังนี้ ข้อนี มีฐานะที่จะมีได้ เพราะ
เหตุไร เพราะว่าอริยสาวกเห็นด้วยดีแล้วซึ่งปฏิจกสมุปบาท และธรรมที่อาศัย
กันเกิดขึ้นเหล่านี้ ด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริง ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

อาหารวรรคที่ ๒ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑ อาหารสูตร ๒ ผักกูดสูตร ๓ สมณพราหมณสูตรที่ ๑
๔ สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๕ กัจจานโคตตสูตร ๖ ธรรมกถิก
สูตร ๗ อเจลกัสสปสูตร ๘ ตมพรุกขสูตร ๙ พาลบัณฑิตสูตร
๑๐ ปัจฉิยสูตร ฯ

ทสพลวรรคที่ ๓

๑. ทสพลสูตรที่ ๑

[๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยกิจ
ทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ และจตเวทสสารชญาณ จึงปฏิญาณฐานะ
ของผู้อาจ บันลือสิหนาทในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไปว่า ดังนี้รูป
ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความเกิดขึ้น
แห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา
ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขารทั้งหลาย
ดังนี้ความดับแห่งสังขารทั้งหลาย ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ
ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจฉิยนี้มีอยู่ ผลนี้ย่อมมี เพราะการ
บังเกิดขึ้นแห่งปัจฉิยนี้ ผลนี้จึงบังเกิดขึ้น เมื่อปัจฉิยนี้ไม่มีอยู่ ผลนี้ย่อมไม่มี
เพราะการดับแห่งปัจฉิยนี้ ผลนี้จึงดับ ข้อนีคือ เพราะอริชชาเป็นปัจฉิย จึงมี
สังขาร เพราะสังขารเป็นปัจฉิย จึงมีวิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งหมด
นี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ก็เพราะอริชชานั้นแหละดับด้วยการส่ำรอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ทสพลสูตรที่ ๒

[๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริย
กิจทั้งหลาย ตถาคตประกอบด้วยทสพลญาณ และจตเวทสสารชญาณ จึงปฏิญาณ
ฐานะของผู้อาจ บันลือสิหนาทในบริษัททั้งหลาย ยังพรหมจักรให้เป็นไปว่า
ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความ
เกิดขึ้นแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่ง
สัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่ง
สังขารทั้งหลาย ดังนี้ความดับแห่งสังขารทั้งหลาย ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้น
แห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ เมื่อปัจฉิยนี้มีอยู่ ผลนี้ย่อมมี
เพราะการบังเกิดขึ้นแห่งปัจฉิยนี้ ผลนี้จึงบังเกิดขึ้น เมื่อปัจฉิยนี้ไม่มีอยู่ ผลนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ย่อมไม่มี เพราะการดับแห่งปัจฉิมนี้ ผลนี้จึงดับ ข้อนี้คือ เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย
จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

ก็เพราะอวิชชาอันแหละดับด้วยการสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งหมดนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๖๖] ดุริยทุกขทั้งหลาย ธรรมอันแรกกล่าวดีแล้วอย่างนี้ ทำให้ตื่นแล้ว
เปิดเผยแล้ว ประกาศแล้ว ตัดสมณะชีวีแล้ว ดุริยทุกขทั้งหลาย กลบตรผู้บวช
ด้วยศรัทธา สมควรแท้เพื่อปรารภความเพียรในธรรมอันแรกกล่าวดีแล้วอย่างนี้
ทำให้ตื่น เปิดเผย ประกาศ ตัดสมณะชีวีแล้ว ด้วยความตั้งใจว่า หนึ่ง เอ็น และ
กระดุกจงเหลืออยู่ เนื้อเลือดในสรีระของเราจะเหือดแห้งไปก็ตามที่ อิฐผลใดที่
จะพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่น
ของบุรุษ ยัง ไม่บรรลุอิฐผลนั้น จักไม่หยุดความเพียร ดังนี้ ดุริยทุกขทั้งหลาย
บุคคลผู้เกียจคร้านอาภยารมณ์ด้วยธรรมอันเป็นบาปอกุศล ย่อมอยู่เป็นทุกข์ และ
ย่อมยังประโยชน์ของตนอันใหญ่ให้เสื่อมเสีย ดุริยทุกขทั้งหลาย ส่วนบุคคลผู้
ปรารภความเพียร ผู้สัจจจากธรรมอันเป็นบาปอกุศล ย่อมอยู่เป็นสุข และยัง
ประโยชน์ของตนอันใหญ่ให้บริบูรณ์ได้ ดุริยทุกขทั้งหลาย การบรรลุธรรมอันเลิศ
ด้วยธรรมอันเลว ย่อมมี ไม่ได้ แต่ว่าการบรรลุธรรมอันเลิศย่อมมีได้ด้วยธรรม
อันเลิศ ดุริยทุกขทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้ผ่องใส ควณฺโณ เพราะพระศาสดาอยู่
พร้อมหน้าแล้ว ฯ

[๖๗] เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ภิษทุกขทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงปรารภ
ความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้
แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า บรรพชาของเรา
ทั้งหลายนี้ จักไม่ต่ำทราม ไม่เป็นหมิ่น มีผล มีกำไร พวกเราบริโศจจิรว
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริกขาร ของชนเหล่าใด ลักการะเหล่านั้น
ของชนเหล่านั้น จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะเราทั้งหลาย ดังนี้ ดุริยทุกข
ทั้งหลาย อันบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วย
ความไม่ประมาท หรือบุคคลผู้เล็งเห็นประโยชน์ผู้อื่น สมควรแท้เพื่อยังกิจให้ถึง
พร้อมด้วยความไม่ประมาท ก็หรือว่า บุคคลผู้มองเห็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย
สมควรแท้จริงเพื่อยังกิจให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อปนิสสูตร

[๖๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยทุกขทั้งหลาย
เมื่อเรารู้ อยู่ เห็นอยู่ เราจึงกล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เมื่อเราไม่รู้
ไม่เห็น เราก็มิได้กล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ภิษทุกขทั้งหลาย เมื่อเรา
เราเห็นอะไรเล่า ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี เมื่อเรารู้ เราเห็นว่า
ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป . . . ดังนี้เวทนา . . . ดังนี้สัญญา . . .
ดังนี้สังขารทั้งหลาย . . . ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับ
แห่งวิญญาณ ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี ภิษทุกขทั้งหลาย เมื่อเรารู้ เรา
เห็นอย่างนี้แล ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายย่อมมี ฯ

[๖๙] ดุริยทุกขทั้งหลาย เมื่อธรรมเป็นที่สิ้นไป ๑- เกิดขึ้นแล้ว ญาณ

๔๑. อรหัตผล

ในธรรมเป็นที่สิ้นไป อันนั้นแม่ใด มีอยู่ เรากล่าวญาณแม่นั้นว่า มีเหตุเป็นที่
อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุเป็นที่อิงอาศัย ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า
เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งญาณในธรรมเป็นที่สิ้นไป ควณฺโณกล่าวว่า วิมุตติ ดุริยทุกข
ทั้งหลาย เรากล่าวแม่ซึ่งวิมุตติว่ามีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่อิงอาศัย
ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งวิมุตติ ควณฺโณกล่าวว่า วิราคะ
ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวแม่ซึ่งวิราคะว่ามีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่
อิงอาศัย ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งวิราคะ ควณ
กล่าวว่า นิพพิทา ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวแม่ซึ่งนิพพิทามีเหตุที่อิงอาศัย
มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่อิงอาศัย ดุริยทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัย
แห่งนิพพิทา ควณฺโณกล่าวว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวแม่
ซึ่งยถาภูตญาณทัสสนะว่า มีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า ไม่มีเหตุที่อิงอาศัย ดุริย
ทุกขทั้งหลาย ก็อะไรเล่า เป็นเหตุที่อิงอาศัยแห่งยถาภูตญาณทัสสนะ ควณฺโณ
กล่าวว่า สมาริ ดุริยทุกขทั้งหลาย เรากล่าวแม่ซึ่งสมาริว่ามีเหตุที่อิงอาศัย มิได้กล่าวว่า

๔. อัญญตติยสูตร

[๗๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตร และจีวรเข้าไปสู่พระนครราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตร ได้มีความคิดดังนี้ว่า เวลานี้ยังเช้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ อย่างกระนั้นเลย เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เถิด ครั้นนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๗๒] ท่านพระสารีบุตรพอนั่งเรียบร้อยแล้ว พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ได้กล่าวกะท่านดังนี้ว่า ดูกรท่านสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติว่า ทุกขตนทำเอง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติว่า ทุกขผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อมบัญญัติว่า ทุกข ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรม ย่อม บัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเอง เพราะอาศัยการที่มีโชติตนเองกระทำ มีโชติผู้อื่นกระทำ ดูกรท่านสารีบุตร ก็ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระสมณโคดมกล่าวไว้อย่างไร บอกไว้ อย่างไร พวกข้าพเจ้าพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่พระสมณโคดม กล่าวแล้ว จะไม่กล่าวดูพระสมณโคดมด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควร แก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะ ตีเตียนได้ ฯ

[๗๓] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกรท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาค ตรัสว่า ทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะ เกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่กล่าวดูพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้ง การคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่ถึงฐานะอันวิญญูชนจะตีเตียนได้ ดูกรท่าน ทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรม บัญญัติว่า ตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-

* พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็น ปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเองด้วย ผู้อื่น ทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าว กรรมบัญญัติว่าเกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชติตนเองกระทำ มีโชติผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรท่านทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวก-

* สมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกขตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขา ย่อมสละทุกข์ดังนี้ มีโชติฐานะที่จะมิได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรม บัญญัติว่า ทุกขผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสละทุกข์ดังนี้ ก็มีโชติฐานะ ที่จะมิได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกขตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสละทุกข์ดังนี้ ก็มีโชติฐานะที่จะมิได้ ถึง พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มี โชติตนเองกระทำ มีโชติผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสละทุกข์ดังนี้ ก็มีโชติฐานะที่จะมิได้ ดังนี้ ฯ

[๗๔] ท่านพระอานนท์ได้ยืนท่านพระสารีบุตรสนทนาปราศรัยกับพวก-

* ปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นแล้ว ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตใน พระนครราชคฤห์ ในกาลภายหลังกัฏถกลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูล ถ้อยคำสนทนาของท่านพระสารีบุตรกับพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ซึ่งได้มีมาแล้ว ทั้งหมดแด่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๗๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละๆ อานนท์ ตามที่สารีบุตรพยากรณ์ ชื่อว่าพยากรณ์โดยชอบ ดูกรอานนท์ เรากล่าวว่าทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวดูเราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรม สมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชน จะตีเตียนได้ ดูกรอานนท์ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็น ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่าตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่ พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะ ผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๔ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

*พราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำให้ ก็ยอมเกิด เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดุรอาณนท ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ มีโชฐานะที่จะมิได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง ด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ ถึงพวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ ฯ

[๓๖] ดุรอาณนท สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้กรุงราชคฤห์นั้นแหละ ครั้นนั้นแล อาณนท ในเวลาเช้า เรานั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ดุรอาณนท เรานั้นได้คิดดังนี้ว่า เวลานี้ยังเช้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ อัยการนั้นเลย เราพึงเข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เถิด ครั้นนั้นแล อาณนท เราได้เข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ครั้นแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับปริพาชก-

*อัญญเดียรถีย์เหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ดุรอาณนท พอเรานั่งเรียบร้อยแล้ว พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นได้กล่าวกะเราดังนี้ว่า ท่านพระโคตม มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมยอมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง เป็นผู้กล่าวกรรมยอมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมยอมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวก-

*หนึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมยอมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำ ในวาทะทั้ง ๔ นี้ ท่านพระโคตมกล่าวไว้อย่างไร บอกไว้อย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่ท่านพระโคตมกล่าวแล้ว จะไม่กล่าวตู่ท่านพระโคตมด้วยคำไม่จริง และพึงพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันริบุญชนจะติเตียนได้ ดุรอาณนท เมื่อพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นกล่าวแล้วอย่างนี้ เราได้กล่าวกะพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์เหล่านั้นดังนี้ว่า ดุรอาณนททั้งหลาย เรากล่าววาทะทุกขเป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันริบุญชนจะติเตียนได้ ดุรอาณนททั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกขที่พวก-

*สมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ก็ยอมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกขที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ยอมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกขที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำ ก็ยอมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดุรอาณนททั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ มีโชฐานะที่จะมิได้ พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ ถึงพวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมสวาททุกขดังนี้ ก็มีโชฐานะที่จะมิได้ ฯ

[๓๗] ท่านพระอาณนทกราบทูลว่า นาอัศจรรย์พระเจ้าข้า ไม่เคยมีพระเจ้าข้า ในการที่เนื้อความทั้งหมดจักเป็นอรรถอันพระองค์ตรัสแล้วด้วยบทๆ เดียว เนื้อความนี้ เมื่อกล่าวโดยพิสดารจะเป็นอรรถอันลึกซึ้งด้วย เป็นอรรถมีกระแสความอันลึกซึ้งด้วย พึงมีไหมหนอ พระเจ้าข้า ดุรอาณนท ถ้ากระนั้น เนื้อความในเรื่องนี้จึงแจ่มแจ้งกะเธอเองเถิด ฯ

[๓๘] ท่านพระอาณนทกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นจะฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอาณนท ชราและมรณะมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดุรอาณนททั้งหลาย ชราและมรณะมีชาติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

เป็นเหตุ มีชาติเป็นที่ตั้งขึ้น มีชาติเป็นกำเนิด มีชาติเป็นแดนเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ก็ชาติเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ชาติมีภพเป็นเหตุ มีภพเป็นที่ตั้งขึ้น มีภพเป็นกำเนิด มีภพเป็นแดนเกิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ก็ภพเล่ามีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ภพมีอุปาทานเป็นเหตุ มีอุปาทานเป็นที่ตั้งขึ้น มีอุปาทานเป็นกำเนิด มีอุปาทานเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ก็อุปาทานเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า อุปาทานมีตัณหาเป็นเหตุ มีตัณหาเป็นที่ตั้งขึ้น มีตัณหาเป็นกำเนิด มีตัณหาเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ก็ตัณหาเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ตัณหา มีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นที่ตั้งขึ้น มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนาเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า ท่านอานนท์ ก็เวทนาเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ตัณหา มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นที่ตั้งขึ้น มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์ว่า ท่านอานนท์ ก็ผัสสะเล่า มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า ดูกุรุษทั้งหลาย ผัสสะมีสฬายตนะเป็นเหตุ มีสฬายตนะเป็นที่ตั้งขึ้น มีสฬายตนะเป็นกำเนิด มีสฬายตนะเป็นแดนเกิด ดูกุรุษทั้งหลาย ก็เพราะผัสสายตนะ ๖ นั้นแหละดับด้วยสฬารอกโดยไมเหลือ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ขราและมรณะ โสกะปริเทวทุกข-
* โทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามแล้วอย่างนี้ พึงพยากรณ์อย่างนี้ ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ภูมิขสูตร

[๗๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่านพระภูมิขออกจากที่เรือน เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า ท่านสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตนทำเอง อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้นเอง เพราะอาศัยการที่มีไชยตนเองกระทำ มีไชยผู้อื่นกระทำให้ ท่านสารีบุตร ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายตรัสไว้อย่างไร ตรัสบอกไว้อย่างไร พวกเราพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว จะไม่ฟังกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะไม่ฟังถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ฯ

[๘๐] ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ดูกุรอาวุโส พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สุขและทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่ฟังถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ดูกุรอาวุโส ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดุรอาวโล ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมแสวงสุขและทุกข์ดังนี้ มีโชฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมแสวงสุขและทุกข์ ดังนี้ มีโชฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๘๑] ท่านพระอานนท์ ได้ยิน ท่านพระสารีบุตร สนทนาปราศรัย กับท่านพระภูมิชะ ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้ทูลถ้อยคำสนทนา ของท่าน พระสารีบุตร กับท่าน พระภูมิชะ เท่าที่มีมาแล้ว ทั้งหมด แต่พระผู้มีพระภาค ฯ

[๘๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ฯ อานนท์ ตามที่สารีบุตรพยากรณ์ชื่อว่าพึงพยากรณ์โดยชอบ ดุรอาวโล เรากล่าว สุขและทุกข์เป็นของอาศัย เหตุเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น สุขและทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่า เป็นอันกล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ดุรอาวโล ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้สุขและทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโชตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดุรอาวโล ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์ ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมแสวงสุขและทุกข์ ดังนี้ มีโชฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณ-

* พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า สุขและทุกข์เกิดขึ้น เพราะอาศัยการที่ตนเองกระทำ มีโชผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมแสวงสุขและทุกข์ ดังนี้ มีโชฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๘๓] ดุรอาวโล เมื่อกายมีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายในย่อมบังเกิดขึ้น เพราะความจงใจทางกายเป็นเหตุ เมื่อวาจามีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายใน ย่อมบังเกิดขึ้น เพราะความจงใจทางวาจาเป็นเหตุ หรือว่า เมื่อใจมีอยู่ สุขและทุกข์อันเป็นภายใน ย่อมบังเกิดขึ้น เพราะความจงใจทางใจเป็นเหตุ ดุรอาวโล เพราะอริชชาเป็นปัจจัยนั้นแหละ บุคคลย่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น ด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น เพราะผู้อื่นบ้าง บุคคลรู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งกายสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง บุคคลไม่รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งกายสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดุรอาวโล บุคคลย่อมปรุ้งแต่งวจีสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุ้งแต่งวจีสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นเพราะผู้อื่นบ้าง บุคคลรู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งวจีสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง บุคคลไม่รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งวจีสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดุรอาวโล บุคคลย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง บุคคลย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นเพราะผู้อื่นบ้าง บุคคลรู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขารซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง บุคคลไม่รู้สึกตัว ย่อมปรุ้งแต่งมโนสังขาร ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นบ้าง ดุรอาวโล อริชชาแทรกอยู่แล้วในธรรมเหล่านี้ ฯ

[๘๔] ดุรอาวโล ก็เพราะอริชชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ กายซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี วาจาซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นจึงไม่มี ใจซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี เขต [ความจงใจเป็นเหตุของกาม] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้นจึงไม่มี วัตถุ [ความจงใจอันเป็นที่ประติษฐาน] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี อายตนะ [ความจงใจอันเป็นปัจจัย] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายในเกิดขึ้น จึงไม่มี หรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อริกถัม [ความจงใจอันเป็นเหตุ] ซึ่งเป็นปัจจัยให้สุขและทุกข์อันเป็นภายใน
เกิดขึ้น จึง ไม่มี ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อุปาณสูตร

[๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระอุปาณะได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๘๖] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระอุปาณะได้กราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์
ตนทำเอง ส่วนสมณพราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ มีสมณ-

* พราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย มีสมณ
พราหมณ์พวกหนึ่งย่อมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ
มิใช่ผู้อื่นกระทำทำให้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระผู้มีพระภาคตรัส
ไว้อย่างไร ตรัสบอกไว้อย่างไร ข้าพระองค์พยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นผู้
กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว จะ ไม่กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง
และจะพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะ ไม่พึง
ถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้ ฯ

[๘๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอุปาณะ เรากล่าวทุกข์เป็นของ
อาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าว
ดังนี้ จึงจะชื่อว่าเป็นอันกล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง
พยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกใดๆ จะ ไม่พึงถึงฐานะ
อันวิญญูชนจะติเตียนได้ ดูกรอุปาณะ ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวกสมณ-

* พราหมณ์บัญญัติว่า ตนทำเอง ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ฯลฯ แม้ทุกข์
ที่พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มิใช่
ผู้อื่นกระทำทำให้ ก็ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย ดูกรอุปาณะ ในวาทะทั้ง
๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อม
เลวทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯลฯ พวกสมณพราหมณ์บัญญัติว่า ทุกข์
เกิดขึ้นเพราะอาศัยการที่มีโทษตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำทำให้ เว้นผัสสะเสีย
เขาย่อมเลวทุกข์ ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปัจจัยสูตร

[๘๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ๑-
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ขราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะ
ของความแก่ ฟินหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความ
แก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าขรา ความ
เคลื่อนไหว ภาวะของความเคลื่อนไหว ความทำลาย ความอันตรายอัน มฤตยู ความตาย
กาลกิรียา ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์
จากหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามรณะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขรา
และมรณะดังพรรณนา มาฉะนั้น เรียกว่าขรามรณะ เพราะชาติเกิด ขรามรณะจึงเกิด
เพราะชาติดับ ขรามรณะจึงดับ อริยมรรคมองค์ ๘ นั้นเท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑
ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑
ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับขรามรณะ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ฯลฯ ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ก็อุปาทานเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหาเป็นไฉน ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผัสสะเป็นไฉน
ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สฬายตนะเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็นามรูป
เป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็วิญญาณเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็สังขารทั้งหลายเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขาร ๓ ประการ เหล่านี้คือ
กายสังขาร ๑ วิสสังขาร ๑ จิตตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอริชชาเกิด
สังขารจึงเกิด เพราะอริชชาดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมองค์ ๘ นั้นเท่านั้นคือ
ความเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑
พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับ

สังขาร ฯ

๑๑. เหมือนข้อ ๔-๕

[๙๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกผู้ถึงปัจจุปัจจัยนี้ รู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งปัจจุปัจจัยนี้ รู้ทั่วถึงความดับแห่งปัจจุปัจจัยนี้ รู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งปัจจุปัจจัยนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น อริยสาวกนี้เราเรียกว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวัง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทัศนะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสกขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยวิชชาอันเป็นเสกขะบ้าง เป็นผู้บรรลุกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะมีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง วาอยู่ชดประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๓

๘. ภิกขุสูตร

[๙๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงขารมณะ ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งขารมณะ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งขารมณะ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งขารมณะ ย่อมรู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงตัณหา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงผัสสะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสฬายตนะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงวิญญาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขารทั้งหลาย ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร ฯ

[๙๒] ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ขารและมณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟินหลุด ผมหงอก หนึ่งเดียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าขาร ความเคลื่อนไหว ภาวะของความเคลื่อนไหว ความทำลาย ความอันตราย มฤตยู ความตาย กาลกิริยา ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์จากหมู่มสัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่ามณะ ดุรภิกษุทั้งหลาย ขารและมณะดังพรรณนามานี้ เรียกว่าขารมณะ เพราะชาติเกิด ขารมณะจึงเกิด เพราะชาติดับ ขารมณะจึงดับ อริยมรรคมองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับขารมณะ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็อุปาทานเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหาเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็ผัสสะเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็สฬายตนะเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็นามรูปเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็วิญญานเป็นไฉน ฯลฯ ดุรภิกษุทั้งหลาย ก็สังขารเป็นไฉน ดุรภิกษุทั้งหลาย สังขาร ๓ ประการเหล่านี้ คือ กายสังขาร ๑ วจิสสังขาร ๑ จิตตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอวิชชาเกิด สังขารจึงเกิด เพราะอวิชชาดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็นชอบ ๑ ฯลฯ ความตั้งใจชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่ดับสังขาร ฯ

[๙๓] ดุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล ภิกษุยอมรู้ทั่วถึงขารมณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งขารมณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งขารมณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งขารมณะอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงชาติอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงภพอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงอุปาทานอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงตัณหาอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงเวทนาอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงผัสสะอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสฬายตนะอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงนามรูปอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงวิญญานอย่างนี้ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขารทั้งหลายอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งสังขารอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ ดุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวัง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทัศนะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสกขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยวิชชาอันเป็นเสกขะบ้าง เป็นผู้บรรลุกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะมีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง วาอยู่ชดประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๔

๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๙๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อม ไม่กำหนดรู้
ชาวมรณะ ย่อม ไม่กำหนดรู้เหตุเกิดแห่งชาวมรณะ ย่อม ไม่กำหนดรู้ความดับแห่ง
ชาวมรณะ ย่อม ไม่กำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาวมรณะ ย่อม ไม่กำหนด
รู้ชาติ ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้ภพ ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้อุปาทาน ฯลฯ ย่อม ไม่
กำหนดรู้ตณหา ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้เวทนา ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้ผัสสะ ฯลฯ
ย่อม ไม่กำหนดรู้สพายตนะ ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้นามรูป ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้
วิญญาณ ฯลฯ ย่อม ไม่กำหนดรู้สังขารทั้งหลาย ย่อม ไม่กำหนดรู้เหตุเกิดแห่ง
สังขาร ย่อม ไม่กำหนดรู้ความดับแห่งสังขาร ย่อม ไม่กำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับแห่งสังขาร ดุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อม ไม่ได้รับสมมติ
ว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือ ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
อนึ่ง ท่านเหล่านั้น จะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะหรือประโยชน์
แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ไม่ได้ ฯ

[๙๕] ดุรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ย่อมกำหนดรู้ชาวมรณะ ย่อมกำหนดรู้เหตุเกิดแห่งชาวมรณะ ย่อมกำหนดรู้ความ
ดับแห่งชาวมรณะ ย่อมกำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาวมรณะ ย่อมกา-
*หนดรู้ชาติ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้ภพ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้อุปาทาน ฯลฯ ย่อมกำหนด
รู้ตณหา ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้เวทนา ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้ผัสสะ ฯลฯ ย่อมกำหนด
รู้สพายตนะ ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้นามรูป ฯลฯ ย่อมกำหนดรู้วิญญาณ ฯลฯ ย่อม
กำหนดรู้สังขารทั้งหลาย ย่อมกำหนดรู้เหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมกำหนดรู้ความดับ
แห่งสังขาร ย่อมกำหนดรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร ดุรภิกษุทั้งหลาย
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ และ
ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมทำให้แจ้งซึ่ง
ประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญา
อันรู้ยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๙๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพทธพจน์นี้
ว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงชา
มรณะ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงเหตุเกิดชาวมรณะ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงความดับแห่งชาวมรณะ
ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาวมรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
จักล่วงพ้นชาวมรณะได้ ดังนี้ มีฐานะที่จะมีได้ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ ย่อม
ไม่รู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงตณหา ฯลฯ ย่อม
ไม่รู้ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงผัสสะ ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงสพายตนะ ฯลฯ
ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงวิญญาณ ฯลฯ ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงสังขาร
ทั้งหลาย ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงเหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร
ย่อม ไม่รู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
จักล่วงพ้นสังขารทั้งหลายได้ ดังนี้ มีฐานะที่จะมีได้ ฯ

[๙๗] ดุรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งแล
ย่อมรู้ทั่วถึงชาวมรณะ ย่อมรู้เหตุเกิดแห่งชาวมรณะ ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งชา
มรณะ ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งชาวมรณะ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้น จักล่วงพ้นชาวมรณะได้ ดังนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ย่อมรู้ทั่วถึงชาติ ฯลฯ
ย่อมรู้ทั่วถึงภพ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงอุปาทาน ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงตณหา ฯลฯ ย่อมรู้
ทั่วถึงเวทนา ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงผัสสะ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสพายตนะ ฯลฯ ย่อมรู้
ทั่วถึงนามรูป ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงวิญญาณ ฯลฯ ย่อมรู้ทั่วถึงสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงเหตุ
เกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ทั่วถึงข้อปฏิบัติให้ถึงความ
ดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น จักล่วงพ้นสังขารทั้งหลายได้ ดังนี้
เป็นฐานะที่จะมีได้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

ทสพลวรรคที่ ๓ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทสพลสูตรที่ ๑๒. ทสพลสูตรที่ ๒
๓. อุปนิสสูตร ๔. อัญญตติยสูตร
๕. ภูมิขสูตร ๖. อุปวาณสูตร ๗. ปัจจยสูตร
๘. ภิกขสูตร ๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

กฟารชัตติยวรรคที่ ๔

๑. ภูตมัทธสูตร

[๙๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกท่านพระสารีบุตรมาว่า ดุรสารีบุตร อชิตมาณพได้กล่าวปัญหานี้ไว้ใน
อชิตปัญหา ในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้รันทกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ๑- และบุคคล
ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีย่อมมากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ
ประพัตติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ๖

ดุรสารีบุตร เธอจะพึงเห็นเนื้อความของคำถามที่กล่าวโดยย่อนี้ โดย
พิสดาร ได้อย่างไร ๖

[๙๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรได้นั่งอยู่
พระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะท่านพระสารีบุตรเป็นครั้งที่สอง ฯลฯ แม้ในครั้งที่สอง
ท่านพระสารีบุตรก็ได้นั่งอยู่ แม้ในครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ตรัสกะท่าน
พระสารีบุตรว่า ดุรสารีบุตร อชิตมาณพได้กล่าวปัญหานี้ไว้ในอชิตปัญหา ใน
ปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้รันทกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคล
ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีย่อมมากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ
ประพัตติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ๖

ดุรสารีบุตร เธอจะพึงเห็นเนื้อความของคำถามที่กล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดาร
ได้อย่างไร เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระสารีบุตรก็ยังนั่งอยู่ แม้
ในครั้งที่สาม ๖

๑๐. อรรถกถาหมายถึงพระชินาสพ

[๑๐๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดุรสารีบุตร เธอเห็นไหมว่า นี่คือ
ขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ๖

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุคคลเห็นด้วยปัญญาโดย
ชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อม
ปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้น
แล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะ
อาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความ
กำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหาร ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดย
ชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะ
อาหารนั้นดับไป ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย
ความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกซึ่งมีความดับเป็นธรรมดา พระพุทธ-

*เจ้าข้า บุคคลย่อมเป็นเสขะได้ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ ๖

[๑๐๑] พระพุทธเจ้าข้า บุคคลได้ชื่อว่าตรัสรู้ธรรมเป็นโสด บุคคลเห็น
ด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็น
เช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะ
ความดับ เพราะไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ
ตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว
ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะความดับ เพราะ
ไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหารนั้น ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตาม
ความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะอาหารนั้น
ดับไป ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความ
กำหนัด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกซึ่งมีความดับเป็นธรรมดา
บุคคลชื่อว่าได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้แล คำที่อชิตมาณพกล่าวไว้ใน
อชิตปัญหา ในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้รันทกข์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคล
ที่ยังเป็นเสขบุคคลอยู่เหล่าใด มีย่อมมากในศาสนานี้ พระองค์
ผู้มีปัญญาอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความ
ประพัตติของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ๖

พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ทราบเนื้อความของคำถามที่กล่าวไว้โดยย่อนี้ โดย

พิสดารอย่างนี้แล ฯ

[๑๐๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ถูกละๆ สารีบุตร บุคคลเห็นด้วย ปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธ-

*ปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้ เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหาร ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายความกำหนัด เพื่อความดับแห่งขันธปัญจกที่มีความดับเป็นธรรมดา ดูกุรสารีบุตร บุคคลชื่อว่าเปสนะ ได้ด้วยการปฏิบัติอย่างนี้แล ฯ

[๑๐๓] ดูกุรสารีบุตร ก็บุคคลชื่อว่าได้ตรัสรู้ธรรมแล้วเป็นไหน ดูกุรสารีบุตร บุคคลเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า นี่คือขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า ขันธปัญจกนี้เกิดเพราะอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะความดับ เพราะความไม่ถือมั่นซึ่งขันธปัญจกที่เกิดขึ้นเพราะอาหาร ย่อมเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามความเป็นจริงว่า สิ่งใดเกิดแล้ว สิ่งนั้นมีความดับเป็นธรรมดา เพราะความดับแห่งอาหารนั้น ครั้นเห็นเช่นนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายความกำหนัด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นซึ่ง-

*ปัญจกที่มีความดับเป็นธรรมดา ดูกุรสารีบุตร บุคคลได้ชื่อว่าตรัสรู้ธรรมแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้แล คำที่ขอชิตมาณพกล่าวไว้ในขอชิตปัญหาในปรายนวรรคว่า

ข้าแต่ท่านผู้รทกษ์ บุคคลที่ได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว และบุคคลที่ยังเป็นเสขะบุคคลอยู่เหล่าใด มียุ่มาในศาสนานี้ พระองค์ผู้มีปัญญอันข้าพเจ้าถามแล้ว ขอได้โปรดตรัสบอกความประพลิตของบุคคลทั้งสองพวกนั้น แก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ

ดูกุรสารีบุตร เธอพึงเห็นเนื้อความของคำที่กล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดารได้ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. กฬารชัตติยสูตร

[๑๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล กฬารชัตติยภิกษุเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ แล้วได้ปราศรัยกับท่าน ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร โมลียผัคคุณภิกษุได้ลาสิกขา เวียนมาทางฝ่ายต่ำเสียแล้ว ฯ

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านโมลียผัคคุณะนั้นคงไม่ได้ความพอใจในพระธรรมวินัยนี้เป็นแน่ ฯ

ก. ถ้าเช่นนั้น ท่านพระสารีบุตรคงได้ความพอใจในพระธรรมวินัยนี้กระมัง ฯ

สา. ท่านผู้มีอายุ ผมไม่มีความสงสัยเลย ฯ

ก. ท่านผู้มีอายุ ก็ต่อไปเล่า ท่านไม่สงสัยหรือ ฯ

สา. ท่านผู้มีอายุ ถึงต่อไปผมก็ไม่สงสัยเลย ฯ

[๑๐๕] ลำดับนั้น กฬารชัตติยภิกษุลุกจากอาสนะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรอวดอ้างพระอรหัตผลว่า ข้าพเจ้ารู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสสังฆิกษุรูปหนึ่งว่า มานีเณภิกษุ เธอจงไปเรียกสารีบุตรมาตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งเรียกหาท่าน ฯ

ภิกษุนี้รับพระพุทธพจน์แล้ว เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรยังที่อยู่ แล้วเรียนต่อท่านว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร พระศาสดารับสั่งเรียกหาท่าน ฯ

ท่านพระสารีบุตรรับคำของภิกษุนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๑๐๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกุรสารีบุตร เขาว่าเธออวดอ้าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อรหัตผลว่า เรารู้ซัดว่า ขาดิสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี ดังนี้ จริงหรือ ฯ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์หาได้กล่าวเนื้อ
ความตามบท ตามพยัญชนะเช่นนั้นไม่ ฯ

ภ. ดูกุสริบุตร กลุบุตรย่อมอวดอ้างอรหัตผลโดยปริยายอย่างใด
อย่างหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนั้น บุคคลทั้งหลายก็ต้องเห็นอรหัตผลที่อวดอ้างไปแล้ว
โดยความเป็นอันอวดอ้าง ฯ

สา. พระพุทธเจ้าข้า แม้ข้าพระองค์ก็ได้กราบทูลไว้อย่างนี้มิใช่หรือ
ข้าพระองค์หาได้กล่าวเนื้อความตามบท ตามพยัญชนะเช่นนั้นไม่ ฯ

ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ท่านรู้เห็นอย่างไร
จึงอวดอ้างอรหัตผลว่า เราย่อมรู้ซัดว่า ขาดิสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอ
พึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ซัดว่า ขาดิสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จ
แล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เพราะรู้ได้ว่า เมื่อปัจฉิยแห่งขาดิสิ้นแล้ว
เพราะปัจฉิยอันเป็นต้นเหตุสิ้นไป ขาดิจึงสิ้นไป พระพุทธเจ้าข้า เมื่อข้าพระองค์
ถูกถามอย่างนี้ ก็พึงพยากรณ์อย่างนี้ ฯ

[๑๐๓] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็ขาดิมืออะไร
เป็นเหตุ มืออะไรเป็นสมุทัย มืออะไรเป็นกัมมันต มืออะไรเป็นแดนเกิด เมื่อถูกถาม
เช่นนั้น เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ขาดิมิภพเป็นเหตุ มิภพเป็นสมุทัย มิภพเป็นกัมมันต มิภพเป็น
แดนเกิด ฯ

[๑๐๔] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็ภพเล่า
มืออะไรเป็นเหตุ มืออะไรเป็นสมุทัย มืออะไรเป็นกัมมันต มืออะไรเป็นแดนเกิด เมื่อ
ถูกถามเช่นนั้น เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ภพมีอุปาทานเป็นเหตุ มีอุปาทานเป็นสมุทัย มีอุปาทานเป็นกัมมันต มี
อุปาทานเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๐๕] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็อุปาทาน
เล่า มืออะไรเป็นเหตุ มืออะไรเป็นสมุทัย มืออะไรเป็นกัมมันต มืออะไรเป็นแดนเกิด
เมื่อถูกถามเช่นนั้น เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า อุปาทานมีตัณหาเป็นเหตุ มีตัณหาเป็นสมุทัย มีตัณหาเป็นกัมมันต มี
ตัณหาเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๐๖] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็ตัณหา
เล่ามืออะไรเป็นเหตุ มืออะไรเป็นสมุทัย มืออะไรเป็นกัมมันต มืออะไรเป็นแดนเกิด
เมื่อถูกถามเช่นนั้น เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ตัณหา มีเวทนาเป็นเหตุ มีเวทนาเป็นสมุทัย มีเวทนาเป็นกัมมันต มี
เวทนาเป็นแดนเกิด ฯ

[๑๐๗] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ก็เวทนา
เล่ามืออะไรเป็นเหตุ มืออะไรเป็นสมุทัย มืออะไรเป็นกัมมันต มืออะไรเป็นแดนเกิด
เมื่อถูกถามเช่นนั้น เธอพึงพยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า เวทนา มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นสมุทัย มีผัสสะเป็นกัมมันต มีผัสสะ
เป็นแดนเกิด ฯ

[๑๐๘] ดูกุสริบุตร ถ้าเขากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร ท่านรู้
เห็นอย่างไร ความเพลิดเพลนในเวทนาจึงไม่ปรากฏ เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอพึง
พยากรณ์อย่างไร ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ถ้าเขากล่าวข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้ว่า เวทนา ๓ เหล่านี้คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขม-

* สุขเวทนา เป็นของ ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ความเพลิดเพลน
ในเวทนาจึงไม่ปรากฏ ฯ

[๑๐๙] ถูกอะไรๆ สารีบุตร ตามที่เธอพยากรณ์ความเช่นนั้นโดยย่อ ก็

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ได้ใจความดังนี้ว่า เวทนาวาจาโดยหนึ่งล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ดุรสารีบุตร
ถ้าเขาถามเธออย่างนี้ว่า ท่านสารีบุตร เพราะความหลุดพ้นเช่นไร ท่านจึงอาจอ้าง
อรหัตผลว่า ท่านรู้ดีว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ
ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ไม่มี เมื่อถูกถามอย่างนี้ เธอพึง
พยากรณ์อย่างไร ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ถ้าเขาถามข้าพระองค์เช่นนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์
อย่างนี้ว่า อาสวะทั้งหลายย่อมไม่ครอบงำท่านผู้มีสติอยู่อย่างใด ข้าพเจ้าก็เป็นผู้มี
สติอยู่อย่างนั้น เพราะความหลุดพ้นในภายใน เพราะอุปาทานทั้งปวงสิ้นไป ทั้ง
ข้าพเจ้าก็ได้ดูหมิ่นตนเองด้วย พระพุทธเจ้าข้า เมื่อถูกถามอย่างนี้ ข้าพระองค์พึง
พยากรณ์อย่างนี้ ฯ

[๑๑๔] ถูกละฯ สารีบุตร ตามที่เธอพยากรณ์ความช้อนั้นโดยย่อ ก็
ได้ใจความดังนี้ว่า อาสวะเหล่าใดอันพระสมณะกล่าวแล้ว ข้าพเจ้าไม่สงสัย ไม่
เคลือบแคลง ในอาสวะเหล่านั้นว่า อาสวะเหล่านั้น ข้าพเจ้าจะได้แล้วหรือยัง ฯ

ครั้นพระผู้มีพระภาคผู้พระสุตตรัสดังนี้แล้ว เสด็จลุกขึ้นจากพุทธอาสน์
เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ฯ

[๑๑๕] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปแล้วไม่นานนัก ท่านพระสารีบุตร
จึงกล่าวกะภิกษุทั้งหลายในที่นั้นว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
ถามปัญหาข้อแรกกะผม ซึ่งผมยังไม่เคยรู้มาก่อน ผมจึงทูลตอบปัญหาเหล่านั้นไป
ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาปัญหาข้อแรกของผมแล้ว ผมจึงคิดว่า ถ้า
พระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมตลอดทั้งวันด้วยบทอื่นๆ ด้วย
ปริยายอื่นๆ แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน แม้ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้น
กะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อ
นนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน หาก
พระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดทั้งคืนทั้งวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบท
อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถาม
ความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน แม้ผม
ก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดสองคืนสองวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบท
อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสามวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวาย
พระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสามวัน หาก
พระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดสี่คืนสี่วัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบท
อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความ
ช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน แม้ผมก็พึงทูล
ตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอด
ห้าคืนห้าวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มี
พระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน หากพระผู้มี
พระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอด
เจ็ดคืนเจ็ดวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดเจ็ดคืนเจ็ดวัน ฯ

[๑๑๖] ลำดับนั้น พระกพารชัตตยภิกษุลุกขึ้นจากอาสนะ เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ท่าน
พระสารีบุตรบันลือสืหนาทว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามปัญหา
ข้อแรกกะผม ซึ่งผมยังไม่เคยรู้มาก่อน ผมจึงทูลตอบปัญหาเหล่านั้นไป ต่อเมื่อ
พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาปัญหาข้อแรกของผมแล้ว ผมจึงคิดว่า ถ้าพระผู้มี
พระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมตลอดทั้งวันด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดทั้งวัน แม้ถ้าพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน แม้ผมก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาค
ได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัส
ถามความช้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน แม้ผม
ก็พึงทูลตอบความช้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ

ตลอดทั้งคืนทั้งวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบท
อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้น
ถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน
หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดสามคืนสามวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วย
บทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสามวัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึง
ตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน แม้
ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มีพระภาคได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
ตลอดสี่คืนสี่วัน หากพระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสถามความข้อนั้นกะผมด้วยบทอื่นๆ
ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน แม้ผมก็พึงทูลตอบความข้อนั้นถวายพระผู้มี-

[๑๓๗] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูรภิกษุ! ก็เพราะธรรมธาตุอันสารีบุตร
 แห่งตลอดดีแล้ว แม้หากว่าเราจะพึงถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วย
 ปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งวัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราด้วยบท
 อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดทั้งคืนทั้งวัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตร
 ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน สารีบุตรก็จะตอบความ
 ข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสองคืนสองวัน หากเรา
 จะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสามคืนสาม
 วัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ
 ตลอดสามคืนสามวัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วย
 ปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ
 ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดสี่คืนสี่วัน หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบท
 อื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เรา
 ได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดห้าคืนห้าวัน หากเราจะถามความข้อนั้น
 กะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน สารีบุตรก็จะ
 ตอบความข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอดหกคืนหกวัน
 หากเราจะถามความข้อนั้นกะสารีบุตรด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยายอื่นๆ ตลอด
 เจ็ดคืนเจ็ดวัน สารีบุตรก็จะตอบความข้อนั้นแก่เราได้ด้วยบทอื่นๆ ด้วยปริยาย
 อื่นๆ ตลอดเจ็ดคืนเจ็ดวัน ฯ

[๑๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงญาณวัตถุ ๔๔ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังซึ่งญาณวัตถุนั้น จงใส่ใจให้ดีเกิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

Page 26

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ดับแห่งเวทนา ๑ ความรู้ในผัสสะ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งผัสสะ ๑
ความรู้ในความดับแห่งผัสสะ ๑ ความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งผัสสะ ๑
ความรู้ในสฬายตนะ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสฬายตนะ ๑ ความรู้ใน
ความดับแห่งสฬายตนะ ๑ ความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งสฬายตนะ ๑
ความรู้ในนามรูป ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งนามรูป ๑ ความรู้ในความดับ
แห่งนามรูป ๑ ความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งนามรูป ๑ ความรู้ใน
วิญญาณ ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งวิญญาณ ๑ ความรู้ในความดับแห่ง
วิญญาณ ๑ ความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งวิญญาณ ๑ ความรู้ในสังขาร
ทั้งหลาย ๑ ความรู้ในเหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร ๑ ความรู้ในความดับแห่ง
สังขาร ๑ ความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๔๔ ฯ

[๑๒๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชราและมรณะเป็นไฉน ความแก่ ภาวะ
ของความแก่ ฟินหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยว ความเสื่อมแห่งอายุ ความ
แก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เรียกว่าชรา
ความเคลื่อนไหว ภาวะของความเคลื่อนไหว ความทำลาย ความอันตราย มฤตยู
ความตาย กาลกิรยา ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งซากศพ ความขาดแห่ง
อินทรีย์ จากหมู่วัตถุนั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ นี้เราเรียกว่ามรณะ ชราและมรณะ
ดังพรรณนามาจะนี้ เรียกว่าชราและมรณะ เพราะชาติเกิด ชราและมรณะจึงเกิด
เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือ ความเห็น
ชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายาม
ชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจไว้ชอบ ๑ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมเป็นที่
ดับชราและมรณะ ฯ

[๑๒๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกรู้ชัดซึ่งชราและมรณะอย่างนี้
รู้ชัดซึ่งเหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะอย่างนี้ รู้ชัดซึ่งความดับแห่งชราและ
มรณะอย่างนี้ รู้ชัดซึ่งปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะอย่างนี้ นี้ชื่อว่า
ความรู้ในธรรมของอริยสาวกนั้น อริยสาวกนั้นน่านัยในอดีตและอนาคตไปด้วย
ธรรมนี้ ซึ่งตนเห็นแล้ว รู้แล้ว ให้ผลไม่มีกำหนดกาล อันตนได้บรรลุแล้ว
อันตนหยั่งรู้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์ในอดีตกาลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ได้รู้
ชราและมรณะ ได้รู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะ ได้รู้ความดับแห่งชรา
และมรณะ ได้รู้ปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ เหมือนอย่างที่เรา
ในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคตกาลแม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ก็จักรู้ชราและมรณะ จักรู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งชราและมรณะ จักรู้ความดับ
แห่งชราและมรณะ จักรู้ปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งชราและมรณะ เหมือน
อย่างที่เราในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น นี้ชื่อว่า อนุญาณของอริยสาวกนั้น ฯ

[๑๒๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความรู้ ๒ อย่าง คือธรรมญาณ ๑- อนุย-
*ญาณ ๒- ๑ เหล่านี้ของอริยสาวก เป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ผุดผ่อง ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวกนี้เราเรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวาบ้าง ผู้ถึงพร้อมด้วยทิศะบ้าง
ผู้มาสู่สัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง ประกอบด้วยญาณของพระเสขะบ้าง
ประกอบด้วยวิชาของพระเสขะบ้าง ถึงกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นอริยบุคคล
ผู้มีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง อยู่ชิตประค่อมตนิพพานบ้าง ฯ

[๑๒๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็
ภพเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อุปาทานเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็ตัณหาเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เวทนาเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็ผัสสะเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สฬายตนะเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ก็นามรูปเป็นไฉน . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็วิญญาณเป็นไฉน . . . ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ก็สังขารเป็นไฉน . . . สังขารมี ๓ คือ กายสังขาร ๑ วีสังขาร ๑

๑๑. มรรคญาณ ฯ ๒. ผลญาณ ฯ

จิตสังขาร ๑ นี้เรียกว่าสังขาร เพราะอวิชชาเกิด สังขารจึงเกิด เพราะอวิชชา
ดับ สังขารจึงดับ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เท่านั้น คือความเห็นชอบ ๑ ความ
ดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ อาชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑
ระลึกชอบ ๑ ตั้งใจไว้ชอบ ๑ ฯ

[๑๒๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกรู้ชัดซึ่งสังขารอย่างนี้ รู้ชัดเหตุ
เป็นแดนเกิดแห่งสังขารอย่างนี้ รู้ชัดความดับแห่งสังขารอย่างนี้ รู้ชัดปฏิบัติทำอันให้
ถึงความดับแห่งสังขารอย่างนี้ นี้ชื่อว่า ความรู้ในธรรมของอริยสาวกนั้น อริย-

*สาวกนั้นน่านัยในอดีตและอนาคตไปด้วยธรรมนี้ ซึ่งตนเห็นแล้ว รู้แล้ว
ให้ผลไม่มีกำหนดกาล อันตนได้บรรลุแล้ว อันตนหยั่งรู้แล้ว สมณะหรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
พราหมณ์ในอดีตกาลเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ได้รู้สังขาร ได้รู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่ง
สังขาร ได้รู้ความดับแห่งสังขาร ได้รู้ปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร
เหมือนอย่างที่เราอยู่ในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น สมณะหรือพราหมณ์ในอนาคตกาล
แม้เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็จักรู้สังขาร จักรู้เหตุเป็นแดนเกิดแห่งสังขาร จักรู้
ความดับแห่งสังขาร จักรู้ปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งสังขาร เหมือนอย่างที่เรา
อยู่ในบัดนี้เหมือนกันทั้งนั้น นี่ชื่อว่า อำนวยญาณของอริยสาวกนั้น ฯ

[๑๒๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ความรู้ ๒ อย่าง คือธรรมาญาณ ๑ อำนวย-

* ญาณ ๑ เหล่านี้ ของอริยสาวก เป็นธรรมาชาติบริสุทธิ์ผุดผ่อง ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย อริยสาวกนี้เราเรียกว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยทิวัง ผู้ถึงพร้อมด้วยทศชนะบ้าง
ผู้มาสู่สัทธรรมนี้บ้าง เห็นสัทธรรมนี้บ้าง ประกอบด้วยญาณของพระเสขะบ้าง
ประกอบด้วยวิชชา ของพระเสขะบ้าง ถึงกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นอริยบุคคล
ผู้มีปัญญาเครื่องชำระกิเลสบ้าง อยู่ชดประตอมตนิพพานบ้าง ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ญาณวัตถุสูตรที่ ๒

[๑๒๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริย
ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงญาณวัตถุ ๗๗ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง
ญาณวัตถุนั้น จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มี-

* พระภาคแล้ว ฯ

[๑๒๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ก็ญาณวัตถุ ๗๗
เป็นไฉน ญาณวัตถุ ๗๗ นั้น คือความรู้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ขราและมรณะ
จึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล
ความรู้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ขราและมรณะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี
ขราและมรณะจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ขรา
และมรณะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า
ธรรมฐิติญาณของชาตินั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับ
เป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อภพ
ไม่มี ชาติจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี ๑
ความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะภพ
เป็นปัจจัย ชาติจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า
ธรรมฐิติญาณของภพนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับ
เป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ๑ ความรู้ว่า
เมื่ออุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะอุปาทาน
เป็นปัจจัย ภพจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคต-

* กาล ความรู้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออุปาทาน
ไม่มี ภพจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของอุปาทานนั้น มีความสิ้น
ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า ตัณหาเป็นปัจจัย
อุปาทานจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล
ความรู้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี
อุปาทานจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทาน
จึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณ
ของตัณหา นั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ๑
แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อเวทนา
ไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหา
จึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของ
เวทนานั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึง
ไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ๑
ความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะ
ผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาจึงไม่มี ๑
ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของผัสสะนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย
ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ๑
ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า
เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะ
จึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

๑ ความรู้ว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของสพายตนะนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สพายตนะจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของนามรูปนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อวิญญานไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อวิญญานไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อวิญญานไม่มี นามรูปจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของวิญญานนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสังขารไม่มี วิญญานจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสังขารไม่มี วิญญานจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญานจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่อสังขารไม่มี วิญญานจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของสังขารนั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑ ความรู้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออริชาไม่มี สังขารจึงไม่มี ๑ แม้ในอดีตกาล ความรู้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออริชาไม่มี สังขารจึงไม่มี ๑ แม้ในอนาคตกาล ความรู้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี ๑ ความรู้ว่า เมื่ออริชาไม่มี สังขารจึงไม่มี ๑ ความรู้ว่า ธรรมฐิติญาณของอริชานั้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย ความดับเป็นธรรมดา ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า ญาณวัตถุ ๗๗ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อริชาปัจจัยสูตรที่ ๑

[๑๒๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๒๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระผู้-

*มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชรามรณะเป็นไฉน และชรามรณะนี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ ผู้ใดพึงกล่าวว่า ชรามรณะเป็นไฉน และชรามรณะนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ชรามรณะเป็นอย่างอื่น และชรามรณะนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้นมีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือว่าเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุ ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้นดังนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ ฯ

[๑๓๐] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชาติเป็นไฉน และชาตินี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ ผู้ใดพึงกล่าวว่า ชาติเป็นไฉน และชาตินี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ชาติเป็นอย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือว่าเมื่อมีทิวา ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดูกรภิกษุ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ฯ

[๑๓๑] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภพเป็นไฉน และภพนี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก ดูกรภิกษุ ผู้ใดพึงกล่าวว่า ภพเป็นไฉน และภพนี้เป็นของใคร หรือพึงกล่าวว่า ภพเป็นอย่างอื่น และภพนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ดูกรภิกษุ เมื่อมีทิวา ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือเมื่อมีที่รู้ว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระ
อย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดุรภิกษุ ตถาคตย่อมแสดง
ธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะอุปาทานเป็น
ปัจจัย จึงมีภพ . . . เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน . . . เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงมีตัณหา . . . เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา . . . เพราะสพายตนะ
เป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ . . . เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพายตนะ . . . เพราะ
วิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป . . . เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . ។

[๑๓๒] ภิกษุรูปหนึ่งทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สังขารเป็นไฉน
และสังขารนี้เป็นของใคร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ตั้งปัญหายังไม่ถูก
ดุรภิกษุ ผู้ใดฟังกล่าวว่า สังขารเป็นไฉน และสังขารนี้เป็นของใคร หรือฟัง
กล่าวว่า สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มี
เนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ดุรภิกษุ เมื่อมีที่รู้ว่า
ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี หรือเมื่อมี
ที่รู้ว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี
ดุรภิกษุ ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น
ดังนี้ว่า เพราะอริชาตเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ។

[๑๓๓] ดุรภิกษุ ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ขราและมรณะเป็นไฉน และขรามรณะนี้เป็นของใคร
หรือว่าขรามรณะเป็นอย่างอื่น และขรามรณะเป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระ
ก็อันนั้น หรือว่าชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวก
นั้นละ ได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มี
อันไม่เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะวิชชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ ។

[๑๓๔] ดุรภิกษุ ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ชาติเป็นไฉน และชาตินี้เป็นของใคร หรือว่าชาติเป็น
อย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพ
อย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ ได้แล้ว ตัด-
*รากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไป
เป็นธรรมดา เพราะวิชชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ ។

[๑๓๕] ดุรภิกษุ ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า ภพเป็นไฉน และภพนี้เป็นของใคร หรือว่าภพเป็น
อย่างอื่น และภพนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพอย่าง
หนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ ได้แล้ว ตัดราก
ขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไป
เป็นธรรมดา เพราะอริชาตดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ . . . อุปาทานเป็นไฉน . . .
ตัณหาเป็นไฉน . . . เวทนาเป็นไฉน . . . ผัสสะเป็นไฉน . . . สพายตนะเป็นไฉน . . .
นามรูปเป็นไฉน . . . วิญญาณเป็นไฉน . . . ។

[๑๓๖] ดุรภิกษุ ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อันบุคคล
เสพผิด ส่ายหาไปว่า สังขารเป็นไฉน และสังขารนี้เป็นของใคร หรือว่าสังขาร
เป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่นว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่า
ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ ได้แล้ว
ตัดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอริชาตดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ ។

จบ สูตรที่ ๕

๖. อริชาตปัจจัยสูตรที่ ๒

[๑๓๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสว่า ดุร-
*ภิกษุทั้งหลาย เพราะอริชาตเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึง
มีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ។

[๑๓๘] ดุรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดฟังกล่าวว่า ขรามรณะเป็นไฉน และ
ขรามรณะนี้เป็นของใคร หรือฟังกล่าวว่า ขรามรณะเป็นอย่างอื่น และขรามรณะ
นี้เป็นของผู้อื่น คำทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะ
เท่านั้น เมื่อมีที่รู้ว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์
ย่อมไม่มี หรือเมื่อมีที่รู้ว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติ-

*พรหมจรรย์ย่อมไม่มี ดุรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง
ไม่ข้องแวะส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขรา-

*มรณะ ฯลฯ

ชาติเป็นโณ . . . กภเป็นโณ . . . อุปาทานเป็นโณ . . . ตัณหาเป็นโณ . . .
เวทนาเป็นโณ . . . ผัสสะเป็นโณ . . . สพายตนะเป็นโณ . . . นามรูปเป็นโณ . . .
วิญญาณเป็นโณ . . . ๖

[๑๓๙] ดูกุริกษทั้งหลาย ผู้ใดฟังกล่าวว่า สังขารเป็นโณ และ
สังขารนี้เป็นของใคร หรือฟังกล่าวว่า สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของ
ผู้อื่น ถ้าทั้งสองของผู้นั้น มีเนื้อความอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น
เมื่อมีที่รู้ ว่า ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ย่อมไม่มี
หรือเมื่อมีที่รู้ ว่า ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ความอยู่ประพฤติพรหมจรรย์
ย่อมไม่มี ดูกุริกษทั้งหลาย ตถาคตย่อมแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่ช้องแวง
ส่วนสุดทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร ฯลฯ

[๑๔๐] ดูกุริกษทั้งหลาย ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพผิด ส่ายหาไปว่า ชรามรณะเป็นโณ และชรามรณะเป็นของใคร
หรือว่าชรามรณะเป็นอย่างอื่น และชรามรณะนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น
สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพออย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อัน
อริยสาวกนั้นละ ได้แล้ว ตัณดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความ
ไม่มี มีอันไม่เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอริชาดับด้วยสාරอกโดยไม่
เหลือ ๖

[๑๔๑] ดูกุริกษทั้งหลาย ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพผิด ส่ายหาไปว่า ชาติเป็นโณ และชาตินี้เป็นของใคร หรือว่าชาติ
เป็นอย่างอื่น และชาตินี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือว่าชีพ
อย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ ได้แล้ว
ตัณดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดอีก
ต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอริชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ ฯลฯ

กภเป็นโณ . . . อุปาทานเป็นโณ . . . ตัณหาเป็นโณ . . . เวทนาเป็น
โณ . . . ผัสสะเป็นโณ . . . สพายตนะเป็นโณ . . . นามรูปเป็นโณ . . . นามรูปเป็นโณ . . . วิญญาณ
เป็นโณ . . . ๗

[๑๔๒] ดูกุริกษทั้งหลาย ที่รู้ไม่ว่าชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เป็นข้าศึก อัน
บุคคลเสพผิด ส่ายหาไปว่า สังขารเป็นโณ และสังขารนี้เป็นของใคร หรือว่า
สังขารเป็นอย่างอื่น และสังขารนี้เป็นของผู้อื่น ว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น
หรือว่าชีพออย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง ที่รู้เหล่านั้นทั้งสิ้น อันอริยสาวกนั้นละ
ได้แล้ว ตัณดรากขาดแล้ว กระทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่
เกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เพราะอริชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ ๖

จบ สูตรที่ ๖

๗. นตุมหากสูตร

[๑๔๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุริกษ
ทั้งหลาย กายนี้ไม่ใช่ของเรอทั้งหลาย ทั้งไม่ใช่ของผู้อื่น ดูกุริกษทั้งหลาย
กรรมเก่านั้นพึงเห็นว่า อันปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจ เป็นที่ตั้งของ
เวทนา ๖

[๑๔๔] ดูกุริกษทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วในเรื่องกายนั้น
ย่อมมนสิการโดยแยบคาย ซึ่งปฏิจาสัมปบาทเป็นอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้
จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้
ดับ สิ่งนี้จึงดับ ด้วยประการดังนี้ คือ เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอริชาดับโดยสාරอกไม่เหลือ สังขารจึงดับ
เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ๖

จบ สูตรที่ ๗

๘. เจตนาสูตรที่ ๑

[๑๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุริกษ
ทั้งหลาย ภิกษุย่อมจงใจ ย่อมดำริ และครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นอาร์มณปัจจัย
เพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอาร์มณปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี
เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อ
มีความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไป ชาติ ชราและมรณะ โสภปริเทวทุกข์โทมนัส

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
และอุปายาส จึงมีต่อไป ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ดูกุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้น
เป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่น
แห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือ
ภพใหม่ต่อไปจึงมี เมื่อมีความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไปชาติชราและมรณะ โสภ-
*ปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมีต่อไป ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อม
มีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๔๖] ดูกุรภิกษทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่ครุ่นคิด
ถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อไม่มี
อาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว ไม่
เจริญขึ้นแล้ว ความบังเกิดคือภพใหม่ต่อไปจึงไม่มี เมื่อความบังเกิดคือภพใหม่
ต่อไปไม่มี ชาติชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๘

๙. เจตนาสูตรที่ ๒

[๑๔๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุรภิกษ
ทั้งหลาย ภิกษุยอมจงใจ ย่อมดำริ และครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมเป็น
อาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่ง
วิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลงแห่งนามรูป
จึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมี
ผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะ
ภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทว-
*ทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

ดูกุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้น
ย่อมเป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอาารมณ์ปัจจัย ความ
ตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลง
แห่งนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็น
ปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย
จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย
จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ
โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๔๘] ดูกุรภิกษทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่
ครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อ
ไม่มีอาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว
ไม่เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลงแห่งนามรูปจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ สฬายตนะ
จึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ
เพราะเวทนาดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้ง
มวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบ สูตรที่ ๙

๑๐. เจตนาสูตรที่ ๓

[๑๔๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุร-
*ภิกษทั้งหลาย ภิกษุยอมจงใจ ย่อมดำริ และยอมครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อม
เป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่น
แห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงมี เมื่อมี
ตัณหา คติในการเวียนมาจึงมี เมื่อมีคติในการเวียนมา จุตีและอุปบัติจึงมี เมื่อมีจุตี
และอุปบัติ ชาติ ชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิด
ขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกุรภิกษทั้งหลาย ภิกษุไม่จง
ใจ ไม่ดำริ แต่ยังครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมเป็นอาารมณ์ปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่ง
วิญญาณ เมื่อมีอาารมณ์ปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้น
ตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงมี เมื่อมีตัณหา คติในการเวียนมาจึงมี เมื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
มัตติในการเวียนมา จุตีและอุปบัติจึงมี เมื่อมีจุตีและอุปบัติ ชาติชราและมรณะ
โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมี ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๕๐] ดูกฤกษทั้งหลาย เมื่อภิกษุไม่จงใจ ไม่ดำริ และไม่ครุ่นคิด
ถึงสิ่งใด สิ่งนั้นย่อมไม่เป็นอารัมมณปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อ ไม่มี
อารัมมณปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งมั่นแล้ว
ไม่เจริญขึ้นแล้ว ตัณหาจึงไม่มี เมื่อไม่มีตัณหา คติในการเวียนมาจึงไม่มี เมื่อไม่มี
คติในการเวียนมา จุตีและอุปบัติจึงไม่มี เมื่อไม่มีจุตีและอุปบัติ ชาติ ชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสต่อไปจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์
ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

จบ สูตรที่ ๑๐
กฬารชัตติยวรรคที่ ๔ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุตมิทสูตร ๒. กฬารชัตติยสูตร ๓. ญาณวัตถสูตรที่ ๑
๔. ญาณวัตถสูตรที่ ๒ ๕. อริขชาปัจจัยสูตรที่ ๑ ๖. อริขชา
ปัจจัยสูตรที่ ๒ ๗. นตมหากัสตร ๘. เจตนาสูตรที่ ๑
๙. เจตนาสูตรที่ ๒ ๑๐. เจตนาสูตรที่ ๓ ฯ

คหบดีวรรคที่ ๕

๑. ปัญจเวรภัยสูตรที่ ๑

[๑๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ครั้นนั้นแล ท่านอนาถบิณฑกคฤหบดีเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาท แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านอนาถบิณฑกคฤหบดีว่า ดูก
คฤหบดี เมื่อใดแล ภัยเวร ๕ ประการ ของอริยสาวกสงบแล้ว เมื่อนั้นอริยสาวก
ย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่าง และอายุธรรมอย่าง
ประเสริฐ อริยสาวกเห็นดีแล้ว เหนงตลอดด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่
พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเอง ได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
สิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว เราเป็นโสดาบัน
มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[๑๕๒] ภัยเวร ๕ ประการสงบแล้วเป็นไฉน ดูกคฤหบดี บุคคลผู้
ฆ่าสัตว์ ย่อมประสพภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อม
เสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวก
ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาตสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้ลักทรัพย์ย่อมประสพ
ภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัส
บ้าง เพราะอหิงสาทานเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากอหิงสาทาน
สงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม ย่อมประสพภัยเวรใด
อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัส
บ้าง เพราะกาเมศฺสมัจฉาจารเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากกาเม-

* สมุจฉาจารสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้พูดเท็จ ย่อมประสพภัยเวรใด
อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง
เพราะมุสาวาทเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากมุสาวาทสงบแล้วด้วย
อาการอย่างนี้ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย
ย่อมประสพภัยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิก
ทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาทเป็นเหตุ ภัยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ภัยเวร ๕ ประการนี้
สงบแล้ว ฯ

[๑๕๓] อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่าง
เป็นไฉน ดูกคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใส
อันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป
ดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้
ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๔ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

พระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ใดบรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ ย่อมประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ อุৎเทกขุ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ ย่อมประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าปรารถนา อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตันทาและทฐิ ไม่ครอบงำได้ เป็นไปเพื่อสมาธิ อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่างนี้ ฯ

[๑๔๔] กุณยธรรมอันประเสริฐ อันอริยสาวกเห็นดีแล้ว แหงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เป็นโณ ดุรคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ถึงปฏิจาสัมปาบาทเป็นอย่างดีว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ ด้วยประการดังนี้ คือ เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอริชชาดับด้วยสาร์อกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะโสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ญาธรรมอันประเสริฐนี้ อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แหงตลอดดีแล้ว ด้วยปัญญา ฯ

[๑๔๕] ดุรคฤหบดี เมื่อใดแล ภยเวร ๕ ประการนี้ของอริยสาวกสงบแล้ว เมื่อนั้น อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่าง และญาธรรมอย่างประเสริฐนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แหงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทคติ วินาตสิ้นแล้ว เราเป็นโสดาบันมีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปัญจเวรภยสูตรที่ ๒

[๑๔๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรคฤหบดีทั้งหลาย เมื่อใดแล ภยเวร ๕ ประการของอริยสาวกสงบแล้ว เมื่อนั้น อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่าง และญาธรรมอย่างประเสริฐ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว แหงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว ฯลฯ มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[คำทั้งปวง เป็นต้นว่า "ภิกขเว" ควรให้พิสดาร]

[๑๔๗] ภยเวร ๕ ประการสงบแล้วเป็นโณ ดุรคฤหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมประสพภยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะปาณาติบาตเป็นเหตุ ภยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากปาณาติบาตสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลผู้ลักทรัพย์ . . . บุคคลผู้ประพฤติผิดในกาม . . . บุคคลผู้พูดเท็จ . . . บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาท เพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ย่อมประสพภยเวรใด อันมีในชาตินี้บ้าง อันมีในชาติหน้าบ้าง ย่อมเสวยเจตสิกทุกข์คือโทมนัสบ้าง เพราะดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ภยเวรของอริยสาวกผู้เว้นขาดจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทสงบแล้วด้วยอาการอย่างนี้ ภยเวร ๕ ประการนี้ สงบแล้ว

[๑๔๘] อริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมอันเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔ อย่างเป็นโณ ดุรคฤหบดีทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมประกอบด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้า . . . ในพระธรรม . . . ในพระสงฆ์ . . . และ
ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าปรารถนา . . . ย่อมประกอบด้วยธรรมเป็นองค์แห่ง
โสดาปัตติ ๔ อย่างนี้ ฯ

[๑๕๙] กุณยธรรมอันประเสริฐ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว เหน็ดเหนื่อย
ดีแล้วด้วยปัญญาเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ กระทำ
ไว้ในใจโดยแยบคาย ถึงปฏิจกสมุปบาทเป็นอย่างดี ฯลฯ ฌายธรรมอันประเสริฐนี้
อริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว เหน็ดเหนื่อยดีแล้วด้วยปัญญา ฯ

[๑๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล ภิกษุ ๕ ประการนี้ ของอริยสาวก
สงบแล้ว เมื่อนั้นอริยสาวกย่อมประกอบด้วยธรรมอันเป็นองค์แห่งโสดาปัตติ ๔
อย่างนี้ และฌายธรรมอันประเสริฐนี้ อันอริยสาวกนั้นเห็นดีแล้ว เหน็ดเหนื่อยดีแล้ว
ด้วยปัญญา อริยสาวกนั้นหวังอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เราจะเป็นผู้
มีนรกสิ้นแล้ว มีกามะเนตัสตวัตรัจจนสิ้นแล้ว มีปิตติวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ
วิเนชิตสิ้นแล้ว เราจะเป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง
จะตรัสรู้ในภายหลัง ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ทุกขนิโรธสูตร

[๑๖๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราจักแสดงเหตุเกิดแห่งทุกข์ และความดับแห่งทุกข์ ท่านทั้งหลายจงฟัง จงทำไว้
ในใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๑๖๒] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความเกิด
ขึ้นแห่งทุกข์เป็นไฉน เพราะอาศัยจักษุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุม
แห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะ
เวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความเกิดขึ้นแห่งทุกข์
เพราะอาศัยหูและเสียง . . . เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . . เพราะอาศัยลิ้นและรส . . .
เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ . . . เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ
ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความเกิดขึ้นแห่ง
ทุกข์ ฯ

[๑๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับแห่งทุกข์เป็นไฉน เพราะอาศัย
จักษุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา
เพราะตัณหานั้นเหี้ยมด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ขราและมรณะ โสภปริเทว-

* ทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งทุกข์ เพราะอาศัยหูและเสียง . . .
เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . . เพราะอาศัยลิ้นและรส . . . เพราะอาศัยกายและ
โผฏฐัพพะ . . . เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาณ ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้นเหี้ยมด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะ
ชาติดับ ขราและมรณะโสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่ง
กองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับ
แห่งทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โลกนิโรธสูตร

[๑๖๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความเกิด
และความดับแห่งโลก ๑- เธอทั้งหลายจงฟัง . . . ภิกษุทั้งหลาย ก็ความเกิดแห่งโลก
เป็นไฉน เพราะอาศัยจักษุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ ความประชุมแห่งธรรม
๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน เพราะอุปาทาน
เป็นปัจจัย จึงเกิดภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงเกิดชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงเกิดขราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ภิกษุทั้งหลาย นี่แล
เป็นความเกิดแห่งโลก เพราะอาศัยหูและเสียง . . . เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . .
เพราะอาศัยลิ้นและรส . . . เพราะอาศัยกายและโผฏฐัพพะ . . . เพราะอาศัยใจและ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ธรรม จึงเกิดมโนวิญญาน ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะ

๑๑. สังขารโลก ฯ

ผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา ฯลฯ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงเกิดขราและมรณะ
โสภปริเทวทกขโหมนัสและอุปายาส ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความเกิดแห่งโลก ฯ

[๑๖๕] ดูกภิกษุทั้งหลาย ก็ความดับแห่งโลกเป็นไฉน เพราะอาศัย
จักขุและรูป จึงเกิดจักขวิญญาน ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ
เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา
เพราะตัณหานั้นเที่ยวดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ขราและมรณะ โสภปริเทว-

*ทุกขโหมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งโลก เพราะอาศัยหูและเสียง . . .
เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . . เพราะอาศัยลิ้นและรส . . . เพราะอาศัยกายและ
โผฏฐัพพะ . . . เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาน ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้นเที่ยวดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นความดับแห่งโลก ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ญาคูสูตร

[๑๖๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กัณฐกาวาส [มหาปราสาทที่สร้าง
ด้วยอิฐ] ใกล้บ้านพระญาติ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในที่ลับทรงเร้น
อยู่ ได้ตรัสธรรมปริยายนี้ว่า เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขวิญญาน ความ
ประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา
เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะอาศัยหูและ
เสียง . . . เพราะอาศัยจมูกและกลิ่น . . . เพราะอาศัยลิ้นและรส . . . เพราะอาศัยกาย
และโผฏฐัพพะ . . . เพราะอาศัยใจและธรรม จึงเกิดมโนวิญญาน ความประชุม
แห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็น
ปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่ง
กองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๖๗] เพราะอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขวิญญาน ความประชุมแห่ง
ธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนา
เป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้นเที่ยวดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ
อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เพราะอาศัยหูและเสียง ฯลฯ เพราะอาศัยใจและธรรม
จึงเกิดมโนวิญญาน ความประชุมแห่งธรรม ๓ ประการเป็นผัสสะ เพราะผัสสะ
เป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดตัณหา เพราะตัณหานั้น
เที่ยวดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๖๘] กัสสิมันเณแล ภิกษุรูปหนึ่งยืนแอบฟังอยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคทรงเห็นภิกษุนั้นแล้ว ได้ตรัสว่า ดูกภิกษุ เธอได้ฟังธรรมปริยาย
นี้หรือ ภิกษุนั้นทูลรับว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ได้ฟังอย่างนี้ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ภิกษุเธอจงศึกษาเล่าเรียน ทรงจำธรรมปริยายนี้ ธรรมปริยายนี้ประกอบ
ด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อัญญตรสูตร

[๑๖๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

*พระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๑๗๐] พราหมณ์นั้น ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ คนนั้นทำเหตุ คนนั้นสวดยผลหรือหนอ พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกพราหมณ์ ไหวหรานี้ว่า คนนั้นทำเหตุ คนนั้นสวดยผล เป็นส่วนสุด
ที่หนึ่ง พราหมณ์นั้นทูลถามว่า พระโคตมผู้เจริญ ก็คนอื่นทำเหตุ คนอื่นสวดยผล
หรือ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกพราหมณ์ ไหวหรานี้ว่า คนอื่นทำเหตุ คนอื่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

เสวยผลเป็นส่วนสุดท้ายที่สอง ดุรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าใกล้ส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้นดังนี้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอริชาดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์นั้น ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันทิ พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทิฉันเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๖

๓. ชาณสโลณีสสูตร

[๑๓๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พราหมณ์ชาณสโลณีสเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง ฯ

[๑๓๓] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วชาณสโลณีสพราหมณ์ได้ทูลถามพระผู้มี-
* พระภาคว่า พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีอยู่หรือหนอแล ฯ
ภ. ดุรพราหมณ์ ไหวหรือนี่ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่ เป็นส่วนสุดท้ายหนึ่ง ฯ
ชา. พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่หรือ ฯ
ภ. ดุรพราหมณ์ ไหวหรือนี่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ เป็นส่วนสุดท้ายที่สอง ดุรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้าใกล้ส่วนสุดท้ายทั้งสองนั้น ดังนี้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ก็เพราะอริชาดับด้วยสํารอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๓๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ชาณสโลณีสพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ ฉันทิ พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทิฉันเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๗

๔. โลกายติกสูตร

[๑๓๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ครั้นนั้นแล พราหมณ์ผู้รอบรู้คัมภีร์โลกายตะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ

[๑๓๖] ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พราหมณ์ผู้รอบรู้คัมภีร์โลกายตะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีอยู่หรือหนอ ฯ

ภ. ดุรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีอยู่นี้ เป็นที่รู้ด้วยความสืบต่อแห่งโลกที่หนึ่ง ฯ

โล. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่หรือ ฯ

ภ. ดุรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่นี้ เป็นที่รู้ด้วยความสืบต่อแห่งโลกที่สอง ฯ

โล. ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ สิ่งทั้งปวงมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันหรือ ฯ

ภ. ดุรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีสภาพเป็นอย่างเดียวกันนี้ เป็นที่รู้ด้วยความสืบต่อแห่งโลกที่สาม ฯ

โล. พระโคตมผู้เจริญ ก็สิ่งทั้งปวงมีสภาพต่างกันหรือ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ภ. ดุรพราหมณ์ ข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวงมีสภาพต่างกันนี้เป็นที่รู้ได้ด้วย
ความสืบทอดแห่งโลกที่สี่ ดุรพราหมณ์ ตถาคตแสดงธรรมโดยสายกลาง ไม่เข้า
ใกล้ส่วนสุดทั้งสองนั้นดังนี้ว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขาร
เป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ก็เพราะอริชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะ
สังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๑๓๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โลกยติกพราหมณ์ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่ง
นัก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งยิ่งนัก ข้าแต่พระโคตม
ผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุคคฺลหายของทีเกว้า เปิดช่องที่ปิด บอกทางให้แก่คน
หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักษุจักเห็นรูปดังนี้ จันใด
พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย จันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตมกับทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ
ขอท่านพระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อริยสาวกสูตรที่ ๑

[๑๓๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับมิได้มีความสงสัยอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรมี
อะไรจึงมีหรือหนอแล เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น เมื่ออะไรมี นามรูป
จึงมี เมื่ออะไรมี สฬายตนะจึงมี เมื่ออะไรมี ผัสสะจึงมี เมื่ออะไรมี เวทนา
จึงมี เมื่ออะไรมี ตัณหาจึงมี เมื่ออะไรมี อุปาทานจึงมี เมื่ออะไรมี ภพจึงมี
เมื่ออะไรมี ชาติจึงมี เมื่ออะไรมี ชราและมรณะจึงมี ฯ

[๑๓๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้ โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อวิญญาณมี นามรูปจึงมี เมื่อนามรูปมี สฬายตนะจึงมี เมื่อ
สฬายตนะมี ผัสสะจึงมี เมื่อผัสสะมี เวทนาจึงมี เมื่อเวทนา มี ตัณหาจึงมี
เมื่อตัณหา มี อุปาทานจึงมี เมื่ออุปาทานมี ภพจึงมี เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อ
ชาติมี ชราและมรณะจึงมี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมเกิด
ขึ้นอย่างนี้ ฯ

[๑๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมไม่มีความสงสัย
อย่างนี้ว่า เมื่ออะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหรือหนอแล เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ
เมื่ออะไรไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี
ผัสสะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี เมื่อ
อะไรไม่มี อุปาทานจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ภพจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ชาติจึง
ไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี ฯ

[๑๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ
สิ่งนี้จึงดับ เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะจึง
ไม่มี ฯลฯ อุปาทานจึงไม่มี . . . ภพจึงไม่มี . . . ชาติจึงไม่มี เมื่อชาติไม่มี ชราและ
มรณะจึงไม่มี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมดับอย่างนี้ ฯ

[๑๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกรู้ทั่วถึงเหตุเกิดและ
ความดับไปแห่งโลกตามเป็นจริงอย่างนี้ ในกาลนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่าเป็น
ผู้สมบูรณ์ด้วยทิฐิบ้าง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทัศนะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธรรมบ้าง
เห็นสัทธรรมบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วย
วิชชาอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้บรรลุกระแสแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะมีปัญญา
เครื่องฆ่าแรกกิเลสบ้าง ว่าอยู่ชิดประดุจอมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. อริยสาวกสูตรที่ ๒

[๑๓๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับมิได้มีความสงสัยอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรมี
อะไรจึงมีหรือหนอแล เพราะอะไรเกิดขึ้น อะไรจึงเกิดขึ้น เมื่ออะไรมี สังขาร
จึงมี เมื่ออะไรมี วิญญาณจึงมี เมื่ออะไรมี นามรูปจึงมี เมื่ออะไรมี สฬายตนะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
จึงมี เมื่ออะไรมี ผัสสะจึงมี เมื่ออะไรมี เวทนาจึงมี เมื่ออะไรมี ตัณหาจึงมี
เมื่ออะไรมี อุปาทานจึงมี เมื่ออะไรมี ภพจึงมี เมื่ออะไรมี ชาติจึงมี เมื่อ
อะไรมี ชราและมรณะจึงมี ฯ

[๑๘๔] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณ
หยั่งรู้ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่ออวิชชามี สังขารจึงมี เมื่อสังขารมี วิญญาณจึงมี เมื่อ
วิญญาณมี นามรูปจึงมี เมื่อนามรูปมี สฬายตนะจึงมี เมื่อสฬายตนะมี ผัสสะ
จึงมี เมื่อผัสสะมี เวทนาจึงมี เมื่อเวทนามี ตัณหาจึงมี เมื่อตัณหา มี อุปาทาน
จึงมี เมื่ออุปาทานมี ภพจึงมี เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อชาติมี ชราและมรณะ
จึงมี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมเกิดขึ้นอย่างนี้ ฯ

[๑๘๕] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมไม่มีความสงสัยอย่าง
นี้ว่า เมื่ออะไรไม่มี อะไรจึงไม่มีหรือหนอแล เพราะอะไรดับ อะไรจึงดับ เมื่อ
อะไรไม่มี สังขารจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี นาม
รูปจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ผัสสะจึงไม่มี เมื่อ
อะไรไม่มี เวทนาจึงไม่มี เมื่ออะไรไม่มี ตัณหาจึงไม่มี ฯลฯ อุปาทาน . . . ภพ . . .
ชาติ . . . เมื่ออะไรไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี ฯ

[๑๘๖] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย โดยที่แท้ อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมีญาณหยั่งรู้
ในเรื่องนี้โดยไม่ต้องเชื่อผู้อื่นว่า เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่ง
นี้จึงดับ เมื่ออวิชชาไม่มี สังขารจึงไม่มี เมื่อสังขารไม่มี วิญญาณจึงไม่มี เมื่อ
วิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี เมื่อนามรูปไม่มี สฬายตนะจึงไม่มี ฯลฯ เมื่อชาติ
ไม่มี ชราและมรณะจึงไม่มี อริยสาวกนั้นย่อมรู้ประจักษ์อย่างนี้ว่า โลกนี้ย่อมดับ
อย่างนี้ ฯ

[๑๘๗] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล อริยสาวกรู้ทั่วถึงทั้งเหตุเกิด
และความดับไปแห่งโลกตามเป็นจริงอย่างนี้ ในกาลนั้น อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า
เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิวาบ้าง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิศะบ้าง เป็นผู้มาถึงสัทธิธรรมนี้บ้าง
เห็นสัทธิธรรมนี้บ้าง เป็นผู้ประกอบด้วยญาณอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้ประกอบด้วย
วิชชาอันเป็นเสขะบ้าง เป็นผู้บรรลุละแผลแห่งธรรมบ้าง เป็นพระอริยะผู้มีปัญญา
เครื่องชำระแค้นกิเลสบ้าง ว่าอายุขิตประตอมตนิพพานบ้าง ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

กหปติวรรคที่ ๕ จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปัญจเวรภัยสูตร ที่ ๑ ๒. ปัญจเวรภัยสูตรที่ ๒
๓. ทุกขนิโรธสูตร ๔. โลกนิโรธสูตร ๕. ญาคติสูตร
๖. อัญญตรสูตร ๗. ชาณสโลกสูตร ๘. โลกายติกสูตร
๙. อริยสาวกสูตรที่ ๑ ๑๐. อริยสาวกสูตรที่ ๒ ฯ

ทุกขวรรคที่ ๖

๑. ปริวิมังสนสูตร

[๑๘๘] ข้าพเจ้าสดับมาแล้วอย่างนี้—

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระ—
*พุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุเท่าไรหนอแล
ภิกษุเมื่อพิจารณา พังพิจารณาเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง
ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ มีพระผู้มี
พระภาคเป็นที่ตั้ง มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มีพระภาคเป็นที่พึ่ง ได้โปรด
เกิดพระพุทธรเจ้าข้า ขอเนื้อความแห่งภยัตถ์นี้จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเกิด
ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว
ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๘๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ทุกข์คือชราและมรณะมีประการต่างๆ มากมาย
เกิดขึ้นในโลก ทุกข์นี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกำเนิด มี
อะไรเป็นแดนเกิดหนอแล เมื่ออะไรมี ชราและมรณะจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ชรา
และมรณะจึงไม่มี ภิกษุเหล่านั้นพิจารณาอยู่ ย่อมรู้ประจักษ์ว่า ทุกข์คือชราและมรณะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
มีประการต่างๆ มากมาย เกิดขึ้นในโลก ทุกชนนี้แลมีชาติเป็นเหตุ มีชาติเป็น
สมุทัย มีชาติเป็นกามเนต มีชาติเป็นแดนเกิด เมื่อชาติมี ขราและมรณะจึงมี
เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะจึงไม่มี ภิกษุนี้ย่อมรู้ประจักษ์ขราและมรณะ ย่อม
รู้ประจักษ์เหตุเกิดขราและมรณะ ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งขราและมรณะ ย่อม
รู้ประจักษ์ปฏิบัติพาอันสมควรถัดให้ถึงความดับแห่งขราและมรณะ และย่อมเป็นผู้
ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤดิธรรมอันสมควร ดูกภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เราเรียก
ว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง เพื่อความดับ
แห่งขราและมรณะ ฯ

[๑๙๐] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า ชาตินี้มี
อะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามเนต มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่อ
อะไรมี ชาติจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ชาติจึงไม่มี ภิกษุนี้พิจารณาอยู่ ย่อมรู้ประ
จักษ์ว่า ชาติมีภพเป็นเหตุ มีภพเป็นสมุทัย มีภพเป็นกามเนต มีภพเป็นแดนเกิด
เมื่อภพมี ชาติจึงมี เมื่อภพไม่มี ชาติจึงไม่มี ภิกษุนี้ย่อมรู้ประจักษ์ชาติ ย่อมรู้
ประจักษ์เหตุเกิดแห่งชาติ ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งชาติ ย่อมรู้ประจักษ์ปฏิบัติพา
อันสมควรถัดให้ถึงความดับแห่งชาติ และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤดิ
ธรรมอันสมควร ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดย
ประการทั้งปวง เพื่อความดับแห่งชาติ ฯ

[๑๙๑] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาว่า กิพนี้มี
อะไรเป็นเหตุ ฯลฯ กิพปาทานนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ กิถณหานนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ
กิเวทนามนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ กิผัสสนะนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ กิสพายตนะนี้มีอะไร
เป็นเหตุ ฯลฯ กิณามรูปนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ กิวิญญานนี้มีอะไรเป็นเหตุ ฯลฯ
กิสังขารนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามเนต มีอะไรเป็นแดน
เกิด เมื่ออะไรมี สังขารจึงมี เมื่ออะไรไม่มี สังขารจึงไม่มี ภิกษุนี้เมื่อพิจารณา
ย่อมรู้ประจักษ์ว่า สังขารมีอริขชาเป็นเหตุ มีอริขชาเป็นสมุทัย มีอริขชาเป็น
กามเนต มีอริขชาเป็นแดนเกิด เมื่ออริขชามี สังขารจึงมี เมื่ออริขชาไม่มี
สังขารจึงไม่มี ภิกษุนี้ย่อมรู้ประจักษ์สังขาร ย่อมรู้ประจักษ์เหตุเกิดแห่งสังขาร
ย่อมรู้ประจักษ์ความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ประจักษ์ปฏิบัติพาอันสมควรถัดให้ถึงความ
ดับแห่งสังขาร และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้น เป็นผู้ประพฤดิธรรมอันสมควร
ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ โดยประการทั้งปวง
เพื่อความดับแห่งสังขาร ดูกภิกษุทั้งหลาย บุคคลตกอยู่ในอริขชา ถ้าสังขารที่
เป็นบุญปรุงแต่ง วิญญานก็เข้าถึงบุญ ถ้าสังขารที่เป็นบาปปรุงแต่ง วิญญานก็เข้า
ถึงบาป ถ้าสังขารที่เป็นอเนนุชาปรุงแต่ง วิญญานก็เข้าถึงอเนนุชา ฯ

[๑๙๒] ดูกภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแล ภิกษุละอริขชาได้แล้ว วิชชา
เกิดขึ้นแล้ว ในกาลนั้น ภิกษุนี้ก็ไม่ทำกรรมเป็นบุญ ไม่ทำกรรมเป็นบาป ไม่
ทำกรรมเป็นอเนนุชา เพราะสารถอริขชาเสีย เพราะมีวิชชาเกิดขึ้น เมื่อไม่ทำ
เมื่อไม่คิด ก็ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก เมื่อไม่ถือมั่น ก็ไม่สะดุ้งกลัว เมื่อไม่
สะดุ้งกลัว ก็ปริณิพพานเฉพาะตน ย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบ
แล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ภิกษุนี้ถ้า
เสวยสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า สุขเวทนานั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึดถือแล้วด้วยตัณหา
อันตนไม่ผลิตเพิลินแล้วด้วยตัณหา ถ้าเสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ทุกขเวทนา
นั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึดถือแล้วด้วยตัณหา อันตนไม่ผลิตเพิลินแล้วด้วยตัณหา
ถ้าเสวยยทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า ยทุกขมสุขเวทนานั้นไม่เที่ยง อันตนไม่ยึด
ถือแล้วด้วยตัณหา อันตนไม่ผลิตเพิลินแล้วด้วยตัณหา ภิกษุนี้ถ้าเสวยสุขเวทนา
ก็วางใจเฉยเสวยไป ถ้าเสวยทุกขเวทนา ก็วางใจเฉยเสวยไป ถ้าเสวยยทุกขมสุข-
*เวทนา ก็วางใจเฉยเสวยไป ภิกษุนี้เมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย ก็รู้ชัดว่า
เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย เมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต ก็รู้ชัดว่า เรา
เสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต รู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอันตัณหาไม่ผลิตเพิลินแล้ว
จักเป็นของเย็น สรรชาติจักเหลืออยู่ในโลกนี้เท่านั้นเบื้องหน้าตั้งแต่สิ้นชีวิต เพราะ
ความแตกแห่งกาย ฯ

[๑๙๓] ดูกภิกษุทั้งหลาย บุรุษยกหม้อที่ยังร้อนออกจากเตาเผาหม้อ
วางไว้ที่พื้นดินอันเรียบ อบอุ่นที่หม้อนั้นพึงหายไป กระเบื้องหม้อยังเหลืออยู่ที่
พื้นดินนั้นนั่นแหละ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏ
ทางกาย ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางกาย เมื่อเสวยเวทนาที่ปรากฏทาง
ชีวิต ก็รู้ชัดว่า เราเสวยเวทนาที่ปรากฏทางชีวิต รู้ชัดว่า เวทนาทั้งปวงอัน
ตัณหาไม่ผลิตเพิลินแล้ว จักเป็นของเย็น สรรชาติจักเหลืออยู่ในโลกนี้เท่านั้น
เบื้องหน้าตั้งแต่สิ้นชีวิต เพราะความแตกแห่งกาย ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๑๙๔] ดูกิริยาทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุผู้ชัณสาพพึงทำกรรมเป็นบุญบ้าง ทำกรรมเป็นบาปบ้าง ทำกรรมเป็นอเนญชาบ้าง หรือหนอ ฯ

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสังขารไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะสังขารดับ วิญญาณพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิญญาณไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะวิญญาณดับ นามรูปพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อนามรูปไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะนามรูปดับ สฬายตนะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสฬายตนะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อผัสสะไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะผัสสะดับ เวทนาพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะเวทนาดับ ตัณหาพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับ อุปาทานพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุปาทานไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะอุปาทานดับ ภพพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อภพไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะภพดับ ชาติพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็อีกอย่างหนึ่ง เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติดับ ชรา-
*และมรณะพึงปรากฏหรือหนอ ฯ

ภิก. ไม่เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๑๙๕] ตีละๆ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงสำคัญ จงเชื่อซึ่งข้อนั้นไว้ อย่างนั้นเกิด พวกเธอจงโน้มใจไปสู่ข้อนั้นอย่างนั้นเกิด จงหมดความเคลือบแคลง สงสัยในข้อนั้นเกิด นั่นเป็นที่สุดทุกข์ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุปาทานสูตร

[๑๙๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-

*บิดทิกเตราชฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปรีเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกอง-
*ทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๙๗] ดูกิริยาทั้งหลาย ไฟกองใหญ่แห่งไม้สับเล่มเกรียนบ้าง ยี่สิบเล่มเกรียนบ้าง สามสิบเล่มเกรียนบ้าง สี่สิบเล่มเกรียนบ้าง ฟังลูกไฟลง บรูษใส่หญ้าแห้ง ใส่ไค้มยแห้ง และใส่ไม้แห้ง ในไฟกองนั้นทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ไฟกองใหญ่นั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น ฟังลูกไฟลงตลอดกาลนาน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๙๘] ดูกิริยาทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับไป เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๑๙๙] ดูกุริยกษทั้งหลาย ไฟกองใหญ่แห่งไม้สับเล่มเกวียนบ้าง ยี่สิบ
เล่มเกวียนบ้าง สามสิบเล่มเกวียนบ้าง สี่สิบเล่มเกวียนบ้าง ฟังลูกไฟลง บุษ
ไม้สับใหญ่แห่ง ไม้สับโคมัยแห่ง และ ไม้สับไม้แห่งในไฟกองนั้นทุกๆ ระยะ
กิริยทั้งหลาย ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ไฟกองใหญ่นั้น ไม่มีอาหาร ฟังดับไป เพราะ
สิ้นเชื้อเก่า และเพราะ ไม่เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันใด กิริยทั้งหลาย กิริยเมื่อเห็น
โทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ
ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัดเหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปฐมสังโยชนสูตร

[๒๐๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกุริยกษทั้งหลาย เมื่อกิริยเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัย
แห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัดเหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย
จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์
ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๑] ดูกุริยกษทั้งหลาย ประทีปน้ำมันฟังติด เพราะอาศัยน้ำมันและ
ไส้ บุษฟังเติมน้ำมันและไส้ไว้ในประทีปน้ำมันทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้
ประทีปน้ำมันนั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น ฟังลูกไฟลงตลอดกาลนาน แม้
ฉันใด กิริยทั้งหลาย เมื่อกิริยเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็น
ปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัดเหาเป็นปัจจัย
จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๒] ดูกุริยกษทั้งหลาย เมื่อกิริยเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัดเหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและ
มรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๓] ดูกุริยกษทั้งหลาย ประทีปน้ำมันฟังติด เพราะอาศัยน้ำมันและ
ไส้ บุษไม่ฟังเติมน้ำมัน ไม่ใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็น
อย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น ไม่มีอาหารฟังดับไป เพราะสิ้นเชื้อเก่า และเพราะ ไม่
เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันใด กิริยทั้งหลาย เมื่อกิริยเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัดเหาดับ
อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ทุตติยสังโยชนสูตร

[๒๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกุริยกษทั้งหลาย ประทีปน้ำมันฟังติด เพราะอาศัยน้ำมันและไส้ บุษเติมน้ำมัน
และใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น
มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น ฟังลูกไฟลงตลอดกาลแม้ฉันใด กิริยทั้งหลาย
เมื่อกิริยเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะตัดเหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๕] ดูกุริยกษทั้งหลาย ประทีปน้ำมันฟังติด เพราะอาศัยน้ำมันและ
ไส้ บุษไม่เติมน้ำมัน ไม่ใส่ไส้ในประทีปน้ำมันนั้นทุกๆ ระยะ ก็เมื่อเป็น
อย่างนี้ ประทีปน้ำมันนั้น ไม่มีอาหาร ฟังดับไป เพราะสิ้นเชื้อเก่า และเพราะ
ไม่เติมเชื้อใหม่ แม้ฉันใด กิริยทั้งหลาย เมื่อกิริยเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉันนั้นเหมือนกัน เพราะ
ตัดเหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปฐมมหารุกขสูตร

[๒๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุร
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัย
แห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๗] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ
รากทั้งหมดนั้นย่อมดูดโอชารสไปเบื้องบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มี
อาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๘] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๐๙] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ตั้งอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบุรุษเอาจอบ
และภาชนะมา ตัดต้นไม้ที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว ค่อยเอาราก
ใหญ่เล็กแม่เท้าก้านแผ่ขึ้น บุรุษนั้นพึงถอนต้นไม้เป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่แล้ว
พึงผ่า ครั้นผ่าแล้วเจียกให้เป็นชิ้นๆ ครั้นเจียกให้เป็นชิ้นๆ แล้ว พึงผึ่งลม
ตากแดด ครั้นผึ่งลม ตากแดดแล้ว พึงเอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว พึงทำให้
เป็นเฒ่า ครั้นทำให้เป็นเฒ่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรงหรือลอยในแม่น้ำมีกระแส
อันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ถูกทำให้เป็น
ดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
ภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหา
ย่อมดับ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ
ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ทุตติยมหารุกขสูตร

[๒๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลายว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ราก
ทั้งหมดนั้นย่อมดูดโอชารสไปเบื้องบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มีอาหาร
อย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๑] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่นับตั้งอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบุรุษ
เอาจอบและภาชนะมา ตัดต้นไม้ที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว
ค่อยเอารากใหญ่เล็กแม่เท้าก้านแผ่ขึ้น ฯลฯ หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว
เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน
ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษ
เนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ ฉะนั้น
เหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้
ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ตฤณรุกขสูตร

[๒๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชน์อยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็น
ปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๒๑๓] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ไผ่อ่อนยืนต้นอยู่ บุรุษพึงพรวนดิน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ใส่ปุ๋ย รดน้ำเสมอๆ ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้อ่อนนั้น มีอาหารอย่างนั้น มีเชื้อ
อย่างนั้น ฟังถึงความเจริญงอกงามไปบุลย์ แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุ
เห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย ตัณหาคือ
* ย่อมเจริญ จันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน ฯลฯ ความ
เกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๔] ดูกภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ
ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๕] ดูกภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้อ่อนยืนต้นอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบรุษเอา
จอบและภาชนะมา ฯลฯ หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ก็เมื่อเป็นอย่างนี้
ต้นไม้อ่อนนั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ทำให้เป็นดังตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี
ไม่เกิดอีกต่อไป แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย ตัณหาย่อมดับ จันนั้นเหมือนกัน
เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๘. นามรูปสูตร

[๒๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย นามรูปก็หยั่งลง เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
จึงมีสฬายตนะ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๒๑๗] ดูกภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ราก
ทั้งหมดนั้นย่อมดูดโอชารสไปเบื้องบน ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มี
อาหารอย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น ฟังเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย
เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย
นามรูปก็หยั่งลง จันนั้นเหมือนกัน เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๘] ดูกภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย นามรูปก็ไม่หยั่งลง เพราะนามรูปดับ สฬายตนะ
จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๑๙] ดูกภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ยืนต้นอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบรุษเอา
จอบและภาชนะมา ฯลฯ ไม่เกิดอีกต่อไป แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็น
โทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย นามรูปก็ไม่หยั่งลง
จันนั้นเหมือนกัน เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์
ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๙. วิญญาณสูตร

[๒๒๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย วิญญาณก็หยั่งลง เพราะวิญญาณเป็น
ปัจจัย จึงมีนามรูป ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการ
อย่างนี้ ฯ

[๒๒๑] ดูกภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ ฯลฯ
แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย วิญญาณก็หยั่งลง จันนั้นเหมือนกัน เพราะวิญญาณ
เป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๒] ดูกภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย วิญญาณก็ไม่หยั่งลง เพราะวิญญาณดับ นามรูป
จึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๓] ดูกภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ยืนต้นอยู่อย่างนั้น ที่นั้นบรุษ
เอาจอบและภาชนะมา ฯลฯ ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป แม่จันได ภิกษุทั้งหลาย เมื่อ
ภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งสังโยชนน้อย วิญญาณ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ก็ไม่หยั่งลง จันนั้นเหมือนกัน เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ ฯลฯ ความดับ
แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. นิทานสูตร

[๒๒๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของหมู่ชนชาว
เมืองกุรุ อันมีชื่อว่ากัมมาสทิมมะ แคว้นกุรุรัฐ ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า นา-

* อัจจর্য พระเจ้าข้า ไม่เคยมีมา พระเจ้าข้า คือปฏิจกสมุปาทนี่เป็นธรรมลักษณะ
เพียงไร ทั้งมีกระแสความลักษณะ แต่ถึงอย่างนั้น ก็ปรากฏเหมือนเป็นธรรมง่าย ๆ
แก่ข้าพระองค์ ฯ

[๒๒๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนี้
ดูกรอานนท์ เธออย่ากล่าวอย่างนี้ ปฏิจกสมุปาทนี่ เป็นธรรมลักษณะ ทั้งมีกระแส
ความลักษณะ เพราะไม่รู้ ไม่ตรัสรู้ ไม่แทงตลอดธรรมนี้ หมุสัตว์นี้จึงเป็นเหมือน
เส้นด้ายที่ยุง เป็นเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม เป็นเหมือนหญ้าุมกระต่ายและ
หญ้าปล้อง ย่อมไม่ผ่านพ้นอบาย ทุกติ วินิบาท สงสาร ฯ

[๒๒๖] ดูกรอานนท์ เมื่อภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมี
อุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๗] ดูกรอานนท์ ต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ไปข้างๆ รากทั้ง
หมดนั้นย่อมคูดอธารสไปเบื้องบน ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น มีอาหาร
อย่างนั้น มีเชื้ออย่างนั้น พึงเป็นอยู่ตลอดกาลนาน แม้จันได อานนท์ เมื่อ
ภิกษุเห็นความพอใจเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่
ตัณหาย่อมเจริญ จันนั้นเหมือนกัน เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะ
อุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๘] ดูกรอานนท์ เมื่อภิกษุเห็นโทษเนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย
อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วย
ประการอย่างนี้ ฯ

[๒๒๙] ดูกรอานนท์ ต้นไม้ใหญ่ยืนต้นอย่างนั้น ที่นั้นบุรุษเอาจอบและ
ภาชนะมา ตัดต้นไม้ที่โคนต้น แล้วขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว ค่อยเอารากใหญ่
เล็กแผ่เท่ากันแผ่ขึ้น บุรุษนั้น ทอนต้นไม้เป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่ แล้วพึง
ผ่า ครั้นผ่าแล้ว เจียกเป็นชิ้นๆ ครั้นเจียกให้เป็นชิ้นๆ แล้ว พึงผึ่งลม ตากแดด
ครั้นผึ่งลม ตากแดดแล้ว พึงเอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว พึงทำให้เป็นขี้เถ้า
ครั้นทำให้เป็นขี้เถ้าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรง หรือลอยในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว
ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้น ถูกตัดเอารากขึ้นแล้ว ถูกทำให้เป็นดังตาลยอด
ด้วน ถึงความไม่มี ไม่เกิดอีกต่อไป แม้จันได อานนท์ เมื่อภิกษุเห็นโทษ
เนื่องๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นปัจจัยแห่งอุปาทานอยู่ ตัณหาย่อมดับ จันนั้น
เหมือนกัน เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะ
ภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะ โสภปริเทวทุกขโทมนัสและ
อุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุกขวรรคที่ ๖

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปริวิมังสนสูตร	๒. อุปาทานสูตร
๓. สังโยชนสูตรที่ ๑	๔. สังโยชนสูตรที่ ๒
๕. มหารุกขสูตรที่ ๑	๖. มหารุกขสูตรที่ ๒
๗. ตรุณสูตร	๘. นามรูปสูตร
๙. วิญญานสูตร	
๑๐. นิทานสูตร ฯ	

มหาวรรคที่ ๗

๑. อัสนฺตวตาสสูตรที่ ๑

[๒๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า . . . ดูภิกษุทั้งหลาย ปุณณณผู้มีได้สดับ จะพึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ความเจริญกิตติ ความเสื่อมกิตติ การเกิดกิตติ การตายกิตติ ของร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ย่อมปรากฏ ปุณณณผู้มีได้สดับ จึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายนั้น แต่ตถาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง ปุณณณผู้มีได้สดับ ไม่อาจเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิต เป็นต้นนั้น ได้เลย ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าจิตเป็นต้นนี้ อันปุณณณผู้มีได้สดับ รวบรวมรัดถือไว้ด้วยตัณหา ยึดถือด้วยทิฐิว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ดังนี้ ตลอดกาลช้านานจะนั้น ปุณณณผู้มีได้สดับ จึงไม่อาจจะเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิต เป็นต้นนั้น ได้เลย ฯ

[๒๓๑] ดูภิกษุทั้งหลาย ปุณณณผู้มีได้สดับ จะพึงเข้าไปยึดถือเอาร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูต ๔ นี้ โดยความเป็นตน ยิ่งชอบกว่า แต่จะเข้าไปยึดถือเอาจิตโดยความเป็นตนหาชอบไม่ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ เมื่อดำรงอยู่ ปีหนึ่งบ้าง สองปีบ้าง สามปีบ้าง สี่ปีบ้าง ห้าปีบ้าง สิบปีบ้าง ยี่สิบปีบ้าง สามสิบปีบ้าง สี่สิบปีบ้าง ห้าสิบปีบ้าง ร้อยปีบ้าง ยิ่งกว่าร้อยปีบ้าง ย่อมปรากฏ แต่ว่าตถาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและกลางวัน ฯ

[๒๓๒] ดูภิกษุทั้งหลาย วานรเมื่อเที่ยวไปในป่าใหญ่จับกิ่งไม้ ปล่อยกิ่งนั้น ยึดเอากิ่งอื่น ปล่อยกิ่งที่ยึดเดิม เหนี่ยวกิ่งใหม่ต่อไป แม้ฉนั้นใด ร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ที่ตถาคตเรียกว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้นดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและกลางวัน ก็ฉนั้นแล ฯ

[๒๓๓] ดูภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้สดับ ย่อมใส่ใจโดยแยบคาย ด้วยดีถึงปฏิจลสมุปบาทธรรม ในร่างกายและจิตที่ตถาคตกล่าวมานั้นว่า เพราะเหตุดังนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ คือ เพราะอริชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสภปริเทวทุกข-

* โทมณัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ อนึ่ง เพราะอริชชาดับด้วยสාරอกโดยไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฯ

[๒๓๔] ดูภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ มาพิจารณาอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายแม้ในรูป ย่อมหน่ายแม้ในเวทนา ย่อมหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมหน่ายแม้ในสังขารทั้งหลาย ย่อมหน่ายแม้ในวิญญาณ เมื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว ย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อัสสวตาสสูตรที่ ๒

[๒๓๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ปุณณณผู้มีได้สดับ จะพึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า ความเจริญกิตติ ความเสื่อมกิตติ การเกิดกิตติ การตายกิตติ ของร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ ย่อมปรากฏ ฉะนั้น ปุณณณผู้มีได้สดับ จึงเบื่อหน่ายบ้าง คลายกำหนดบ้าง หลุดพ้นบ้าง ในร่างกายนั้น แต่ตถาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง ปุณณณผู้มีได้สดับ ไม่อาจจะเบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เป็นต้นนั้นได้เลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเหตุว่าจิตเป็นต้นนี้ อันปุณณผู้มี
ได้สดับ รวบรวมถือไว้ด้วยตมหา ยึดถือด้วยทิวา นั้นของเรา นั้นเป็นเรา นั้น
เป็นตัวตนของเรา ดังนั้น ตลอดกาลช้านาน ฉะนั้น ปุณณผู้มีได้สดับ จึงจะเบื่อ
หน่าย คลายกำหนด หลุดพ้นในจิตเป็นต้นนั้นไม่ได้เลย ฯ

[๒๓๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ปุณณผู้มีได้สดับ จะพึงเข้าไปยึดถือเอาร่าง
กายอันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ โดยความเป็นตน ยังชอบกว่า แต่จะ
เข้าไปยึดถือเอาจิตโดยความเป็นตนหาชอบไม่ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะร่างกาย
อันเป็นที่ประชุมแห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ เมื่อดำรงอยู่ปีหนึ่งบ้าง สองปีบ้าง สามปี
บ้าง สี่ปีบ้าง ห้าปีบ้าง สิบปีบ้าง ยี่สิบปีบ้าง สามสิบปีบ้าง สี่สิบปีบ้าง ห้าสิบปีบ้าง
ร้อยปีบ้าง ยิ่งกว่าร้อยปีบ้าง ย่อมปรากฏ แต่ว่าตถาคตเรียกร่างกายอันเป็นที่ประชุม
แห่งมหาภูตทั้ง ๔ นี้ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตเป็นต้นนั้น ดวงหนึ่ง
เกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ในกลางคืนและในกลางวัน ฯ

[๒๓๗] ดุริยภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มีได้สดับ ย่อมใส่ใจด้วยดีโดย
แบบคายถึงปฏิจลสมุปบาทธรรม ในร่างกายและจิตที่ตถาคตกล่าวมานั้นว่า เพราะ
เหตุดังนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้
จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนาจึง
เกิดสุขเวทนา เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้นดับไป สุขเวทนาที่เกิดขึ้น
เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนา จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัย
ผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนา จึงเกิดทุกขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัย
แห่งทุกขเวทนานั้นดับไป ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่ง
ทุกขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งเวทนาที่ไม่ใช่
สุข ไม่ใช่ทุกข์ จึงเกิดอทุกขมสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขม-
*สุขเวทนานั้นดับไป อทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัย
แห่งอทุกขมสุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป ฯ

[๒๓๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่สองอันครุสลิกันจึงเกิดไออุ่น เกิด
ความร้อน แต่ถ้ายกไม่ทั้งสองอันนั้นแหละออกเสียจากกัน ไออุ่นซึ่งเกิดจาก
การครุสลิกันนั้น ก็ดับไป สงบไป แม้ฉันใด ดุริยภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัย
ผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งสุขเวทนา จึงเกิดสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็น
ปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้นดับไป สุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยผัสสะอันเป็น
ปัจจัยแห่งสุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่ง
ทุกขเวทนา จึงเกิดทุกขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้น
ดับไป ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งทุกขเวทนานั้น
จึงดับ จึงสงบไป เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งเวทนาที่ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่สุข
จึงเกิดอทุกขมสุขเวทนาขึ้น เพราะผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขมสุขเวทนานั้น
ดับไป อทุกขมสุขเวทนาที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยผัสสะอันเป็นปัจจัยแห่งอทุกขม-
*สุขเวทนานั้น จึงดับ จึงสงบไป ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๒๓๙] ดุริยภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มีได้สดับ มาพิจารณาอยู่อย่างนี้
ย่อมหน่ายเมื่อนั้นผัสสะ ย่อมหน่ายเมื่อนั้นเวทนา ย่อมหน่ายเมื่อนั้นสัญญา ย่อม
หน่ายเมื่อนั้นสังขารทั้งหลาย ย่อมหน่ายเมื่อนั้นวิญญาณ เมื่อหน่าย ย่อมคลาย
กำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่าหลุด
พ้นแล้วและย่อมทราบชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำ
เสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปุตตมั่งสูตร

[๒๔๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่าง เพื่อความดำรงอยู่
ของสัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่อบุญเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด
อาหาร ๔ อย่างนั้นคือ ๑. กาวพิการาหาร หยาบบ้าง ละเียบบ้าง ๒. ผัสสาหาร
๓. มโนสัญเจตนาหาร ๔. วิญญาณาหาร ภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างเหล่านี้
แล เพื่อดำรงอยู่แห่งสัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่อบุญเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้
แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๔๑] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ก็กาวพิการาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร ภิกษุ
ทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ภรรยาสามี ๒ คน ถือเอาสะเบียงเดินทางเล็กน้อย แล้ว
ออกเดินไปสู่ทางกันดาร เขาทั้งสองมีบุตรน้อยๆ นารักนำพาไปอยู่คนหนึ่ง เมื่อ
ขณะทั้งสองคนกำลังเดินไปในทางกันดารอยู่ สะเบียงเดินทางที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
นั้นได้หมดสิ้นไป แต่ทางกันดารนั้นยังเหลืออยู่ เขาทั้งสองยังข้ามพ้นไปไม่ได้
ครั้งนั้น เขาทั้งสองคนติดตกลงกันอย่างนี้ว่า สะเบียงเดินทางของเราทั้งสองอันใด
แลมีอยู่เล็กน้อย สะเบียงเดินทางอันนั้นก็หมดสิ้นไปแล้ว แต่ทางกันดารนี้ยัง
เหลืออยู่ เรายังข้ามพ้นไปไม่ได้ อย่างกระนั้นเลย เราสองคนมาช่วยกันฆ่าบุตร
น้อยๆ คนเดียว ผู้นำรัก นำพ้อใจคนนี้เสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็มและเนื้อย่าง เมื่อได้
บริโภคเนื้อบุตร จะได้พากันเดินข้ามพ้นทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น ถ้าไม่เช่นนั้น
เราทั้งสองคนต้องพากันพินาศหมดแน่ ครั้งนั้น ภรรยาสามีทั้งสองคนนั้น ก็ฆ่าบุตร
น้อยๆ คนเดียวผู้นำรัก นำพ้อใจนั้นเสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็ม และเนื้อย่าง เมื่อ
บริโภคเนื้อบุตรเสร็จ ก็พากันเดินข้ามทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น เขาทั้งสองคน
รับประทานเนื้อบุตรพลาง ค่อนอกพลงรำพันว่า ลูกขายน้อยๆ คนเดียวของ
ฉันไปไหนเสีย ลูกขายน้อยๆ คนเดียวของฉันไปไหนเสีย ดังนี้ เธอทั้งหลาย
จะเข้าใจความช้อนั้นเป็นอย่างไร ก็ว่าเขาได้บริโภคเนื้อบุตรที่เป็นอาหารเพื่อความ
คณองหรือเพื่อความมัวเมา หรือเพื่อความตบแต่ง หรือเพื่อความประดับประดา
ร่างกายไซ้ใหม่ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า หามิได้ พระเจ้าข้า จึงตรัสต่อไปว่า ถ้า
เช่นนั้น เขาพากันรับประทานเนื้อบุตรเป็นอาหารเพียงเพื่อข้ามพ้นทางกันดารไซ้
ใหม่ ไซ้ พระเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสว่า ช้อนั้นฉันใด เรากล่าวว่า บุคคลควรเห็น
กาวฬการาหารว่า [เปรียบด้วยเนื้อบุตร] ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล เมื่ออริยสาวก
กำหนดรู้กาวฬการาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณ
เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณได้แล้ว สังโยชนอันเป็น
เครื่องชักนำอริยสาวกให้มาสู่โลกนี้อีกก็ไม่มี ฯ

[๒๔๒] ดุริยภิกษทั้งหลาย ก็ผัสสาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร เหมือนอย่าง
ว่า แม่โคนมที่ไม่มีหน้หนึ่ง หูก็ยื่นฟังผาอยู่ก็จะถูกพวกตัวสัตว์อาศัยผาเจาะกิน ถ้า
ยื่นฟังต้นไม้อยู่ ก็จะถูกพวกสัตว์ชนิดอาศัยต้นไม้นั้นกิน หากลงไปยืนแช่น้ำอยู่ ก็
จะถูกพวกสัตว์ที่อาศัยน้ำตอดและกัดกิน ถ้ายืนอาศัยอยู่ในที่ว่าง ก็จะถูกมวลสัตว์
ที่อาศัยอยู่ในอากาศเกาะกัดและจิกกิน เป็นอันว่าแม่โคนมตัวนั้นที่ไร้หน้หนึ่งจะไป
อาศัยอยู่ในสถานที่ใดๆ ก็ถูกจำพวกสัตว์ที่อาศัยอยู่ในสถานที่นั้นๆ กัดกินอยู่รำไป
ช้อนั้นฉันใด เรากล่าวว่าพึงเห็นผัสสาหารฉันนั้นเหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนด
รู้ผัสสาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้เวทนาทั้งสามได้ เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้
เวทนาทั้งสามได้แล้ว เรากล่าวว่าไม่มีสิ่งใดที่อริยสาวกพึงทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้
อีกแล้ว ฯ

[๒๔๓] ดุริยภิกษทั้งหลาย ก็มโนสัญญาเจตนาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร
เหมือนอย่างว่า มีหลุมถ่านเพลิงอยู่แห่งหนึ่ง ลึกมากกว่าหัวบรุษ เต็มไปด้วยถ่าน
เพลิง ไม่มีเปลว ไม่มีควัน ครั้งนั้นมีบุรุษคนหนึ่งอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย
รักสุขเกลียดทุกข์เดินมา บุรุษสองคนมีกำลังจับเขาที่แขนข้างละคนคร่าไปสู่หลุม
ถ่านเพลิง ทันใดนั้นเอง เขามีเจตนาปรารถนาตั้งใจอยากจะให้ไกลจากหลุมถ่าน
เพลิง ช้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเขาเห็นว่า ถ้าเขาจกตกหลุมถ่านเพลิงนี้ ก็จักต้อง
ตายหรือถึงทุกข์แทบตาย ช้อนั้นฉันใด เรากล่าวว่าพึงเห็นมโนสัญญาเจตนาหาร ฉันนั้น
เหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนดมโนสัญญาเจตนาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้
ตัณหาทั้งสามได้แล้ว เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ตัณหาทั้งสามได้แล้ว เรากล่าวว่าไม่มี
สิ่งใดที่อริยสาวกพึงทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว ฯ

[๒๔๔] ดุริยภิกษทั้งหลาย ก็วิญญานาหารจะพึงเห็นได้อย่างไร เหมือน
อย่างว่า พวกเจ้าหน้าที่จับโจรผู้กระทำความผิดได้แล้วแสดงแก่พระราชว่า ขอเดชะ
ด้วยโจรผู้นี้กระทำความผิด ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ลง
โทษโจรผู้นี้ตามที่ทรงเห็นสมควรเถิด จึงมีพระกระแสรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ
ไปเถอะพ้อ จงประหารมันเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเช้า เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็
ช่วยประหารนักโทษคนนั้นด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเช้า ต่อมาเป็นเวลาเที่ยงวัน
พระราชทรงซักถามเจ้าหน้าที่เหล่านั้นอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เจ้าหน้าที่โทษคนนั้น
เป็นอย่างไรบ้าง เขาพากันกราบทูลว่า ขอเดชะ เขายังมีชีวิตอยู่ตามเดิม จึงมี
พระกระแสรับสั่งอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถอะพ้อ จงช่วยกันประหารมันเสีย
ด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเที่ยงวัน เจ้าหน้าที่เหล่านั้นก็ประหารนักโทษคนนั้นเสีย
ด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเที่ยงวัน ต่อมาเป็นเวลาเย็น พระราชทรงซักถาม
เจ้าหน้าที่เหล่านั้นอีกอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เจ้าหน้าที่โทษคนนั้นเป็นอย่างไรบ้าง เขา
พากันกราบทูลว่า ขอเดชะ เขายังมีชีวิตอยู่ตามเดิม จึงมีพระกระแสรับสั่งอย่าง
นี้ว่า ท่านผู้เจริญ ไปเถอะพ้อ จงประหารมันเสียด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเย็น
เจ้าหน้าที่คนนั้นก็ประหารนักโทษคนนั้นด้วยหอกร้อยเล่มในเวลาเย็น ภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายยังเข้าใจความช้อนั้นเป็นโง่ คือว่าเมื่อกำลังถูกประหารด้วยหอก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ร้อยเล่มตลอดวันอยู่นั้น จะพึงได้เสวยแต่ทุกข์โหม่นซึ่งมีการประหาร นั้นเป็น
เหตุเท่านั้น มิใช่หรือ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขากำลังถูกประหารอยู่ด้วยหอกแม่เล่ม
เดียว ก็พึงเสวยความทุกข์โหม่นซึ่งมีการประหารนั้นเป็นเหตุ แต่จะกล่าวไปโดยถึง
เมื่อเขากำลังถูกประหารอยู่ด้วยหอกสามร้อยเล่มเล่า ข้อนี้ฉันใด เรากล่าวว่า จะพึง
เห็นวิญญานาหารจันนั้นเหมือนกัน เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้วิญญานาหาร ได้แล้ว
ก็เป็นอันกำหนดรู้นามรูปได้แล้ว เมื่ออริยสาวกมากำหนดรู้นามรูปได้แล้ว เรากล่าว
ว่า ไม่มีสิ่งใดที่อริยสาวกจะพึงทำให้ยิ่งขึ้นไปกว่านี้อีกแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. อตถิราลสูตร

[๒๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่างเพื่อความดำรงอยู่ของ
สัตว์โลกที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด อาหาร ๔
อย่างนั้น คือ ๑ กวฬการาหาร หยาบบัง ละเอียดบัง ๒ ผัสสาหาร ๓ มโน-
*สัญเจตนาหาร ๔ วิญญานาหาร อาหาร ๔ อย่างนี้แล เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์
โลกที่เกิดขึ้นแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด ฯ

[๒๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความ
ทยานอยาก มียอยู่ในกฬการาหาร ๔ วิญญานก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในกฬการาหารนั้น
ในที่ใด วิญญานตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด
มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่
ใด มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด
มีชาติขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่ามีความโศก มีฉลิ (คือราคะ) มีความ
คับแค้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก
มียอยู่ในผัสสาหาร ๒ . . . ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มียอยู่
ในมโนสัญเจตนาหาร ๒ . . . ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก
มียอยู่ในวิญญานาหาร ๒ วิญญานก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในวิญญานาหารนั้น ในที่ใด
วิญญานตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด มีการ
หยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด
มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด มีชาติ
ขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่ามีความโศก มีฉลิ มีความคับแค้น ฯ

[๒๔๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีน้ำย้อม ครั่ง ขมิ้น สีเขียวหรือสี
บานเย็น ช่างย้อมหรือช่างเขียนพึงเขียนรูปสตรีหรือรูปบุรุษให้มีวชิระน้อยใหญ่
ได้ครบถ้วนที่แผ่นหินขาว แผ่นกระดาน ฝาผนัง หรือที่ผืนผ้า แม้ฉันใด ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยาน
อยาก มียอยู่ในกฬการาหาร ๔ วิญญานก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในกฬการาหารนั้น ใน
ที่ใด วิญญานตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด
มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด
มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด มีชาติ
ขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่ามีความโศก มีฉลิ มีความคับแค้น ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มียอยู่ในผัสสาหาร
๒ . . . ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มียอยู่ในมโนสัญ-
*เจตนาหาร ๒ . . . ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก มียอยู่ใน
วิญญานาหาร ๒ วิญญานก็ตั้งอยู่อย่างงอกงามในวิญญานาหารนั้น ในที่ใด วิญญาน
ตั้งอยู่อย่างงอกงาม ในที่นั้น ย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด มีการหยั่งลงแห่ง
นามรูป ในที่นั้น ย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด มีความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด มีการ
เกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมมีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด มีชาติขรา
มรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า มีความโศก มีฉลิ มีความคับแค้น ฯ

[๒๔๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความ
ทยานอยาก ไม่มียอยู่ในกฬการาหาร ๔ วิญญานก็ไม่ตั้งอยู่ไม่งอกงามในกฬ-
*การาหารนั้น ในที่ใด วิญญานไม่ตั้งอยู่ไม่งอกงาม ในที่นั้น ย่อมไม่มีการหยั่ง
ลงแห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมไม่มีความ
เจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ย่อมไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น
ย่อมไม่มีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้น
ว่าไม่มีความไศก ไม่มีธุลี ไม่มีความคับแค้น ฯ

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทยานอยาก ไม่มี
ในผัสสาหาร . . . ไม่มีในมนโสนัยเจตนาหาร . . . ไม่มีในวิญญาณาหารไซรั วิญญาณ
ก็ไม่ตั้งอยู่ไม่องกามในอาหารนั้น ในที่ใด วิญญาณไม่ตั้งอยู่ไม่องกาม ในที่นั้น
ย่อมไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น
ย่อมไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขาร
ทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อมไม่มีความเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีความเกิด
ในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น ย่อมไม่มีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรา
มรณะต่อไป ภิกษุทั้งหลายเราเรียกที่นั้นว่า ไม่มีความไศก ไม่มีธุลี ไม่มีความ
คับแค้น ฯ

[๒๔๙] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรือนยอด
[ปราสาท] หรือศาลามีสองยอด หน้าต่างด้านทิศตะวันออก อันบุคคลเปิดไปทาง
เหนือหรือทางใต้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ไปแสงสว่างส่องเข้าไปทางหน้าต่าง จะพึง
ตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ตั้งอยู่ที่ผาด้านตะวันตก พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าผาด้านตะวันตกไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึง
ตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ

ภ. ที่แผ่นดิน พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าแผ่นดินไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ
ที่ไหน ฯ

ภ. ที่น้ำ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าน้ำไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน ฯ

ภ. ไม่ตั้งอยู่เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน
ความทยานอยาก ไม่มีอยู่ในภพการาหารไซรั . . . ในผัสสาหารไซรั . . . ในมนโสนัย-
*เจตนาหารไซรั . . . ในวิญญาณาหารไซรั วิญญาณก็ไม่ตั้งอยู่ไม่องกามในวิญญาณา-
*หารนั้น ในที่ใด วิญญาณไม่ตั้งอยู่ ไม่องกาม ในที่นั้น ย่อมไม่มีการหยั่ง
ลงแห่งนามรูป ในที่ใด ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้น ย่อมไม่มีความเจริญ
แห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด ไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้น ย่อม
ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้น
ย่อมไม่มีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด ไม่มีชาติขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า
ไม่มีความไศก ไม่มีธุลี ไม่มีความคับแค้น ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. นครสูตร

[๒๕๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่กาลตรัสรู้ เมื่อเรายังเป็น
พระโสดิสัตว์ ยังมีได้ตรัสรู้ เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า โลกนี้ถึงความลำบาก
หนอ ย่อมเกิด แก่ ตาย จุตีและอุบัติ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น ไม่มีผู้ใดทราบชัด
ซึ่งธรรมเป็นที่สลัดออกจากกองทุกข์ คือ ขราและมรณะนี้ได้เลย เมื่อไรหนอ
ธรรมเป็นที่สลัดออกไปจากกองทุกข์คือขราและมรณะนี้จึงจักปรากฏ ฯ

[๒๕๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า เมื่ออะไรหนอ
แลมีอยู่ ขราและมรณะจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ เพราะ
การใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติแลมีอยู่ ขราและ
มรณะจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ เรานั้นได้มีความคิดตั้งนี้ว่า
เมื่ออะไรหนอ แลมีอยู่ ชาติจึงมี . . . ภพจึงมี . . . อุปาทานจึงมี . . . ตัณหาจึงมี . . .
เวทนาจึงมี . . . ผัสสะจึงมี . . . สฬายตนะจึงมี . . . นามรูปจึงมี . . . เพราะอะไรเป็น
ปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า
เมื่อวิญญาณมีอยู่ นามรูปจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เรานั้นได้
มีความคิดตั้งนี้ว่า เมื่ออะไรหนอแลมีอยู่ วิญญาณจึงมี เพราะอะไรเป็นปัจจัย
จึงมีวิญญาณ เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงได้รู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อ
นามรูปมีอยู่ วิญญาณจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เรานั้นได้มี
ความคิดตั้งนี้ว่า วิญญาณนี้แลได้กลับแล้วเพียงเท่านั้น ไม่ไปพ้นจากนามรูปได้เลย
ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น โลกย่อมเกิด แก่ ตาย จุตีและอุบัติ กล่าวคือ เพราะ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะ
นามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯลฯ
ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ดูกิริยาทั้งหลาย
จักขุ ญาณ ปัญญา วิชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลาย
ที่เราไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า เหตุให้ทุกข์เกิด เหตุให้ทุกข์เกิด ดังนี้ ฯ

[๒๕๒] ดูกิริยาทั้งหลาย เราได้มีความคิดดังนี้ เมื่ออะไรหนอแล
ไม่มีอยู่ ขราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ขราและมรณะจึงดับ เพราะการ
ใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ขราและมรณะ
จึงไม่มี เพราะชาติดับ ขราและมรณะจึงดับ เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า เมื่อ
อะไรหนอแล ไม่มีอยู่ ชาติจึงไม่มี . . . ภพจึงไม่มี . . . อุปาทานจึงไม่มี . . . ตณหา
จึงไม่มี . . . เวทนาจึงไม่มี . . . ผัสสะจึงไม่มี . . . สฬายตนะจึงไม่มี . . . นามรูปจึง
ไม่มี . . . เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ ดูกิริยาทั้งหลาย เพราะการใส่ใจโดย
แยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปจึงไม่มี
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ดูกิริยาทั้งหลาย เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า
เมื่ออะไรหนอแล ไม่มีอยู่ วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ
เพราะการใส่ใจโดยแยบคายของเรานั้น จึงรู้ได้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี
วิญญาณจึงไม่มี เพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ เรานั้นได้มีความคิดดังนี้ว่า
มรรคนี้เราได้บรรลุแล้วแล ด้วยปัญญาเครื่องตรัสรู้ คือ เพราะนามรูปดับ วิญญาณ
จึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ
เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้ ดูกิริยาทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปัญญา วิชา แสงสว่าง
ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เรายังไม่เคยได้ฟังมาในกาลก่อนว่า เหตุให้
ทุกข์ดับ เหตุให้ทุกข์ดับ ดังนี้ ฯ

[๒๕๓] ดูกิริยาทั้งหลาย บุรุษเมื่อเที่ยวไปในป่าทึบ ได้พบมรรคาเก่า
หนทางเก่า ที่คนก่อนๆ เคยเดินไปมา เขาเดินตามทางนั้นไป เมื่อกำลังเดินตาม
ทางนั้นอยู่ พบนครเก่า พบราชธานีโบราณซึ่งสมบูรณด้วยสวน ป่าไม้ สระโบก-
*ขรณี มีเชิงเทิน ล้วนน้ำรินรมย์ ที่คนก่อนๆ เคยอยู่อาศัยมา ครั้งนั้นแล บุรุษ
คนนั้นจึงกราบทูลแด่พระราชหัตถ์หรือเรียนแก่ราชมหาอำมาตย์ว่า ขอเดชะ พระองค์จง
ทราบเถิด พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าเมื่อเที่ยวไปในป่า ได้พบมรรคาเก่า
หนทางเก่าที่คนก่อนๆ เคยเดินไปมา ข้าพระพุทธเจ้าได้เดินตามทางนั้นไป เมื่อ
กำลังเดินตามทางนั้นอยู่ ได้พบนครเก่า พบราชธานีโบราณ ซึ่งสมบูรณด้วยสวน
ป่าไม้ สระโบกขรณี มีเชิงเทิน ล้วนน้ำรินรมย์ ที่คนก่อนๆ เคยอยู่อาศัยมา
ขอพระองค์จงทรงสร้างพระนครนั้นเถิด พระพุทธเจ้าข้า ลำดับนั้น พระราชา
หรือราชมหาอำมาตย์ จึงสร้างเมืองนั้นขึ้น สมัยต่อมา เมืองนั้นเป็นเมืองมั่งคั่งและ
สมบูรณขึ้น มีประชาชนเป็นอันมาก มีมนุษย์เกลื่อนกล่น และเป็นเมืองถึงความ
เจริญ ใพบูลย์ แม่นั่นใด กิริยาทั้งหลาย เราได้พบมรรคาเก่า หนทางเก่า ที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไป ก็มรรคาเก่า หนทางเก่า ที่
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไปนั้น เป็นโฉน คือมรรคาอันประกอบ
ด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐ นี้แล ได้แก่สัมมาทิฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ นี้แลมรรคา
เก่า หนทางเก่า ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ เคยเสด็จไปแล้ว เราก็คงได้
เดินตามหนทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อันเป็นทางเก่านั้น
เมื่อกำลังเดินตามหนทางนั้นไป ได้รู้ชัดซึ่งขราและมรณะ เหตุเกิดขึ้นแห่งขรา
และมรณะ ความดับแห่งขราและมรณะ และได้รู้ชัดซึ่งปฏิบัติเครื่องให้ถึงความ
ดับขราและมรณะ เมื่อเรากำลังเดินตามทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘
ประการ อันเป็นทางเก่านั้นไปอยู่ ได้รู้ชัดซึ่งชาติ ฯลฯ ได้รู้ชัดซึ่งภพ . . . ได้รู้ชัด
ซึ่งอุปาทาน . . . ได้รู้ชัดซึ่งตณหา . . . ได้รู้ชัดซึ่งเวทนา . . . ได้รู้ชัดซึ่งผัสสะ . . . ได้
รู้ชัดซึ่งสฬายตนะ . . . ได้รู้ชัดซึ่งนามรูป . . . ได้รู้ชัดซึ่งวิญญาณ . . . ได้รู้ชัดซึ่งสังขาร
ทั้งหลาย เหตุเกิดขึ้นแห่งสังขาร ความดับแห่งสังขาร และได้รู้ชัดซึ่งปฏิบัติ
เครื่องให้ถึงความดับแห่งสังขาร ครั้นได้รู้ชัดซึ่งทางอันประเสริฐซึ่งประกอบด้วย
องค์ ๘ ประการนั้นแล้ว เราจึงได้บอกแก่พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา
ดูกิริยาทั้งหลาย พรหมจรรย์ของเราจึงได้เจริญแพร่หลาย กว้างขวาง มีชนเป็น
อันมากรู้ เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายก็ประกาศได้เป็นอย่างดี
ดี ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๔

๖. สัมมสสูตร

[๒๕๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กัมมมาสทิมมินิกมของชาวกรุง ฤททชนบท ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายในบ้างหรือไม่ เมื่อพระองค์ตรัสถามอย่างนี้แล้ว มีภิกษุรูปหนึ่ง ได้กราบทูลเนื้อความนี้ขึ้นแต่พระองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายใน พระเจ้าข้า พระองค์จึงตรัสถามว่า เธอเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาปัจจัยภายในอย่างไร ทันทันนั้นแล ภิกษุรูปนั้นก็ทูลเล่าถวายให้ทรงทราบ แต่ก็ไม่ถูกพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๕๕] เมื่อพระภิกษุรูปนั้นกราบทูลอย่างนั้นแล้ว ท่านพระอานนท์จึงได้กราบทูลเนื้อความนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถึงเวลาที่จะทรงแสดงเรื่องนี้แล้ว ข้าแต่พระสคต ถึงเวลาที่จะทรงแสดงเรื่องนี้แล้ว พระองค์ตรัสการพิจารณาปัจจัยภายในข้อใด ภิกษุทั้งหลายฟังการพิจารณาปัจจัยภายในข้อนั้นจากพระองค์แล้ว จักทรงจำไว้ดังนี้ พระองค์จึงตรัสว่า อานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๒๕๖] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัยภายในว่า ขราและมรณะนี้อันใดแล ย่อมบังเกิดในโลก เป็นทุกข์หลายอย่างต่างๆ กัน ขราและมรณะที่เป็นทุกข์นี้แล มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ขราและมรณะจึงมี เมื่อเธอพิจารณาอยู่ ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ขราและมรณะนี้อันใดแล ย่อมบังเกิดขึ้นในโลก เป็นทุกข์หลายอย่างต่างๆ กัน ขราและมรณะที่เป็นทุกข์นี้แล มีอุปธิเป็นเหตุ มีอุปธิเป็นที่ตั้งขึ้น มีอุปธิเป็นกำเนิด มีอุปธิเป็นแดนเกิด เมื่ออุปธิมี ขราและมรณะจึงมี เมื่ออุปธิไม่มี ขราและมรณะก็ไม่มี เธอย่อมทราบชัดซึ่งขราและมรณะ ย่อมทราบชัดซึ่งความเกิดแห่งขราและมรณะ ย่อมทราบชัดซึ่งความดับแห่งขราและมรณะ และย่อมทราบชัดซึ่งปฏิบัติอันสมควรเครื่องให้ถึงความดับแห่งขราและมรณะ และเธอย่อมเป็นผู้ปฏิบัติตามนั้น ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเรียกภิกษุรูปนี้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ เพื่อความดับไปแห่งขราและมรณะโดยชอบทุกประการ ฯ

[๒๕๗] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัยภายในว่า กิอุปริอันนี้มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี อุปริจึงมี เมื่ออะไรไม่มี อุปริจึงไม่มี เมื่อเธอพิจารณาอยู่ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า อุปริมีต้นเหตุเป็นเหตุ มีต้นเหตุเป็นที่ตั้งขึ้น มีต้นเหตุเป็นกำเนิด มีต้นเหตุเป็นแดนเกิด เมื่อต้นเหตุมี อุปริจึงมี เมื่อต้นเหตุไม่มี อุปริก็ไม่มี เธอย่อมทราบชัดซึ่งอุปริ ย่อมทราบชัดซึ่งเหตุเกิดแห่งอุปริ ย่อมทราบชัดซึ่งความดับแห่งอุปริ ย่อมทราบชัดซึ่งปฏิบัติอันสมควรเครื่องให้ถึงความดับแห่งอุปริ และย่อมเป็นผู้ปฏิบัติตามนั้น ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติตามธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเรียกภิกษุรูปนี้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ เพื่อความดับแห่งอุปริโดยชอบทุกประการ ฯ

[๒๕๘] อีกประการหนึ่ง ภิกษุเมื่อพิจารณา ย่อมพิจารณาซึ่งปัจจัยภายในว่า กิถณหานันเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นในที่ไหน เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่ไหน เมื่อเธอพิจารณาอยู่ย่อมรู้ได้อย่างนี้ว่า ที่ใดแล เป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลก ตถณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นในที่นั้น เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นั้น ก็อะไรเล่าเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลก ตาเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก . . . หูเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลก . . . จมูกเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก . . . ลิ้นเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก . . . กายเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก . . . ใจเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ตถณหานันเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นที่ใจนั้น เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ที่ใจนั้น ฯ

[๒๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาลได้เห็นอารมณ์อันเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดยความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าทำตถณหาให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำตถณหาให้เจริญขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าทำอุปริให้เจริญขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำทุกข์ให้เจริญขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าไม่พ้นจากชาติ

ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่
พ้นแล้วจากทุกข์ได้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ในอนาคตกาล จักเห็นอารมณอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็น
ของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดย
ความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าจักทำตัณหาให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดจักทำตัณหาให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
ชื่อว่าจักทำอุปธิให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดจักทำอุปธิให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าจักทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดจักทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าจักไม่พ้น ไปจาก
ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาจัก
ไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
ในปัจจุบันนี้ เห็นอารมณอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของเที่ยง
โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของไม่มีโรค โดยความเป็น
ของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าย่อมทำตัณหาให้เจริญขึ้น สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่าใด ทำตัณหาให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า
ย่อมทำอุปธิให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำอุปธิให้เจริญขึ้น สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
ทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่พ้น ไปจากชาติ ชรา
มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เรากล่าวว่า เขาย่อม
ไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ดังนี้ ฯ

[๒๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชันสำริดที่ใส่น้ำ ที่ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น
และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ทนได้นั้น มีบุรุษเดินฝ่าความร้อนอบอ้าวเหน็ด
เหนื่อยเมื่อยล้ามา ระเหยน้ำ คนทั้งหลายจึงได้พูดกะบุรุษผู้นั้นอย่างนี้ว่า นาย
ชันสำริดที่ใส่น้ำนี้ ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ถ้าท่าน
ประสงค์ก็จงดื่มเถิด เพราะว่าเมื่อดื่มน้ำนั้น ก็จักซาบซ่านด้วยสีบ้าง กลิ่นบ้าง
รสบ้าง ก็แหละครั้นดื่มเข้าไปแล้ว ตัวท่านจะถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย
เพราะการดื่มนั้นเป็นเหตุ ดังนี้ บุรุษนั้นผลนผลันไม่ทันพิจารณาดื่มน้ำนั้นเข้าไป
ไม่บ้านทั้งเลย เขาก็ถึงถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มน้ำนั้น
เป็นเหตุทันที แม้นใจดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่า
หนึ่งในอดีตกาล ได้เห็นอารมณอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลก ฯลฯ ในอนาคตกาล
ฯลฯ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในปัจจุบันนี้ เห็นอารมณอันเป็นที่รักเป็น
ที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของเที่ยง โดยความเป็นสุข โดยความเป็นตัวตน
โดยความเป็นของไม่มีโรค โดยความเป็นของเกษม สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
ชื่อว่า ย่อมทำตัณหาให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำตัณหาให้เจริญขึ้น
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำอุปธิให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์
เหล่าใดทำอุปธิให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำทุกข์ให้เจริญ
ขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดทำทุกข์ให้เจริญขึ้น สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
ชื่อว่าย่อมไม่พ้นไปจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส
เรากล่าวว่า เขาย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์ได้เลย ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ฯ

[๒๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งใน
อดีตกาล ได้เห็นอารมณอันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่
เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค
โดยความเป็นภัยแล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าละตัณหาได้แล้ว สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่าใด ละตัณหาได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า
ละอุปธิเสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละอุปธิได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นชื่อว่าละทุกข์เสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละทุกข์ได้แล้ว สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าพ้นแล้วจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์
โทมนัสและอุปายาสได้ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นพ้นแล้วจากทุกข์
ได้ อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล จักเห็นอารมณ
อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์
โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัย สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่านั้นจักละตัณหาได้ ฯลฯ เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
จักพ้นจากทุกข์ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่า
หนึ่งในปัจจุบันกาล ย่อมเห็นอารมณอันเป็นที่รัก เป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดย
ความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน โดย
ความเป็นโรค โดยความเป็นภัย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นย่อมละตัณหาได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดยอมละตัณหาได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า
ยอมละอุปรีได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดยอมละอุปรีได้ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นชื่อว่ายอมละทุกข์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดยอมละทุกข์ได้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่ายอมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์
โถมันสและอุปายาส เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นยอมพ้นจากทุกข์ได้
ดังนี้ ฯ

[๒๖๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย แก้วเหล่านี้ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่นและรส
แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ทันใดนั้น มีบุรุษเดินฝ่าความร้อนอบอ้าวเหน็ดเหนื่อยเมื่อล้า
มา ระบายน้ำ คนทั้งหลายจึงได้พูดกะบุรุษผู้นั้นอย่างนี้ว่า นาย แก้วเหล่านี้ถึง
พร้อมด้วยสี กลิ่น และรส แต่ว่าเจือด้วยยาพิษ ถ้าท่านประสงค์ ก็จงดื่มเถิด
เพราะว่าเมื่อดื่มเหล่านี้ ก็จักซาบซ่านด้วยสีบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง ก็แหละ
ครั้นดื่มเข้าไปแล้ว ตัวท่านจักถึงความตาย หรือถึงทุกข์แทบตาย เพราะการดื่ม
นั้นเป็นเหตุ ดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษนั้นพึงคิดอย่างนี้ว่า เหล้านี้
เราดื่มแล้ว เราอาจจะบรรเทาได้ด้วยน้ำเย็น ด้วยเนยใส ด้วยน้ำข้าวสาคูเคี้ยว หรือ
ด้วยน้ำซาวโลณโสจิริกะ แต่เราจะไม่ดื่มเหล้าเหล่านั้นเลย เพราะไม่เป็นประโยชน์ มี
แต่ทุกข์แก่เราเท่านั้น เขาพิจารณาแก้วเหล้าเหล่านั้นแล้ว ไม่พึงดื่ม เขาทิ้งเสีย เขา
ก็ไม่เข้าถึงความตาย หรือความทุกข์แทบตาย เพราะการดื่มนั้นเป็นเหตุ แม้ฉันใด
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล เห็นอารมณ์
อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์
โดยความเป็นสภาพมีตัวตน โดยความเป็นโรค โดยความเป็นภัยแล้ว สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าละตัณหาได้แล้ว สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละ
ตัณหาเสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าละอุปรีได้แล้ว สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใดละอุปรีเสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่าละทุกข์ได้แล้ว
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดละทุกข์เสียได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่า
พ้นแล้วจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โถมันสและอุปายาส
เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นพ้นแล้วจากทุกข์ ดังนี้ ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอนาคตกาล ฯลฯ ในปัจจุบัน
กาล ย่อมเห็นอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นที่ชื่นใจในโลกนั้น โดยความเป็นของไม่
เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นสภาพมีตัวตน โดยความเป็นโรค
โดยความเป็นภัย สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่ายอมละตัณหาได้ สมณะหรือ
พราหมณ์เหล่าใด ย่อมละตัณหาได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่ายอมละ
อุปรีได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดยอมละอุปรีได้ สมณะหรือพราหมณ์
เหล่านั้นชื่อว่ายอมละทุกข์ได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดยอมละทุกข์ได้ สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่านั้นชื่อว่ายอมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเวะ ทุกข์
โถมันสและอุปายาส เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นยอมพ้นจากทุกข์
ได้ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สัมมมสูตรที่ ๒

[๒๖๓] สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโกฏิฐิตะ อยู่ ณ
ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น ท่าน
พระมหาโกฏิฐิตะออกจากที่พักผ่อน เข้าไปหาพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับ
ท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๒๖๔] ท่านพระมหาโกฏิฐิตะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวคำนี้กะท่าน
พระสารีบุตรว่า ท่านสารีบุตร ชราและมรณะ ตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตน
ทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ หรือว่า ชราและมรณะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง
ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านโกฏิฐิตะ ชราและมรณะ ตนทำเองก็
ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ก็ไม่ใช่ แต่ว่าเพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมี
ชราและมรณะ ฯ

โก . ท่านสารีบุตร ชาติ ตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่น
ทำให้ หรือว่าชาติบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ฯ

สา . ท่านโกฏิฐิตะ ชาติ ตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตนทำเอง
ทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ชาติบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้
ก็ไม่ใช่ แต่เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

โก. ท่านสารีบุตร ภพตนทำเอง ฯลฯ อุปาทานตนทำเอง . . . ตัณหาตนทำเอง . . . เวทนตนทำเอง . . . ผัสสะตนทำเอง . . . สพ่ายตนะตนทำเอง . . . นามรูปตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ หรือวานามรูปบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ๖

สา. ท่านโกญฐิตะ นามรูปตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ นามรูปบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ก็ไม่ใช่ แต่เพราะวิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ๖

โก. ท่านสารีบุตร วิญญานตนทำเอง ผู้อื่นทำให้ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ หรือว่าวิญญานบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตน ไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ๖

สา. ท่านโกญฐิตะ วิญญานตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ วิญญานบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตนไม่ได้ทำเอง ผู้อื่นไม่ได้ทำให้ ก็ไม่ใช่ แต่เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ๖

[๒๖๕] โก. เราทั้งหลายพึงรู้ชัดภาสิตของท่านสารีบุตรในบัดนี้เอง อย่างนี้ว่า ท่านโกญฐิตะ นามรูปตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ ทั้งตนทำเองทั้งผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตน ไม่ได้ทำเอง ผู้อื่น ไม่ได้ทำให้ ก็ไม่ใช่ แต่เพราะวิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป ๖

อนึ่ง เราทั้งหลายรู้ชัดภาสิตของท่านสารีบุตรในบัดนี้เอง อย่างนี้ว่า ท่านโกญฐิตะ วิญญานตนทำเองก็ไม่ใช่ ผู้อื่นทำให้ก็ไม่ใช่ บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยตน ไม่ได้ทำเอง ผู้อื่น ไม่ได้ทำให้ก็ไม่ใช่ แต่เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน ๖

ท่านสารีบุตร ก็เนื้อความของภาสิตนี้ เราทั้งหลายจะพึงเห็นได้อย่างไร ๖

[๒๖๖] สา. ดูกรอาวโโส ถ้าเช่นนั้น ผมจักเปรียบให้ท่านฟัง ในโลกนี้ บุรุษผู้ฉลาดบางพวกย่อมรู้ชัดเนื้อความของภาสิตได้ แม้ด้วยอุปมา ๖

อาวโโส ไม้ข้อ ๒ ก่า พึงตั้งอยู่ได้เพราะต่างอาศัยซึ่งกันและกันฉันใด เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาน เพราะวิญญานเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสพ่ายตนะ เพราะสพ่ายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฉะนั้นแล ๖

ถ้าไม้ข้อ ๒ ก่านั้น พึงเอาออกเสียก่าหนึ่ง อีกก่าหนึ่งก็ล้มไป ถ้าตั้งอีก ก่าหนึ่งออก อีกก่าหนึ่งก็ล้มไป ฉะนั้น เพราะนามรูปดับ วิญญานจึงดับ เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สพ่ายตนะจึงดับ เพราะสพ่ายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ ฉะนั้นแล ๖

[๒๖๗] โก. น้าอัครธรรย ท่านสารีบุตร ไม่เคยมีมา ท่านสารีบุตร เทาที่ท่านสารีบุตรกล่าวนี้ เป็นอันกล่าวดีแล้ว ก็แลเราทั้งหลายพลอยยินดีสัทภาสิตนี้ของท่านสารีบุตรด้วยเรื่อง ๓๖ เรื่องเหล่านี้ ๖

ถ้าภิกษุแสดงธรรม เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับขราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิกษุธรรมกถึก ๖

ถ้าภิกษุปฏิบัติ เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับขราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๖

ถ้าภิกษุหลุดพ้น เพราะความหน่าย เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะไม่ถือมั่นขราและมรณะ ควรจะกล่าวว่า ภิกษุบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ๖

ถ้าภิกษุแสดงธรรม เพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับชาติ ฯลฯ

ภพ . . . อุปาทาน . . . ตัณหา . . . เวทนา . . . ผัสสะ . . . สพ่ายตนะ . . . นามรูป . . . วิญญาน . . . สังขารทั้งหลาย . . . อริชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุธรรมกถึก ๖

ถ้าภิกษุปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับอริชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ๖

ถ้าภิกษุหลุดพ้นเพราะความหน่าย เพราะคลายกำหนด เพราะความดับ เพราะความไม่ถือมั่นอริชา ควรจะกล่าวว่า ภิกษุบรรลุนิพพานในปัจจุบัน ๖

จบสูตรที่ ๗

๘. โกสัมพิสูตร

[๒๖๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมุสสีละ ท่านพระปริกฐะ ท่านพระนารทะ และท่านพระอานนท์ อยู่ ณ โขสิตาราม เขตเมืองโกสัมพี ๖

[๒๖๙] ครั้งนั้น ท่านพระปริกฐะ ได้กล่าวคำนี้กะท่านพระมุสสีละว่า ดูกรท่านมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริกไปตามอาการ และจากการทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิว ท่านมุสสีละมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีขราและมรณะ ดังนี้หรือ ๖

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

พระมุสสีละกล่าวว่า ท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ และการทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจฉัย จึงมีชราและมรณะ ฯ

ป. ท่านมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านมุสสีละมีญาณเฉพาะตัว ท่านว่า เพราะภพเป็นปัจฉัย จึงมีชาติ ฯลฯ เพราะอุปาทานเป็นปัจฉัย จึงมีภพ . . . เพราะตัณหาเป็นปัจฉัย จึงมีอุปาทาน . . . เพราะเวทนาเป็นปัจฉัย จึงมีตัณหา . . . เพราะผัสสะเป็นปัจฉัย จึงมีเวทนา . . . เพราะสพายตนะเป็นปัจฉัย จึงมีผัสสะ . . . เพราะนามรูปเป็นปัจฉัย จึงมีสพายตนะ . . . เพราะวิญญานเป็นปัจฉัย จึงมีนามรูป . . . เพราะสังขารเป็นปัจฉัย จึงมีวิญญาน . . . เพราะอริชชาเป็นปัจฉัย จึงมีสังขาร ดังนี้หรือ ฯ

ม. ท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะอริชชาเป็นปัจฉัย จึงมีสังขาร ฯ

[๒๓๐] ป. ดูกรท่านมุสสีละ อนึ่ง เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านมุสสีละมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ดังนี้หรือ ฯ

ม. ดูกรท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ

ป. ดูกรท่านมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านมุสสีละมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ฯลฯ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ . . . เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ . . . เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ . . . เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ . . . เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ . . . เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ . . . เพราะวิญญานดับ นามรูปจึงดับ . . . เพราะสังขารดับ วิญญานจึงดับ . . . เพราะอริชชาดับ สังขารจึงดับ ดังนี้หรือ ฯ

ม. ดูกรท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะอริชชาดับ สังขารจึงดับ ฯ

[๒๓๑] ป. ดูกรท่านมุสสีละ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านมุสสีละมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า ภพดับ เป็นนิพพานหรือ ฯ

ม. ดูกรท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า ภพดับ เป็นนิพพาน ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น ท่านมุสสีละ ก็เป็นพระอรหันตชินาสพ ฯ

เมื่อพระปริวัฐฐะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านมุสสีละได้นิ่งอยู่ ฯ

[๒๓๒] ครั้นนั้นแล ท่านพระนารทะ ได้กล่าวกะท่านปริวัฐฐะว่า สาธุ ท่านปริวัฐฐะ ผมพึง ได้ปัญหานั้น ท่านจงถามปัญหายา่งนั้น ผมจะแก้ปัญหานั้น แก่ท่าน ท่านปริวัฐฐะกล่าวว่า ท่านนารทะ ได้ปัญหานั้น ผมขอถามปัญหานั้นกะท่านนารทะ และขอท่านนารทะจงแก้ปัญหานั้นแก่ผม ดูกรท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านนารทะมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะชาติเป็นปัจฉัย จึงมีชราและมรณะ ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจฉัย จึงมีชราและมรณะ ฯ

ป. ท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา การตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ท่านนารทะมีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะภพเป็นปัจฉัย จึงมีชาติ ฯลฯ เพราะอริชชาเป็นปัจฉัย จึงมีสังขาร ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปริวัฐฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความตริโกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทฐิ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า เพราะอริชชาเป็นปัจฉัย จึงมีสังขาร ฯ

[๒๓๓] ป. ดูกรท่านนารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวทันนารทะ
มีญาณเฉพาะตัวท่านว่า เพราะชาติตบ ฆราและมรณะจึงตบ ฯลฯ เพราะอวิชชา
ตบ สังขารจึงตบ ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปริกฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา
ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวทันนารทะ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็น
อย่างนี้ว่า เพราะอวิชชาตบ สังขารจึงตบ ฯ

[๒๓๔] ป. ดุรทธานารทะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟัง
ตามเขามา ความตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวทันนารทะ
มีญาณเฉพาะตัวท่านว่า ภพตบเป็นนิพพาน ดังนี้หรือ ฯ

นา. ท่านปริกฐะ เว้นจากความเชื่อ ความพอใจ การฟังตามเขามา ความ
ตริกไปตามอาการ การทนต่อความเพ่งพินิจด้วยทิวทันนารทะ ผมย่อมรู้ ย่อมเห็นอย่างนี้ว่า
ภพตบเป็นนิพพาน ฯ

ป. ถ้าอย่างนั้น ท่านนารทะก็เป็นพระอรหันตชินาสพหรือ ฯ

นา. อาวุโส ข้าว่าภพตบเป็นนิพพาน ผมเห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบ
ตามความเป็นจริง แต่ว่าผมไม่ใช่พระอรหันตชินาสพ อาวุโส เปรียบเหมือนบ่อน้ำ
ในหนทางกัณดาร ที่บ่อนั้นไม่มีเชือกโยงจะตักน้ำก็ไม่มี ลำดับนั้นบุรุษถูกความร้อน
แผดเผา เหน็ดเหนื่อย หิว ระบาย เดินมา เขามองดูบ่อน้ำนั้น ก็รู้ว่าบ่อน้ำ
แต่จะสัมผัสด้วยกายไม่ได้ จันใด ดุรททาอาวุธ ข้าว่า ภพตบเป็นนิพพาน ผม
เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง แต่ว่า ผมไม่ใช่พระอรหันตชินาสพ
จันนั้นเหมือนกัน ฯ

[๒๓๕] เมื่อท่านพระนารทะกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอนนทได้กล่าว
กะท่านพระปริกฐะว่า ดุรททาปริกฐะ ท่านชอบพูดอย่างนี้ ท่านได้พูดอะไร
กะท่านนารทะบ้าง พระปริกฐะกล่าวว่า ท่านอนนท ผมพูดอย่างนี้ ไม่ได้พูด
อะไรกะท่านนารทะ นอกจากกัลยาณธรรม นอกจากกุกุศลธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. อุปยสูตร

[๒๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

[๒๓๗] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้ว
ได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อมหาสมุทรน้ำขึ้น ย่อมทำให้แม่น้ำใหญ่ น้ำขึ้น
เมื่อแม่น้ำใหญ่ น้ำขึ้น ย่อมทำให้แม่น้ำน้อย น้ำขึ้น เมื่อแม่น้ำน้อย น้ำขึ้น ย่อม
ทำให้บึงใหญ่ น้ำขึ้น เมื่อบึงใหญ่ น้ำขึ้น ย่อมทำให้บึงน้อย น้ำขึ้น จันใด ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย เมื่ออวิชชาเกิด ย่อมทำให้สังขารเกิด เมื่อสังขารเกิด ย่อมทำให้
วิญญาณเกิด เมื่อวิญญาณเกิด ย่อมทำให้นามรูปเกิด เมื่อนามรูปเกิด ย่อมทำให้
สฬายตนะเกิด เมื่อสฬายตนะเกิด ย่อมทำให้ผัสสะเกิด เมื่อผัสสะเกิด ย่อมทำให้
เวทนาเกิด เมื่อเวทนาเกิด ย่อมทำให้ตัณหาเกิด เมื่อตัณหาเกิด ย่อมทำให้อุปาทาน
เกิด เมื่ออุปาทานเกิด ย่อมทำให้ภพเกิด เมื่อภพเกิด ย่อมทำให้ชาติเกิด เมื่อชาติ
เกิด ย่อมทำให้ฆราและมรณะเกิด จันนั้นเหมือนกัน ฯ

[๒๓๘] ดุรภิกษุทั้งหลาย เมื่อมหาสมุทรน้ำลง ย่อมทำให้แม่น้ำใหญ่
ลดลง เมื่อแม่น้ำใหญ่ลดลง ย่อมทำให้แม่น้ำน้อยลดลง เมื่อแม่น้ำน้อยลดลง
ย่อมทำให้บึงใหญ่ลดลง เมื่อบึงใหญ่ลดลง ย่อมทำให้บึงน้อยลดลง จันใด เมื่อ
อวิชชาไม่เกิด ย่อมทำให้สังขารไม่เกิด เมื่อสังขารไม่เกิด ย่อมทำให้วิญญาณ
ไม่เกิด เมื่อวิญญาณไม่เกิด ย่อมทำให้นามรูปไม่เกิด เมื่อนามรูปไม่เกิด ย่อม
ทำให้สฬายตนะไม่เกิด เมื่อสฬายตนะไม่เกิด ย่อมทำให้ผัสสะไม่เกิด เมื่อผัสสะ
ไม่เกิด ย่อมทำให้เวทนาไม่เกิด เมื่อเวทนาไม่เกิด ย่อมทำให้ตัณหาไม่เกิด เมื่อ
ตัณหาไม่เกิด ย่อมทำให้อุปาทานไม่เกิด เมื่ออุปาทานไม่เกิด ย่อมทำให้ภพไม่เกิด
เมื่อภพไม่เกิด ย่อมทำให้ชาติไม่เกิด เมื่อชาติไม่เกิด ย่อมทำให้ฆราและมรณะ
ไม่เกิด จันนั้นเหมือนกัน ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สลิมสูตร

[๒๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคอินทเวทดาและมนุษย์ทั้งมวล
สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ยำเกรง ทรงได้จิวร บิณฑบาต เสนาสนะ
และเภสัชบริขารเป็นปัจจัยแก่ตนไว้ แม้ภิกษุสงฆ์อินทเวทดาและมนุษย์ทั้งมวลก็

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ลักการะ เคารพ นัถือ บุษยา ย่าเกรง ได้จิ้วร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
เกสัชบริหารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ แต่พวกปริพาชกเดียรถีย์อื่น อันทวดาและ
มนุษย์ทั้งมวลไม่ลักการะ ไม่เคารพ ไม่นัถือ ไม่บุษยา ไม่ย่าเกรง ไม่ได้จิ้วร
บิณฑบาต เสนาสนะ และเกสัชบริหารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ฯ

[๒๔๐] สมัยนั้นแล สลิมปริพาชกอาศัยอยู่ ณ พระนครราชคฤห์กับ
ปริพาชกบริษัทเป็นอันมาก ครั้นนั้นแล บริษัทของสลิมปริพาชกได้กล่าวกะสลิม-
*ปริพาชกว่า มาเถิดท่านสลิมะ ท่านจงประพุดติพรหมจรรย์ในสำนักของพระสมณ
โคดม ท่านเรียนธรรมแล้ว ฟังบอกข้าพเจ้าทั้งหลาย พวกข้าพเจ้าเรียนธรรม
นั้นแล้วจักกล่าวแก่ภุชงค์ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนั้น แม่พวกเราก็จักมีทวดาและ
มนุษย์ทั้งมวลลักการะ เคารพ นัถือ บุษยา ย่าเกรง จักได้จิ้วร บิณฑบาต
เสนาสนะ และเกสัชบริหารเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ฯ

สลิมปริพาชกยอมรับคำบริษัของตน แล้วเข้าไปหาท่านพระอานนท์
ถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท์ ครั้นผ่านการปราศรัย
พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นสลิมปริพาชกนั่งเรียบร้อยแล้ว

*ร่ายแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ท่านพระอานนท์ ผมปรารถนาจะประพุดติ
พรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

[๒๔๑] ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์พาสลิมปริพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระ
พุทธเจ้าข้า สลิมปริพาชกผู้นี้กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านพระอานนท์ ผมปรารถนา
จะประพุดติพรหมจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ถ้าอย่างนั้น เธอจงให้สลิมปริพาชก
บวช ฯ

สลิมปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๒๔๒] สมัยนั้นแล ได้ยินว่า ภิกษุเป็นอันมากอวดอ้างพระอรหัตผล
ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า ชาตีสันแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

ท่านสลิมะ ได้ฟังมาว่า ภิกษุเป็นอันมากอวดอ้างพระอรหัตผลในสำนัก
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ชัดว่า ชาตีสันแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

ทันใดนั้นเอง ท่านสลิมะก็เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับ
ภิกษุเหล่านั้น ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ครั้นท่านสลิมะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นว่า ได้ยินว่า
ท่านทั้งหลายอวดอ้างพระอรหัตผลในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ข้าพระองค์ทั้งหลาย
รู้ชัดว่า ชาตีสันแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้จริงหรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า จริงอย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๓] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้อยเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
บรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้
ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด
เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตก
เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์
พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอด
พรหมโลกก็ได้ บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๔] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้อยเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วย
ทิพย์โสธธาตอันบริสุทธิ์ล่วงโสธของมนุษย์ บ้างหรือหนอ ฯ

ภ. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๕] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้อยเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
กำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ขอบุคคลอื่นได้ด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ
หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือ
จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือ
จิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ หรือจิต
ฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรค ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรค หรือจิตไม่เป็น
มรรค ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรค จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ
หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือ
จิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิต ไม่หลุดพ้น บ้างหรือหนอ ฯ

ภิก. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๖] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้ออยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
ระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติ
บ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบ
ชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏ-

* ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ก็ปรัวัฏฏ์ก็
เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณ
อย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขและทุกข์อย่างนั้น มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น
ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น ในภพนั้น เรามีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขและทุกข์อย่างนั้น
มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้น แล้วมาเกิดในภพนี้ ย่อมระลึกถึง
ชาติก่อน ได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้
บ้างหรือหนอ ฯ

ภิก. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๗] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้ออยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
เห็นหมูสัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ลวงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้น ประกอบด้วยกายทุจริต
วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็นมิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วย
อำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายเพราะกายแตกดับไป ก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ส่วนสัตว์เหล่านั้น ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโน
สุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยะเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ
เมื่อตายเพราะกายแตกดับไป ก็เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ย่อมเห็นหมูสัตว์ที่กำลัง
จติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทรามได้ดี ตกยาก ด้วย
ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ลวงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมูสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมด้วย
ประการฉะนี้ บ้างหรือหนอ ฯ

ภิก. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๘] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกท่านรื้ออยู่เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อม
ถูกต้องอาวรูปริโมกข์อันสงบ ก้าวล่วงรูปริโมกข์ทั้งหลายด้วยกาย บ้างหรือหนอ ฯ

ภิก. หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านผู้มีอายุ ฯ

[๒๔๙] ส. ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย คำตอบนี้ และการไม่เข้าถึงธรรม
เหล่านี้ มีอยู่ในเรื่องนี้ในบัดนี้ อาวุโส เรื่องนี้เป็นอย่างไรแน ฯ

ภิก. ท่านสุลลิมะ ผมทั้งหลายหลุดพ้นได้ด้วยปัญญา ฯ

ส. ผมไม่เข้าใจเนื้อความแห่งคำที่ท่านทั้งหลายกล่าวโดยย่อนี้โดยพิสดาร
ได้ ขอท่านทั้งหลายจงกล่าวแก่ผม เท่าที่ผมจะฟังเข้าใจเนื้อความแห่งคำที่ท่าน
ทั้งหลายกล่าวโดยย่อนี้ โดยพิสดารเถิด ฯ

ภิก. ท่านสุลลิมะ ท่านฟังเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตาม แต่ผมทั้งหลายก็หลุด
พ้นได้ด้วยปัญญา ฯ

[๒๕๐] ครั้นนั้นแล ท่านสุลลิมะลุกจากอาสนะแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นท่านสุลลิมะนั่งเรียบร้อยแล้ว กราบทูลถ้อยคำที่สนทนากับภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด
แต่พระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สุลลิมะ ธรรมฐิติญาณเกิดก่อน ญาณในพระ
นิพพานเกิดภายหลัง ฯ

พระสุลลิมะกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ไม่เข้าใจเนื้อความ
แห่งคำที่พระองค์ตรัสไว้โดยย่อนี้โดยพิสดารได้ ขอพระผู้มีพระภาคจงตรัสแก่
ข้าพระองค์ เท่าที่ข้าพระองค์จะฟังเข้าใจ เนื้อความแห่งพระดำรัส ที่พระองค์ตรัสโดย
ย่อนี้ โดยพิสดารเถิด ฯ

[๒๕๑] พ. ดูกรสุลลิมะ เธอจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ตาม โดยแท้จริงแล้ว
ธรรมฐิติญาณเกิดก่อน ญาณในพระนิพพานเกิดทีหลัง สุลลิมะ เธอจะเข้าใจความ
ข้อนั้นอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ส. เป็นทกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เพียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร

หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

ส. ขื่อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ส. เป็นทกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. กิ่งใจไม่เพียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร

หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

ส. ขื่อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ส. เป็นทกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. กิ่งโสมไม่เพียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร

หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

ส. ข้อนี้นี้ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. สังขารทั้งหลายเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ส. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร

หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

ส. ขื่อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

พ. วิชาญาณเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ส. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

ส. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. กิ่งใจไม่เพียง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา สมควร

หรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

ส. ขื่อนี้ไม่สมควร พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๒] พ. ดุกรสลิ้ม เพราะเหตุนี้แล รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่

เป็นอดีตที่ดี อนาคตที่ดี ปัจจุบันที่ดี ภายในที่ดี ภายนอกที่ดี หยาบก็ดี ละเจียดก็ดี อยู่ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี รูปทั้งหมดนั้นอันเธอพึงเห็นด้วยปัญญอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

เวทนาลักษณะอย่างหนึ่งที่เป็นอดีตกิตติ อนาคตกิตติ ปัจจุบันกิตติ ภายใน
 กิตติ ภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวีกิตติ ประณีตกิตติ อยู่ในทีโลกกิตติ
 ในทีโลกัถกิตติ เวทนาทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
 อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตกิตติ อนาคตกิตติ ปัจจุบันกิตติ ภายในกิตติ ภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวกิตติ ประณีตกิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ ในที่ใกล้กิตติ สัญญาทั้งหมดนั้น อันเรอพึงเห็นด้วยปัญญอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

สังขารทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตกิตติ อนาคตกิตติ ปัจจุบันกิตติ ภายในกิตติ ภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวีกิตติ ประณีตกิตติ อยู่ในที่ ไกลกิตติ ในที่ใกล้กิตติ สังขารทั้งหลายทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาก้อน ขอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตน ของเรา ฯ

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตกิตติ อนาคตกิตติ ปัจจุบันกิตติ ภายใน กิตติ ภายนอกกิตติ หยาดกิตติ ละเอียดกิตติ เลวักกิตติ ประณตีกิตติ อยู่ในทีโกลกิตติ ในทีโกลักกิตติ วิญญาณทั้งหมดนั้น อันเธอพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ฯ

[๒๙๓] พ. ดกรสสิมะ อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอย่างนี้ ย่อมเบื่อ

หน่วย แม่ในรูป แม่ในเวทนา แม่ในสัญญา แม่ในสังขารทั้งหลาย แม่ใน
วิญาณน เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เมื่อหลุดพ้น ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ย่อมรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว
พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้
มิได้มี ฯ

[๒๙๔] พ. ดุรสุสสิมะ เธอเห็นว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา
และมรณะหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุตสิมะ เธอเห็นว่า เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุตสิมะ เธอเห็นว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุตสิมะ เธอเห็นว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทานหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. . . . เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา . . . เพราะผัสสะเป็นปัจจัย
จึงมีเวทนา . . . เพราะสพายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ . . . เพราะนามรูปเป็นปัจจัย
จึงมีสพายตนะ . . . เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป . . . เพราะสังขารเป็น
ปัจจัย จึงมีวิญญาณ . . . สุตสิมะ เธอเห็นว่า เพราะอริชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร
หรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๕] พ. ดุรสุสสิมะ เธอเห็นว่า เพราะชาติดับ ชราและมรณะ
จึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. สุตสิมะ เธอเห็นว่า เพราะภพดับ ชาติจึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. . . . เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ . . . เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึง
ดับ . . . เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ . . . เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ . . .
เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ . . . เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ . . .
เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ . . . เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ . . . เพราะ
อริชาดับ สังขารจึงดับหรือ ฯ

สุ. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๖] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมบรรลุนิวิริ
หลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้
ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด เหมือน
ไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือน
เดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปบนอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์
พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอด
พรหมโลกก็ได้ บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๗] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้ยินเสียงสอง
ชนิด คือเสียงทิพย์ และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกล และอยู่ใกล้ ด้วยทิพย์โสตรธาตุ
อันบริสุทธิ ล่วงโสตรของมนุษย์บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๘] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมกำหนดรู้ใจของ
สัตว์อื่น ของบุคคลอื่นได้ด้วยใจ คือจิตมีวิระกะ ก็รู้ชัดว่าจิตมีวิระกะ ฯลฯ จิตไม่
หลุดพ้น ก็รู้ชัดว่าจิตไม่หลุดพ้น บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๒๙๙] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมระลึกถึงชาติก่อน
ได้เป็นอันมาก คือชาติหนึ่งบ้าง ฯลฯ ย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อม
ทั้งอาการ ทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๐] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเห็นหมู่มสัตว์ที่
กำลังจติ ฯลฯ ด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์
ผู้เป็นไปตามกรรม บ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๑] พ. ดุรสุสสิมะ เธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมถูกต้องอารูปวิโมกข
อันสงบ ก้าวล่วงรูปวิโมกขทั้งหลาย ด้วยกายบ้างหรือหนอ ฯ

สุ. ไม่ใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๓๐๒] พ. ดุรสฺสิมะ คำตอบนี้ และการไม่เข้าถึงธรรมเหล่านี้มีอยู่ในเรื่องนี้ ในบัดนี้ เรื่องนี้เป็นอย่างไรแน ๆ

ลำดับนั้นเอง ท่านสฺสิมะหมอบลงแทบพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า โทษ ได้ตกถึงข้าพระองค์ เท่าที่ใจ เท่าที่หลง เท่าที่ไม่ฉลาด ข้าพระองค์บวชขโมยธรรมในธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสดีแล้วอย่างนี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงรับโทษไว้โดยความเป็นโทษ เพื่อความสำรวมต่อไป ของข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๓] พ. เอาเถิด สฺสิมะ โทษได้ตกถึงเธอ เท่าที่ใจ เท่าที่หลง เท่าที่ไม่ฉลาด เธอบวชขโมยธรรมในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ เปรียบเหมือนเจ้าหน้าที่จับโจรผู้ประพฤติดีมาแสดงตัวแก่พระราชา แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ โจรคนนี้ ประพฤติผิดแต่พระองค์ ขอพระองค์จงทรงลงอาญาตามที่พระองค์ทรงพระประสงค์แก่โจรคนนี้เถิด พระราชาพึงรับสั่งให้ลงโทษโจรนั้นอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปมัดบรุษนี้ไพลหลังให้มันด้วยเชือกที่เหนียว แล้วเอามัดโกนโกนหัวเสีย พาเที่ยวตระเวนตามถนน ตามทางสี่แยก ด้วยฆ้อง ด้วยกลองเล็กๆ ให้ออกทางประตูด้านทักษิณ แล้วจงตัดศีรษะเสียข้างด้านทักษิณของเมือง ราชบรุษมัดโจรนั้นไพลหลังอย่างมั่นคง ด้วยเชือกที่เหนียวแล้วเอามัดโกนโกนหัว พาเที่ยวตระเวนตามถนน ตามทางสี่แยกด้วยฆ้อง ด้วยกลองเล็กๆ พาออกทางประตูด้านทักษิณ พึงตัดศีรษะเสียข้างด้านทักษิณของเมือง สฺสิมะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บรุษนั้นต้องเสียทุกขและโศกอันมีกรรมนั้นเป็นเหตุหรือหนอ ฯ

ส. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๐๔] พ. ดุรสฺสิมะ บรุษนั้นต้องเสียทุกขและโศกอันมีกรรมนั้นเป็นเหตุ แต่การบวชของเธอผู้ขโมยธรรมในธรรมวินัยที่ถากถางกล่าวดีแล้วอย่างนี้ นี้ยังมีผลรุนแรงและเผ็ดร้อนกว่านั้น และยังเป็น ไปเพื่อวิบัติ แต่เพราะเธอเห็นโทษ โดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนตามธรรม เราจึงรับโทษนั้นของเธอ ผู้ใดเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนตามธรรม ถึงความสำรวมต่อไป ข้อนี้นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบมหาวรรคที่ ๗

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัสนัตตวตาสสูตรที่ ๑ ๒. อัสนัตตวตาสสูตรที่ ๒
๓. ปตตมังสสูตร ๔. อัถลักขสูตร ๕. นครสูตร
๖. สัมมสสูตร ๗. นพาลาปิยสูตร ๘. โกสัมพีสูตร
๙. อปฺยสูตร ๑๐. สฺสิมสูตร

สมณพราหมณวรรคที่ ๘

[๓๐๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

[๓๐๖] ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ไม่รู้ชราและมรณะ ไม่รู้เหตุเกิดชราและมรณะ ไม่รู้ความดับชราและมรณะ ไม่รู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับชราและมรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านผู้มีอายุเหล่านั้นจะทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะหรือประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ได้ ฯ

[๓๐๗] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะก็ดี หรือพราหมณ์ก็ดี เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้ชราและมรณะ ย่อมรู้เหตุเกิดชราและมรณะ ย่อมรู้ความดับชราและมรณะ ย่อมรู้ปฏิบัติอันให้ถึงความดับชราและมรณะ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่านเหล่านั้นย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงได้อยู่

จบสูตรที่ ๑

[๓๐๘] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
 ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
 ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์
 เหล่าใดเหล่าหนึ่งไม่รู้ชาติ ฯลฯ ไม่รู้ภพ . . . ไม่รู้อุปาทาน . . . ไม่รู้ต้นเหา . . .
 ไม่รู้เวทนา . . . ไม่รู้ผัสสะ . . . ไม่รู้สพายตนะ . . . ไม่รู้นามรูป . . . ไม่รู้วิญญาณ . . .
 ไม่รู้สังขาร . . . ไม่รู้เหตุเกิดสังขาร ไม่รู้ความดับสังขาร ไม่รู้ปฏิบัติทำอันให้ถึง
 ความดับสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะ
 ในหมู่สมณะ หรือไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่าน
 เหล่านี้จะทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความ
 เป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ไม่ได้ ฯ
 ดูภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ย่อมรู้
 ชาติ ฯลฯ ย่อมรู้ภพ . . . ย่อมรู้อุปาทาน . . . ย่อมรู้ต้นเหา . . . ย่อมรู้เวทนา . . .
 ย่อมรู้ผัสสะ . . . ย่อมรู้สพายตนะ . . . ย่อมรู้นามรูป . . . ย่อมรู้วิญญาณ . . . ย่อมรู้
 สังขาร ย่อมรู้เหตุเกิดแห่งสังขาร ย่อมรู้ความดับแห่งสังขาร ย่อมรู้ปฏิบัติทำอันให้
 ถึงความดับแห่งสังขาร สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะ
 ในหมู่สมณะ และย่อมได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ อนึ่ง ท่าน
 เหล่านี้ย่อมทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะและประโยชน์แห่งความ
 เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงได้อยู่ ฯ
 จบสูตรที่ ๒ ถึงสูตรที่ ๑๑
 จบสมณพราหมณวรรคที่ ๘

 หัวข้อแห่งสมณพราหมณวรรค . . . พระผู้มีพระภาคตรัสปัจจัยการ ๑๑ โดย
 จำแนกรหัส ๔ ในปัจจัยการหนึ่งๆ [ว่าเป็นสูตรหนึ่งๆ] สมณพราหมณวรรค
 เป็นเรื่องที่ ๘

หัวข้อแห่งวรรค- ๑. พุทธวรรค ๒. อาหารวรรค
 ๓. ทสพลวรรค ๔. กฬารชตติยวรรค ๕. คหปติวรรค
 ๖. ทุกขวรรค ๗. มหาวรรค ๘. สมณพราหมณวรรค ฯ

อันตรไปยยาที่ ๙

[๓๐๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
 *บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯลฯ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
 ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นขรามรณะ
 ตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในขรามรณะตามเป็นจริง บุคคลเมื่อไม่รู้
 ไม่เห็นเหตุเกิดแห่งขรามรณะตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในเหตุเกิด
 แห่งขรามรณะตามเป็นจริง บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นความดับแห่งขรามรณะตามเป็น
 จริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในความดับแห่งขรามรณะตามเป็นจริง บุคคล
 เมื่อไม่รู้ไม่เห็นปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งขรามรณะตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู
 เพื่อความรู้ในปฏิบัติทำอันให้ถึงความดับแห่งขรามรณะตามเป็นจริง ฯ

[ไปยยาแห่งบาลีประเทศทั้งปวงอย่างนี้]

ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นชาติตามความเป็นจริง . . . เมื่อ
 ไม่รู้ไม่เห็นภพตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นอุปาทานตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็น
 ต้นเหาตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นเวทนาตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นผัสสะ
 ตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นสพายตนะตามเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นนามรูป
 ตามความเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็นวิญญาณตามความเป็นจริง . . . เมื่อไม่รู้ไม่เห็น
 สังขารทั้งหลายตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในสังขารทั้งหลายตามเป็น
 จริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นเหตุเกิดแห่งสังขารตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้
 ในเหตุเกิดแห่งสังขารตามเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง
 พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง เมื่อไม่รู้ไม่เห็นปฏิบัติทำ
 อันให้ถึงความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง พึงแสวงหาครู เพื่อความรู้ในปฏิบัติทำอัน
 ให้ถึงความดับแห่งสังขารตามเป็นจริง ฯ

[พึงกระทำกิจในอริยสัจ ๔ แห่งปัจจัยการทั้งปวง เป็นสูตรหนึ่งๆ]

[๓๑๐] ดูภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อไม่รู้ไม่เห็นขราและมรณะตามเป็น
 จริง พึงกระทำการศึกษาเพื่อความรู้ในขราและมรณะตามความเป็นจริง ฯ

[ไปยยาอย่างนี้ พึงกระทำกิจอันเป็นไปในสัจจะ ๔]

พึงกระทำความเพียร . . . พึงกระทำฉันทะ . . . พึงกระทำความอดสาหะ . . .
 พึงกระทำความไม่ย่อท้อ . . . พึงกระทำความเพียรแผดเผากิเลส . . . พึงกระทำความ
 เป็นผู้กล้า . . . พึงกระทำความเพียรเป็นไปติดต่อ . . . พึงกระทำสติ . . . พึงกระทำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัมปชัญญะ . . . พึงกระทำความไม่ประมาท . . . ดังนี้แล ฯ

จบอันตรไปยยาละที่ ๙

หัวข้อแห่งอันตรไปยยาละ

พระผู้มีพระภาคตรัส ครุ ๑. ความศึกษา ๑. ความเพียร ๑.

ฉันทะ ๑. ความอดสาหะ ๑. ความไม่ย่อท้อ ๑. อาตปปะ ๑.

วิริยะ ๑. สัตถะ ๑. สติ ๑. สัมปชัญญะ ๑. อัปปมาท ๑.

จบอันตรไปยยาละอันเป็นหัวข้อพระสูตร

เบื้องต้นมีหัวข้อพระสูตร ๑๒ หัวข้อ รวมเป็น ๑๓๒ สูตร มีไปยยาละใน
ระหว่าง พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยสังขะ ๔ ฯ

จบหัวข้อในอันตรไปยยาละทั้งหลาย ฯ

อภิสมยวรรคที่ ๑๐

๑. นขลิขสูตร

[๓๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงเอา
ปลายพระนขาซ้อนฝุ่นขึ้นเล็กน้อย แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝุ่นประมาณน้อยนี้ที่เราเอาปลายเล็บ
ซ้อนขึ้น กับแผ่นดินใหญ่นี้ อย่างไหนจะมากกว่ากันหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูล
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แหละมากกว่า ฝุ่นประมาณเล็กน้อยที่
พระผู้มีพระภาคทรงเอาปลายพระนขาซ้อนขึ้นนี้มีประมาณน้อย เมื่อเทียบกับ
แผ่นดินใหญ่แล้ว ฝุ่นที่พระผู้มีพระภาคทรงเอาปลายพระนขาซ้อนขึ้นมีประมาณน้อย
ย่อมไม่ถึงเสียที่ ๑๐๐ ไม่ถึงเสียที่ ๑,๐๐๐ ไม่ถึงเสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ ฯ

[๓๑๒] ดูภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ความทุกข์ทั้งหมดไป สิ้น
ไปนี้แหละ ของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวติรัสรู้แล้ว มีมาก
กว่า ส่วนที่เหลือมีประมาณน้อย ความที่ทุกข์เป็นสภาพยิ่งใน ๗ อตภาพ เมื่อ
เทียบเข้ากับกองทุกข์ทั้งหมดสิ้นไปอันมีในก่อน ไม่เข้าถึงเสียที่ ๑๐๐ เสีย
ที่ ๑๐๐๐ เสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ ดูภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้สำเร็จประโยชน์
ใหญ่อย่างนี้แล การได้ธรรมจักษุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ไปกขณีสสูตร

[๓๑๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สระโบกขรณยาว ๕๐ โยชน์
กว้าง ๕๐ โยชน์ ลึก ๕๐ โยชน์ มีน้ำเต็มเสมอขอบ กาคิมกินได้ บุรุษพึงวิดน้ำ
ขึ้นจากสระโบกขรณนั้นด้วยปลายหย้าคา เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็น
ไฉน น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วยปลายหย้าคาก็ดี น้ำในสระโบกขรณก็ดี ไหนจะมากกว่า
กัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในสระโบกขรณนี้แหละ
มากกว่า น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วยปลายหย้าคามีประมาณน้อย น้ำที่บุรุษวิดขึ้นด้วย
ปลายหย้าคาเมื่อเทียบกันเข้ากับน้ำในสระโบกขรณ ไม่เข้าถึงเสียที่ ๑๐๐ เสีย
ที่ ๑,๐๐๐ เสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้ฉันใด ฯ

[๓๑๔] ดูภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ความทุกข์ทั้งหมดไป สิ้น
ไปนี้แหละ ของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวติรัสรู้แล้ว เป็น
ทุกข์มากกว่า ส่วนที่เหลือมีประมาณน้อย ความที่ทุกข์เป็นสภาพยิ่งใน
๗ อตภาพ เมื่อเทียบเข้ากับกองทุกข์ทั้งหมดไป สิ้นไปอันมีในก่อน ไม่เข้าถึงเสีย
ที่ ๑๐๐ เสียที่ ๑,๐๐๐ เสียที่ ๑๐๐,๐๐๐ ดูภิกษุทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้
สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้แล การได้ธรรมจักษุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๑

[๓๑๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก-

*ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่เหล่านี้คือ คงคา
ยมุนา อจิรวดี สรภู มหิ ไหลมาบรรจบกัน บุรุษพึงวกน้ำขึ้นสองสามหยาด
จากที่นั้น เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำสองสามหยาดที่บุรุษวก
ขึ้นแล้วก็ดี น้ำในที่บรรจบกันก็ดี ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในที่บรรจบกันนี้แหละมากกว่าหยาดน้ำสองสามหยาดที่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
บุรุษวัชชีนแล้ว มีประมาณน้อย หยาดน้ำสองสามหยาดที่บุรุษวัชชีนแล้ว เมื่อ
เทียบเข้ากับน้ำในที่บรรจุกัน ไม่เข้าถึงเสียวที่ ๑๐๐ เสียวที่ ๑,๐๐๐ เสียวที่
๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ๆ

[๓๑๖] ดูกิริยาทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๒

[๓๑๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่เหล่านี้คือ คงคา
ยมุนา อจิรวดี สรรพ มหิ ไหลมาบรรจบกัน แม่น้ำนั้นพึงหมดไป สิ้นไป ยัง
เหลืออยู่สองสามหยาด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำในที่บรรจุ
กันซึ่งหมดไป สิ้นไป กับน้ำที่ยังเหลืออยู่สองสามหยาด ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในที่บรรจุกันซึ่งหมดไป สิ้นไปนี้
แหละมากกว่า น้ำที่ยังเหลืออยู่สองสามหยาดมีประมาณน้อย น้ำที่เหลืออยู่สอง
สามหยาดเมื่อเทียบเข้ากับน้ำในที่บรรจุกัน ซึ่งหมดไป สิ้นไปแล้ว ไม่เข้าถึง
เสียวที่ ๑๐๐ เสียวที่ ๑,๐๐๐ เสียวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ๆ

[๓๑๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปฐวิสูตรที่ ๑

[๓๑๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนดินเท่า
เมล็ดกระเบา ๗ ก้อนไว้ที่แผ่นดินใหญ่ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนดิน
เท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้กับแผ่นดินใหญ่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แผ่นดินใหญ่นี้แหละมากกว่า ก้อนดิน
เท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา
๗ ก้อนที่บุรุษวางไว้เมื่อเทียบเข้ากับแผ่นดินใหญ่ ไม่เข้าถึงเสียวที่ ๑๐๐ เสียวที่
๑,๐๐๐ เสียวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ๆ

[๓๒๐] ดูกิริยาทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๕

๖. ปฐวิสูตรที่ ๒

[๓๒๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย แผ่นดินใหญ่พึงถึงความหมด
ไป สิ้นไป เหลือก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อน เธอทั้งหลายสำคัญความข้อ
นั้นเป็นไฉน แผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไป กับก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่
ยังเหลืออยู่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
แผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไปนี้แหละมากกว่า ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่
ยังเหลืออยู่มีประมาณน้อย ก้อนดินเท่าเมล็ดกระเบา ๗ ก้อนที่ยังเหลืออยู่เมื่อเทียบ
เข้ากับแผ่นดินใหญ่ที่หมดไป สิ้นไป ย่อมไม่เข้าถึงเสียวที่ ๑๐๐ เสียวที่ ๑,๐๐๐
เสียวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ๆ

[๓๒๒] ดูกิริยาทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุ
ให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่อย่างนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๖

๗. สมุททสูตรที่ ๑

[๓๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย บุรุษวัชชีนน้ำสองสามหยาดขึ้น
จากมหาสมุทร เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำสองสามหยาดที่
บุรุษวัชชีนแล้วกับน้ำในมหาสมุทร ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรนี้แหละมากกว่าน้ำสองสามหยาดที่บุรุษ
วัชชีนแล้วมีประมาณน้อย น้ำสองสามหยาดที่บุรุษวัชชีนแล้ว เมื่อเทียบกันเข้ากับน้ำ
ในมหาสมุทรไม่เข้าถึงเสียวที่ ๑๐๐ เสียวที่ ๑,๐๐๐ เสียวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่น้ำใด ๆ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๓๒๔] ดูกฤกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่ออย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สมุททสูตรที่ ๒

[๓๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย มหาสมุทราพึงถึงการหมดไปสิ้นไป ยิ่งเหลือน้อยอยู่สองสามหยาด เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำในมหาสมุทรที่หมดไปสิ้นไป กับน้ำสองสามหยาด ที่ยิ่งเหลืออยู่ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำในมหาสมุทรที่หมดไปสิ้นไปนี้แหละมากกว่า น้ำสองสามหยาดที่เหลืออยู่มีประมาณน้อย น้ำสองสามหยาดที่เหลืออยู่เมื่อเทียบกับน้ำในมหาสมุทรที่หมดไปสิ้นไป ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้นินใด ฯ

[๓๒๖] ดูกฤกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่ออย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ปัพพตูปมสูตรที่ ๑

[๓๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว . . . ได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนไว้ที่ขุนเขาหิมวันต์ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ กับขุนเขาหิมวันต์ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์นี้แหละมากกว่า ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาหิมวันต์ ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้นินใด ฯ

[๓๒๘] ดูกฤกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ฯลฯ การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่ออย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปัพพตูปมสูตรที่ ๒

[๓๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ขุนเขาหิมวันต์พึงถึงความหมดไป สิ้นไป ยิ่งเหลือก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ ฝักกาดอยู่เจ็ดก้อน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไปสิ้นไป กับก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไปสิ้นไป นี้แหละมากกว่า ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเจ็ดก้อนที่ยังเหลืออยู่ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาหิมวันต์ที่หมดไปสิ้นไป ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม้นินใด ฯ

[๓๓๐] ดูกฤกษทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล ความทุกข์ที่หมดไปสิ้นไปนี้แหละของบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวติรัสรู้แล้ว มีมากกว่า ส่วนที่เหลือมีประมาณน้อย ความทุกข์ที่เป็นสภาพยังในเจตอิตถภาพ เมื่อเทียบกับกองทุกข์ที่หมดไปสิ้นไป ไม่เข้าถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เสี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ ดูกฤกษทั้งหลาย การตรัสรู้ธรรมให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่ออย่างนี้แล การได้ธรรมจักขุให้สำเร็จประโยชน์ใหญ่ออย่างนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. ปัพพตูปมสูตรที่ ๓

[๓๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย บุรุษพึงวางก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนไว้ที่ขุนเขาสิเนรุ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้กับขุนเขาสิเนรุ ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขุนเขาสิเนรุนี้แหละมากกว่า ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้มีประมาณน้อย ก้อนหินเท่าเมล็ดถั่วเขียวเจ็ดก้อนที่บุรุษวางไว้ เมื่อเทียบเข้ากับขุนเขาสิเนรุ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๐๐ เสี้ยว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ที่ ๑,๐๐๐ เลี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ แม่นั้นใด ๆ

[๓๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย จันนั้นเหมือนกันแล
การบรรลุคุณวิเศษแห่งอัญญเดียรธีย์สมณพราหมณ์และปริพาชก เมื่อเทียบกับการ
บรรลุโสดาปัตติมรรคแห่งบุคคลผู้เป็นพระอริยสาวก สมบูรณ์ด้วยทิวรี ไม่เข้าถึง
เลี้ยวที่ ๑๐๐ เลี้ยวที่ ๑,๐๐๐ เลี้ยวที่ ๑๐๐,๐๐๐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิวรี มีอริคม
ใหญ่อย่างนี้ มีอริกญาใหญ่อย่างนี้ ๆ

จบสูตรที่ ๑๑

จบอภิสมยวรรคที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. นขสิขสูตร ๒. ไปกขรณสูตร ๓. สัมเภชอุทกสูตร

ที่ ๑๔. สัมเภชอุทกสูตรที่ ๒๕. ปฐวีสูตรที่ ๑

๖. ปฐวีสูตรที่ ๒๗. สมุทตสูตรที่ ๑๘. สมุทตสูตร

ที่ ๒๙. ปัพพตูปมสูตรที่ ๑๑๐. ปัพพตูปมสูตรที่ ๒

๑๑. ปัพพตูปมสูตรที่ ๓ ฯ

จบอภิสมยสังยุตต์ที่ ๑

ธาตุสังยุตต์

นันทัตตวรรคที่ ๑

๑. ธาตุสูตร

[๓๓๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงความต่างแห่งธาตุ
แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงกระทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว ณ
บัดนี้ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๓๓๔] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่ง
ธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ รูปธาตุ จักขุวิญญาณธาตุ โสตรธาตุ สัทธาธาตุ โสตร
วิญญาณธาตุ มานธาตุ คันธธาตุ มานวิญญาณธาตุ ชิวหาธาตุ รสธาตุ ชิวหา
วิญญาณธาตุ กายธาตุ โผฏฐัพพธาตุ กายวิญญาณธาตุ มโนธาตุ ธรรมธาตุ
มโนวิญญาณธาตุ นี้เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. สัมผัสสูตร

[๓๓๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน
จักขุธาตุ โสตรธาตุ มานธาตุ ชิวหาธาตุ กายธาตุ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่าความ
ต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๓๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะ บังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ
โสตรสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยโสตรธาตุ มานสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมานธาตุ
ชิวหาสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยชิวหาธาตุ โผฏฐัพพะสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยกาย
ธาตุ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนธาตุ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุอย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ในสัมผัสสูตร

[๓๓๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
ผัสสะหาได้ ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน จักขุธาตุ ฯลฯ มโนธาตุ นี้เราเรียกว่า
ความต่างแห่งธาตุ ฯ

[๓๓๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะหา
มิได้ เป็นไฉน จักขุสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยจักขุธาตุ จักขุธาตุบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยจักขุสัมผัสหาได้ ฯลฯ มโนสัมผัสบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนธาตุ มโนธาตุ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยมโนสัมผัสหาได้ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งฉันทะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริพาหะ ความต่างแห่งลักกะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
คุณลักษณะทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน รูปธาตุ ฯลฯ ธรรมธาตุ นี้เราเรียก
ว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

จบสูตรที่ ๙

[๓๕๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
กัศยปภูมิจึง เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
... แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น
จากความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
สัญญา ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ
แห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งฉันทะ
เพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะ
ต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
หะ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนา
แห่งปริยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งลาภะหามีได้ ความต่าง
หะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริยสนาหามีได้ ความต่างแห่ง
เกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะหามีได้ ความต่างแห่งเวทนา
เพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะหามีได้ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
จากความต่างแห่งเวทนาหามีได้ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะ
ต่างแห่งผัสสะหามีได้ ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
กัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างแห่งธาตุเป็นไฉน รูปธาตุ ฯลฯ
นี่เราเรียกว่า ความต่างแห่งธาตุ ฯ

Page 70

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สัญญา ฯลฯ ธรรมปริเยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะ ธรรมลาภะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริเยสนา ธรรมปริเยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรม
ลาภะหามีได้ ธรรมปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริเยสนาหามีได้ ธรรม
ฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมปริพาหะหามีได้ ธรรมสัมผัสสชาเวทนาบังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยธรรมฉันทะหามีได้ ธรรมสัมผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรม
สัมผัสสชาเวทนาหามีได้ ธรรมสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสัมผัสสหา
หามีได้ ธรรมสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธรรมสังกัปปะหามีได้ ธรรมธาตุบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยธรรมสัญญาหามีได้ คุกรกิกษุทั้งหลาย ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งสังกัปปะ
ความต่างแห่งเวทนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งฉันทะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งฉันทะ ความต่างแห่งปริเยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่าง
แห่งปริพาหะ ความต่างแห่งลาภะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริเยสนา
ความต่างแห่งปริเยสนาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งลาภะหามีได้ ความต่าง
แห่งปริพาหะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริเยสนาหามีได้ ความต่างแห่ง
ฉันทะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งปริพาหะหามีได้ ความต่างแห่งเวทนา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่งฉันทะหามีได้ ความต่างแห่งผัสสะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนาหามีได้ ความต่างแห่งสังกัปปะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความต่างแห่งผัสสะหามีได้ ความต่างแห่งสัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งสังกัปปะหามีได้ ความต่างแห่งธาตุบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความต่างแห่ง
สัญญาหามีได้ อย่างนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบนาฬิตตวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ธาตุสูตร ๒. สัมผัสสูตร ๓. โนสัมผัสสูตร
๔. เวทนาสูตร ๕. โนวทนาสูตร ๖. พาหิธาตุสูตร
๗. สัญญาสูตร ๘. โนสัญญาสูตร ๙. ผัสสสูตร
๑๐. โนผัสสสูตร ฯ

ธาตุสังยุตต์
ทุติยวรรคที่ ๒
๑. สัตติมสูตร

[๓๕๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

* อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า คุกรกิกษุทั้งหลาย ธาตุเหล่านี้มี ๗ ประการ
ธาตุ ๗ ประการเป็นไฉน คือ อากาธาตุ สภาธาตุ อากาสาณัญจายตนธาตุ
วิญญาณัญจายตนธาตุ อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ
สัญญาเวยตนิโรธธาตุ คุกรกิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๗ ประการเหล่านี้แล ครั้นพระผู้มี-

* พระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ อากาธาตุ สภาธาตุ อากาสาณัญจายตนธาตุ วิญญาณัญจายตนธาตุ
อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ และสัญญาเวยตนิโรธธาตุ
ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่าง อาศัยอะไรจึงปรากฏได้ ฯ

[๓๕๓] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า คุกรกิกษุ อากาธาตุอาศัยความมืด
จึงปรากฏได้ สภาธาตุอาศัยความไม่งามจึงปรากฏได้ อากาสาณัญจายตนธาตุอาศัย
รูปจึงปรากฏได้ วิญญาณัญจายตนธาตุอาศัยอากาสาณัญจายตนะจึงปรากฏได้
อากิญจัญญายตนธาตุอาศัยวิญญาณัญจายตนะจึงปรากฏได้ เนวสัญญานาสัญญายตน
ธาตุอาศัยอากิญจัญญายตนะจึงปรากฏได้ สัญญาเวยตนิโรธธาตุอาศัยนิโรธ
จึงปรากฏได้ ฯ

ภิก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อากาธาตุ สภาธาตุ อากาสาณัญจายตนธาตุ
วิญญาณัญจายตนธาตุ อากิญจัญญายตนธาตุ เนวสัญญานาสัญญายตนธาตุ
สัญญาเวยตนิโรธธาตุ ธาตุเหล่านี้แต่ละอย่าง บุคคลพึงบรรลุเป็นสมาบัติ
อย่างไร ฯ

[๓๕๔] พ. คุกรกิกษุ อากาธาตุ สภาธาตุ อากาสาณัญจายตนธาตุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
วิญญานัญญาตยตนาธา อากัญญัญญาตยตนาธา ธาตเหล่านี้แต่ละอย่าง บุคคลพึง
บรรลเป็นสัญญาสมาบัติ เนวสัญญานาสัญญาตยตนาธา บุคคลพึงบรรลเป็น
สังขาราวเสสสมาบัติ สัญญาเวทยัตนิโรธธาต บุคคลพึงบรรลเป็นนิโรธสมาบัติ ฯ
จบสูตรที่ ๑

๒. สนิทานสูตร

[๓๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-
*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย กามวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น
มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น พยาบาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น
วิหิงสวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น ฯ

[๓๕๖] ก็กามวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น พยาบาท
วิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น วิหิงสวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น
มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ฤทธิกิจทั้งหลาย ความหมายรู้ในกามบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยกามธาตุ ความดำริในกามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในกาม
ความพอใจในกามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในกาม ความเร้าร้อนเพราะกาม
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในกาม การแสวงหากามบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความเร้าร้อนเพราะกาม ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหากาม ย่อมปฏิบัติผิดโดย
ฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะพยาบาท
ธาตุ ความดำริในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในพยาบาท ความพอใจ
ในพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในพยาบาท ความเร้าร้อนเพราะพยาบาท
บังเกิดขึ้น เพราะอาศัยความพอใจในพยาบาท การแสวงหาพยาบาทบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความเร้าร้อนเพราะพยาบาท ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาพยาบาท
ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในวิหิงสาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยวิหิงสาธาตุ ความดำริในวิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ใน
วิหิงสา ความพอใจในวิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในวิหิงสา ความ
เร้าร้อนเพราะวิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจในวิหิงสา การแสวงหา
วิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความเร้าร้อนเพราะวิหิงสา ฤทธิกิจทั้งหลาย ปุถุชน
ผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาวิหิงสา ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ฯ

[๓๕๗] ฤทธิกิจทั้งหลาย บรรพชาลงบญฺหาที่ไฟติดแล้วในป่าญฺหาแห่ง
ถ้าหากเขาไม่รีบดับด้วยมือและเท้าไซ้ร ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น สัตว์มีชีวิตทั้งหลาย
บรรดาที่อาศัยญฺหาและ ไม้ อยู่ พึ่งถึงความพินาศฉิบหาย แม้ฉนใด ฤทธิกิจทั้งหลาย
สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉนนั้นเหมือนกัน ไม่รีบละ ไม่รีบบรรเทา
ไม่รีบทำให้สิ้นสุด ไม่รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อความอันบังเกิดขึ้นแล้ว
สมณะหรือพราหมณ์นั้น ย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความอึดอัด คับแค้น เร้าร้อน ใน
ปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่ภวณ เพราะกายแตก พึ่งหวังทุกได้ ฯ

[๓๕๘] ฤทธิกิจทั้งหลาย เนกขัมมวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มี
เหตุบังเกิดขึ้น อัพยาบาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อวิหิงสา
วิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น ฯ

[๓๕๙] ฤทธิกิจทั้งหลาย ก็เนกขัมมวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มี
เหตุบังเกิดขึ้น อัพยาบาทวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น
อวิหิงสวิตกย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น มิใช่ไม่มีเหตุบังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ฤทธิกิจทั้งหลาย
ความหมายรู้ในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยเนกขัมมธาตุ ความดำริในเนกขัมมะ
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในเนกขัมมะ ความพอใจในเนกขัมมะบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความดำริในเนกขัมมะ ความเร้าร้อนเพราะเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะ
อาศัยความพอใจในเนกขัมมะ การแสวงหาในเนกขัมมะบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย
ความเร้าร้อนเพราะเนกขัมมะ อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาเนกขัมมะ ย่อม
ปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในอัพยาบาทบังเกิด
ขึ้นเพราะอาศัยอัพยาบาทธาตุ ความดำริในอัพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความ
หมายรู้ในอัพยาบาท ความพอใจในอัพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริใน
อัพยาบาท ความเร้าร้อนเพราะอัพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความพอใจใน
อัพยาบาท การแสวงหาในอัพยาบาทบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความเร้าร้อนเพราะ
อัพยาบาท อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอัพยาบาท ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓
คือ กาย วาจา ใจ ความหมายรู้ในอวิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยอวิหิงสาธาตุ ความ
ดำริในอวิหิงสาเกิดขึ้นเพราะอาศัยความหมายรู้ในอวิหิงสา ความพอใจในอวิหิงสา
บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยความดำริในอวิหิงสา ความเร้าร้อนเพราะอวิหิงสาบังเกิดขึ้น
เพราะอาศัยความพอใจในอวิหิงสา การแสวงหาในอวิหิงสาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ความเร่าร้อนเพราะอวิหิงสา ดุรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหา
อวิหิงสา ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ กาย วาจา ใจ ฯ

[๓๖๐] ดุรภิกษุทั้งหลาย บรุษพึงวางคบหนุ้าที่ไฟติดแล้วในปาณญา
แห่ง เขาจึงรีบดับคบนั้นเสียด้วยมือและเท้า ก็เมื่อเป็นเช่นนี้สัตว์ มีชีวิตทั้งหลาย
บรรดาที่อาศัยคบหนุ้าและไม้อยู่ ไม่พึงถึงความพินาศฉิบหาย แม้นินโด ดุรภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์คนหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน รีบละ รีบ
บรรเทา รีบทำให้หมด รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อความอันยังเกิดขึ้นแล้ว
เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความอึดอัด ความคับแค้น ความเร่าร้อน ในปัจจุบัน
เบื้องหน้าแต่ภพ เพราะกายแตก พิงหวังสุดได้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กัญชกาวสจสูตร

[๓๖๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระตำหนักที่สร้างด้วยอิฐ ใกล้
หมู่บ้านของพระญาติ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดุร-

* ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ดังนี้
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย สัญญาบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ
ทิวังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ วิตกบังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุ ฯ

[๓๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระกัจจนะได้
ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิฐิที่ว่า พระสัมมาสัมพุทธะ
ในบุคคลที่มีไชพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้ ย่อมปรากฏเพราะอาศัยอะไร ฯ

[๓๖๓] พ. ดุรกัจจนะ ธาตุคือวิชขานี้ เป็นธาตุใหญ่แล ดุร
กัจจนะ สัญญาที่เลว ทิฐิที่เลว วิตกที่เลว เจตนาที่เลว ความปรารถนาที่เลว
ความตั้งใจที่เลว บุคคลที่เลว วาจาที่เลว บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่เลว
บุคคลที่เลวนั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่เลว เรากล่าวว่า อุปัตติของบุคคลที่เลวนั้น
ย่อมเลว ดุรกัจจนะ สัญญาที่ปานกลาง ทิฐิที่ปานกลาง วิตกที่ปานกลาง
เจตนาที่ปานกลาง ความปรารถนาที่ปานกลาง ความตั้งใจที่ปานกลาง บุคคลที่
ปานกลาง วาจาที่ปานกลาง บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ปานกลาง บุคคลที่ปานกลาง
นั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย ย่อม
จำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่ปานกลาง เรากล่าวว่า อุปัตติของบุคคลที่ปาน
กลางนั้น เป็นปานกลาง ดุรกัจจนะ สัญญาที่ประณีต ทิฐิที่ประณีต วิตก
ที่ประณีต เจตนาที่ประณีต ความปรารถนาที่ประณีต ความตั้งใจที่ประณีต
บุคคลที่ประณีต วาจาที่ประณีต บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ประณีต บุคคลที่
ประณีตนั้น ย่อมบอก ย่อมแสดง ย่อมบัญญัติ ย่อมแต่งตั้ง ย่อมเปิดเผย
ย่อมจำแนก ย่อมทำให้ตื่น ซึ่งธรรมที่ประณีต เรากล่าวว่า อุปัตติของบุคคลที่
ประณีตนั้น ย่อมประณีต ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. หินาริมุตตีสสูตร

[๓๖๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดุรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้า
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว ย่อมคบค้า ย่อม
สมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยดี ย่อมคบค้า
ย่อมสมาคมกันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยดี แม้นในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้
คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว
ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว สัตว์จำพวก
ที่มีอริยาคัยดี ได้คบค้ากันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัย
ดี แม้นในอนาคตกาล สัตว์ทั้งหลายก็จะคบค้ากัน จักสมาคมกัน โดยธาตุเดียว
คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว จักคบค้ากัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อริยาคัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยดี จักคบค้ากัน จักสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีอริยาคัยดี แม้นในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยเลว สัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยดี ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาคัยดี ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. จังคมสูตร

[๓๖๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
พระนครราชคฤห์ ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรจงกรมอยู่ด้วยกันกับ
ภิกษุหลายรูปในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็จงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหากัสสปก็
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่านพระอนนทรก็
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่านพระปณณ-
*มันตานีบุตรก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่าน
พระอุบาลีก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ท่าน
พระอานนท์ก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค แม้
พระเทวทัตก็จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูป ในที่ไม้อกลพระผู้มีพระภาค ฯ
[๓๖๖] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นสารีบุตรกำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือ
ไม่ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนมีปัญญามาก พวกเธอเห็น
มหาโมคคัลลานะกำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนมีฤทธิ์มาก พวกเธอเห็นมหากัสสปกำลัง
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นธรรมาท พวกเธอเห็นอนนทร กำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นผู้มีทิพยจักขุ พวกเธอเห็นปณณมันตานีบุตร
กำลังจงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นธรรมกถึก พวกเธอเห็นอุบาลีกำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นผู้ทรงวินัย พวกเธอเห็นอานนท์ กำลัง
จงกรมอยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนเป็นพหูสูต พวกเธอเห็นเทวทัตกำลังจงกรม
อยู่ด้วยกันกับภิกษุหลายรูปหรือไม่ ฯ
ภิก. เห็น พระเจ้าข้า ฯ
พ. ภิกษุทั้งหมดนี้ ล้วนมีความปรารถนาลามก ฯ

[๓๖๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม้ในอดีตกาล สัตว์ทั้งหลายก็ได้
คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว
ได้คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว สัตว์จำพวก
ที่มีอริยาศัยดี ได้คบค้ำกันแล้ว ได้สมาคมกันแล้ว กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี
แม้ในอนาคตกาล สัตว์ทั้งหลายก็จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน โดยธาตุเดียว
คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อริยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี จักคบค้ำกัน จักสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
อริยาศัยดี แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดย
ธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กันกับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ฯ

จบสูตรที่ ๔

๖. สตาปาร์ทสูตร

[๓๖๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำ
กัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว แม้ในอดีตกาล . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
แม่ในอนาคตกาล . . . แม่ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ฯ

[๓๖๙] ดูกิริยาทั้งหลาย คู่กับคู่ย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ มุตร
กับมุตรย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ เขพะกับเขพะย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้
บุพไฟกับบุพไฟย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ โลหิตกับโลหิตย่อมเข้ากันได้ ร่วม
กันได้ แม้ฉนใด ดูกิริยาทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายก็ฉนนั้นแล ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว แม่ในอดีตกาล . . . แม่ในอนาค
กาล . . . แม่ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดย
ธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยแล้ว

[๓๗๐] ดูกิริยาทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม กับสัตว์
จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม่ในอดีตกาล . . . แม่ในอนาคตกาล . . . แม่ในปัจจุบันกาล สัตว์
ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มี
อริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ฯ

[๓๗๑] ดูกิริยาทั้งหลาย น่านมสดกับน่านมสดย่อมเข้ากันได้ ร่วม
กันได้ น้ามันกับน้ามันย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ เนยใสกับเนยใสม่อมเข้ากันได้
ร่วมกันได้ น้ำผึ้งกับน้ำผึ้งย่อมเข้ากันได้ ร่วมกันได้ น้ำอ้อยกับน้ำอ้อยย่อมเข้ากัน
ได้ ร่วมกันได้ แม้ฉนใด สัตว์ทั้งหลายก็ฉนนั้นแล ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี แม่ในอดีตกาล . . . แม่ในอนาคตกาล . . .
แม่ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว
คือสัตว์จำพวกที่มีอริยาศัยดี ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวก
ที่มีอริยาศัยดี ฯ

[๓๗๒] พระผู้มีพระภาค ผู้สุดตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
จบลงแล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า ฯ

กิเลสเพียงดังหมุ่ไม้ในป่า เกิดขึ้น เพราะการคบค้ำสมาคม
ย่อมขาด เพราะ ไม่คบค้ำสมาคม คนเกาะท่อนไม้เล็กๆ
พึงจมลงในห้วงมหรณพ ฉนใด แม่สารถนก็ย่อมจมลง
เพราะอาศัยคนเกียจคร้าน ฉนนั้น เพราะฉะนั้น พึงเว้นคน
เกียจคร้าน มีความเพียรเวลานั้นเสีย พึงอยู่ร่วมกับบัณฑิตผู้
สัจจ ผู้เป็นอริยะ ผู้มีใจสูง ผู้เพ่งพินิจ ผู้ปรารภความเพียร
เป็นเนติย ฯ

จบ สูตรที่ ๖

๗. อัสสัมชิตสูตรที่ ๑

[๓๗๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกิริยาทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสตะ
น้อย ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย สัตว์จำพวก
ที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน
สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มี
สติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ แม่ในอดีตกาล . . . แม่ในอนาคตกาล . . . แม่ใน
ปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือสัตว์
จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา
สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่
ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย สัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ำกัน ย่อม

[๓๓๘] สัตว์จำพวกที่ไม่มีตริทธา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ

[๓๗๙] สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบด้ากัน ย่อมสมาคมกัน

จบสูตรที่ ๘

[๓๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

[๓๘๑] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์

[๓๘๒] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบด้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ

[๓๘๓] สัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์

จปสูตรที่ ๙

[๓๘๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระเชตวัน อารามของ

Page 77

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
โอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์
จำพวกที่มีสตะมาก ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสตะมาก
สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๔๕] สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๔๖] สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีสติมั่น
คง ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มี
ปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อัปปสุตสูตร

[๓๔๗] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำ
กัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย สัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีสตะมาก
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสตะมาก สัตว์จำพวกที่ปรารภ
ความเพียร ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร สัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

[๓๔๘] สัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีสตะน้อย สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่มีสตะมาก ย่อมคบ
ค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสตะมาก สัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์จำพวกที่มี
ปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. กุสิตสูตร

[๓๔๙] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน สัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทรม สัตว์จำพวกที่ปรารภความ
เพียร ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร สัตว์จำพวก
ที่มีสติมั่นคง ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง สัตว์
จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

[ส่วนที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ในที่ทุกแห่ง พึงทำเหมือนอย่าง
ข้างต้นนั้น เทอญ]

จบเหตุยววรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สัตติมสูตร ๒. สนิทานสูตร ๓. ฌยชกาฬสูตร
๔. หินาธิมุตติสูตร ๕. จังคมสูตร ๖. สตาปาริทสสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
๗. อัสสัทธมมกสูตรที่ ๑๘. อัสสัทธมมกสูตรที่ ๒.
๙. อหิริกมกสูตร ๑๐. อนัตตปมมกสูตร ๑๑. อัปป-
สูตรสูตร ๑๒. กุสิตสูตร ฯ

ธาตุสังยุตต์
ทสกัมมปถวรรคที่ ๓

๑. อสมาคิตสูตร

[๓๙๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มี
hiri ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri สัตว์จำพวกที่ไม่มี
โอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ
สัตว์จำพวกที่มีใจไม่มั่นคง ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีใจ
ไม่มั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์
จำพวกที่มีปัญญาทึบ สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีhiri ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับ
สัตว์จำพวกที่มีhiri สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีใจมั่นคง ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับสัตว์จำพวกที่มีใจมั่นคง สัตว์จำพวกที่มีปัญญา ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ทสสิลลสูตร

[๓๙๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีhiri สัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีศีล ย่อมคบค้ำ
กัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศีล สัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ ย่อมคบ
ค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทึบ สัตว์จำพวกที่มีศรัทธา
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศรัทธา สัตว์จำพวกที่มีhiri
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีhiri สัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีโอตตปปะ สัตว์จำพวกที่มีศีล
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีศีล สัตว์จำพวกที่มีปัญญา
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปัญจสิกขาปสูตร

[๓๙๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
พระเจ้าข้า ฯ

[๓๙๓] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือ พวกทำปาณาติบาต ย่อมคบค้ำ
กัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกทำปาณาติบาต พวกทำอทินนาทาน ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกทำอทินนาทาน พวกทำกาเมสุมิจฉาร ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกทำกาเมสุมิจฉาร พวกมุสาวาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกมุสาวาท พวกดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ฯ

[๓๙๔] พวกเว้นขาดจากปาณาติบาต ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกเว้นขาดจากปาณาติบาต พวกเว้นขาดจากอทินนาทาน ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากอทินนาทาน พวกเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาร ย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร พวกเว้นขาดจาก
มุสาวาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากมุสาวาท พวกเว้น
ขาดจากค้ำสอเสียดและค้ำหยาบเป็นที่ยึดแห่งความประมาท ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากค้ำสอเสียดและค้ำหยาบเป็นที่ยึดแห่งความ
ประมาท ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัตตกัมมปถสูตร

[๓๙๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือพวกทำปาณาติบาต ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกทำปาณาติบาต พวกทำอทินนาทาน ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกทำอทินนาทาน พวกทำกาเมสุมิจฉาจาร ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกทำกาเมสุมิจฉาจาร พวกมุสาวาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
มุสาวาท พวกพุดส่อเสียด ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพุดส่อเสียด
พวกพุดคำหยาบ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพุดคำหยาบ พวกพุด
เพื่อเจ้อ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพุดเพื่อเจ้อ ฯ

[๓๙๖] พวกเว้นขาดจากปาณาติบาต ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกเว้นขาดจากปาณาติบาต พวกเว้นขาดจากอทินนาทาน ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากอทินนาทาน พวกเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร ย่อม
คบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร พวกเว้นขาดจาก
มุสาวาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากมุสาวาท พวกเว้น
ขาดจากค้ำสอเสียด ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากค้ำสอเสียด
พวกเว้นขาดจากคำหยาบ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจาก
คำหยาบ พวกเว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
เว้นขาดจากคำเพื่อเจ้อ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทสกัมมปถสูตร

[๓๙๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือพวกทำปาณาติบาต ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกทำปาณาติบาต พวกทำอทินนาทาน . . . พวกทำกาเมสุมิจฉาจาร . . . พวก
มุสาวาท . . . พวกพุดส่อเสียด . . . พวกพุดคำหยาบ . . . พวกพุดเพื่อเจ้อ . . . ย่อมคบ
ค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกพุดเพื่อเจ้อ พวกมือภิขณามาก ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกมือภิขณามาก พวกมิจิตพยาบาทย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกมิจิตพยาบาท พวกมิจฉาทิฐิ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกมิจฉาทิฐิ ฯ

[๓๙๘] พวกเว้นขาดจากปาณาติบาต ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกเว้นขาดจากปาณาติบาต พวกเว้นขาดจากอทินนาทาน . . . พวกเว้นขาดจาก
กาเมสุมิจฉาจาร . . . พวกเว้นขาดจากมุสาวาท . . . พวกเว้นขาดจากพุดส่อเสียด . . .
พวกเว้นขาดจากพุดคำหยาบ . . . พวกเว้นขาดจากพุดเพื่อเจ้อ ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกเว้นขาดจากพุดเพื่อเจ้อ พวกไม่มีอภิขณา ย่อมคบค้ำกัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกไม่มีอภิขณา พวกมิจิตไม่พยาบาท ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกมิจิตไม่พยาบาท พวกสัมมาทิฐิ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกสัมมาทิฐิ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อัญญิกสูตร

[๓๙๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมคบค้ำกัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือพวกมิจฉาทิฐิ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกมิจฉาทิฐิ พวกมิจฉาสังกัปปะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
มิจฉาสังกัปปะ พวกมิจฉาวาจา ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉา
วาจา พวกมิจฉากัมมันตะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉากัมมันตะ
พวกมิจฉาอาชีวะ ย่อมคบค้ำกัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาอาชีวะ พวก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
มิจฉาวายามะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาวายามะ พวกมิจฉา
สติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสติ พวกมิจฉาสมาริ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสมาริ ฯ

[๔๐๐] พวกสัมมาทิฐิ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมา-

*ทิฐิ พวกสัมมาสังกัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสังกัปปะ
พวกสัมมาวาจา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวาจา พวกสัมมา
กัมมันตะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมากัมมันตะ พวกสัมมา
อาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาอาชีวะ พวกสัมมาวายามะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวายามะ พวกสัมมาสติ ย่อมคบ
ค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสติ พวกสัมมาสมาธิ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกสัมมาสมาธิ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทสังคิกสูตร

[๔๐๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือพวกมิจฉาทิฐิ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน
กับพวกมิจฉาทิฐิ พวกมิจฉาสังกัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวก
มิจฉาสังกัปปะ พวกมิจฉาวาจา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉา
วาจา พวกมิจฉากัมมันตะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉากัมมันตะ
พวกมิจฉาอาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาอาชีวะ พวก
มิจฉาวายามะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาวายามะ พวกมิจฉา
สติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสติ พวกมิจฉาสมาริ ย่อม
คบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาสมาริ พวกมิจฉาญานะ ย่อมคบค้ากัน
ย่อมสมาคมกัน กับพวกมิจฉาญานะ พวกมิจฉาวิมุตติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกมิจฉาวิมุตติ ฯ

[๔๐๒] พวกสัมมาทิฐิ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมา
ทิฐิ พวกสัมมาสังกัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสังกัปปะ
พวกสัมมาวาจา ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวาจา พวกสัมมา
กัมมันตะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมากัมมันตะ พวกสัมมา
อาชีวะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาอาชีวะ พวกสัมมาวายามะ
ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาวายามะ พวกสัมมาสติ ย่อมคบค้า
กัน ย่อมสมาคมกัน กับพวกสัมมาสติ พวกสัมมาสมาธิ ย่อมคบค้ากัน ย่อม
สมาคมกัน กับพวกสัมมาสมาธิ พวกสัมมาญานะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคม
กัน กับพวกสัมมาญานะ พวกสัมมาวิมุตติ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับ
พวกสัมมาวิมุตติ ฯ

จบสูตรที่ ๗

[ในที่ทุกแห่งพึงทำอดีตอนาคตปัจจุบัน]

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อสมาคีตสูตร ๒. ทสสังคิกสูตร ๓. ปัญจสิกขา
ปทสูตร ๔. สัตตกัมมปถสูตร ๕. ทสกัมมปถสูตร
๖. อัญญะคิกสูตร ๗. ทสังคิกสูตร

จบทสกัมมปถวรรคที่ ๓

จตุตถวรรคที่ ๔

๑. จตัสสสูตร

[๔๐๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธาตุเหล่านี้มี ๔ อย่าง คือ
ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ภิกษุทั้งหลาย ธาตุ ๔ อย่างเหล่านี้แล
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปุพพสูตร

[๔๐๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่ตรัสรู้ เมื่อเราเป็นพระโพธิสัตว์
ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความดำริดังนี้ว่า อะไรหนอเป็นความแช่มชื่น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งปฐวีธาตุ อะไรเป็นความแช่มชื่น อะไรเป็นโทษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งอาโปธาตุ อะไรเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งเตโชธาตุ อะไรเป็นความเข้มข้น อะไรเป็นโทษ
อะไรเป็นเครื่องสลัดออก แห่งวาโยธาตุ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรานั้น ได้มีความดำริ
ดังนี้ว่า สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยปฐวีธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่งปฐวีธาตุ
ปฐวีธาตุเป็นของ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่ง
ปฐวีธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในปฐวีธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออก
แห่งปฐวีธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยอาโปธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่ง
อาโปธาตุ อาโปธาตุเป็นของ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
นี่เป็นโทษแห่งอาโปธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะในอาโปธาตุ นี่เป็น
เครื่องสลัดออกแห่งอาโปธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัยเตโชธาตุ นี่เป็น
ความเข้มข้นแห่งเตโชธาตุ เตโชธาตุเป็นของ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งเตโชธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การละฉันทราคะใน
เตโชธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งเตโชธาตุ สุขโสมนัสเกิดขึ้นเพราะอาศัย
วาโยธาตุ นี่เป็นความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุ วาโยธาตุเป็นของ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา นี่เป็นโทษแห่งวาโยธาตุ การกำจัดฉันทราคะ การ
ละฉันทราคะในวาโยธาตุ นี่เป็นเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ ฯ

[๔๐๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตราบเท่าที่เรายัง ไม่ได้ตราบขัดตามความเป็น
จริง ซึ่งความเข้มข้นโดยเป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่อง
สลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งธาตุเหล่านี้เพียงใด เราก็นิพพาน
ไม่ได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนัตตาสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก
มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์
เพียงนั้น แต่เมื่อใด เราได้ตราบขัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้นโดยเป็น
ความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่อง
สลัดออก แห่งธาตุ ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้น เราจึงนิพพานได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระ
อนัตตาสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่
สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อนึ่ง ญาณทัสสนะได้เกิดขึ้นแก่เรา
ว่า วัฏฏติของเรามากำเรบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้การเกิดอีกย่อมไม่มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อจริสูตร

[๔๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้เที่ยวแสวงหาความเข้มข้น
แห่งปฐวีธาตุ ได้พบความเข้มข้นแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นความเข้มข้น
แห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา เราได้แสวงหาโทษแห่งปฐวีธาตุ ได้
พบโทษแห่งปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วย
ปัญญา เราได้แสวงหาเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุ ได้พบเครื่องสลัดออกแห่ง
ปฐวีธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งปฐวีธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วย
ปัญญา ฯ

เราได้แสวงหาความเข้มข้นแห่งอาโปธาตุ ฯลฯ เราได้แสวงหาความเข้มข้น
แห่งเตโชธาตุ ฯลฯ เราได้แสวงหาความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุ ได้พบความ
เข้มข้นแห่งวาโยธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นความเข้มข้นแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่
ด้วยดีแล้ว ด้วยปัญญา เราได้เที่ยวแสวงหาโทษแห่งวาโยธาตุ ได้พบโทษแห่ง
วาโยธาตุนั้นแล้ว เราได้เห็นโทษแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา เรา
ได้แสวงหาเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ ได้พบเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุนั้น
แล้ว เราได้เห็นเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุเท่าที่มีอยู่ด้วยดีแล้วด้วยปัญญา ฯ

[๔๐๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตราบเท่าที่เรายัง ไม่ได้ตราบขัดตามความเป็น
จริง ซึ่งความเข้มข้นโดยเป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่อง
สลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออก แห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้เพียงใด เราก็นิพ
พานไม่ได้ว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้พระอนัตตาสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้ง
เทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ
มนุษย์เพียงนั้น แต่เมื่อใด เราได้ตราบขัดตามความเป็นจริง ซึ่งความเข้มข้นโดย
เป็นความเข้มข้น ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็น
เครื่องสลัดออก แห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้น เราจึงนิพพานว่า เป็นผู้ได้ตรัสรู้
พระอนัตตาสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อนึ่ง ญาณทัสสนะได้เกิด
ขึ้นแก่เราว่า วัฏฏติของเรามากำเรบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้ การเกิดอีกย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ไม่มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โนเจตสูตร

[๔๐๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าความแค้นชิงแค้นแห่งปฐวีธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ ก็เพราะความแค้นชิงแค้นแห่ง
ปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุ ถ้าว่าโทษแห่งปฐวีธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบียดเบียนในปฐวีธาตุ ก็เพราะโทษแห่ง
ปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบียดเบียนในปฐวีธาตุ ถ้าว่าเครื่องสลัด
ออกแห่งปฐวีธาตุ ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงสลัด [ตน] ออกจาก
ปฐวีธาตุ ก็เพราะเครื่องสลัดออกจากปฐวีธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงสลัด
[ตน] ออกจากปฐวีธาตุ ถ้าว่าความแค้นชิงแค้นแห่งอาโปธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ . . . แห่ง
เตโชธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ . . . ถ้าว่าความแค้นชิงแค้นแห่งวาโยธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์
ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในวาโยธาตุ ก็เพราะความแค้นชิงแค้นแห่งวาโยธาตุมีอยู่แล
ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในวาโยธาตุ ถ้าว่าโทษแห่งวาโยธาตุไม่ได้มีแล้วไซ้
สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบียดเบียนในวาโยธาตุ ถ้าว่าเครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุ
ไม่ได้มีแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงสลัด [ตน] ออกจากวาโยธาตุ ก็เพราะ
เครื่องสลัดออกแห่งวาโยธาตุมีอยู่แล ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงสลัด [ตน] ออก
จากวาโยธาตุ ฯ

[๔๐๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตราบเท่าที่สัตว์เหล่านั้นยังไม่ทราบขัดตาม
ความเป็นจริง ซึ่งความแค้นชิงแค้นโดยเป็นความแค้นชิง ซึ่งโทษโดยความเป็นโทษ
ซึ่งเครื่องสลัดออก โดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุทั้ง ๔ เหล่านี้เพียงใด
สัตว์เหล่านั้นก็ยังสลัดตนออกไม่ได้ พรากออกไม่ได้ ยังไม่หลุดพ้นไปจากโลก
พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และจากหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาและมนุษย์ มีใจข้ามพ้นจากแดนกิเลสและวิญญูะ ไม่ได้เพียงนั้น ก็เมื่อใดแล
สัตว์เหล่านั้นได้ทราบขัดตามความเป็นจริงซึ่งความแค้นชิงแค้นโดยเป็นความแค้นชิง ซึ่ง
โทษโดยความเป็นโทษ ซึ่งเครื่องสลัดออกโดยความเป็นเครื่องสลัดออกแห่งธาตุ
ทั้ง ๔ เหล่านี้ เมื่อนั้นสัตว์เหล่านั้นย่อมสลัดตนออกได้ พรากออกได้ หลุดพ้นไป
จากโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และจากหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณ
พราหมณ์เทวดาและมนุษย์ จึงได้มีใจข้ามพ้นจากแดนกิเลสและวิญญูะอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ทุกขสูตร

[๔๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้ จักมีทุกข์โดยส่วน
เดียว อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์
ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในปฐวีธาตุ แต่เพราะปฐวีธาตุอันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลง
ถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในปฐวีธาตุนี้ . . . อาโปธาตุนี้ . . .
เตโชธาตุนี้ . . . วาโยธาตุนี้จักมีทุกข์โดยส่วนเดียว อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์
หยั่งลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงยินดีในวาโยธาตุ
แต่เพราะวาโยธาตุ อันสุขติดตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้น
สัตว์ทั้งหลายจึงยินดีในวาโยธาตุ ฯ

[๔๑๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฐวีธาตุนี้จักมีสุขโดยส่วนเดียว อันสุขติด
ตามถึง อันสุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึง
เบียดเบียนจากปฐวีธาตุ แต่เพราะปฐวีธาตุมีทุกข์ อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่ง
ลงถึง อันสุขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบียดเบียนจากปฐวีธาตุ อาโป-
*ธาตุนี้ . . . เตโชธาตุนี้ . . . วาโยธาตุนี้จักมีสุขโดยส่วนเดียว อันสุขติดตามถึง อัน
สุขหยั่งลงถึง อันทุกข์ไม่หยั่งลงถึงแล้วไซ้ สัตว์ทั้งหลายก็ไม่พึงเบียดเบียนจาก
วาโยธาตุ แต่เพราะวาโยธาตุมีทุกข์ อันทุกข์ติดตามถึง อันทุกข์หยั่งลงถึง อัน
สุขไม่หยั่งลงถึง ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงเบียดเบียนจากวาโยธาตุ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อภินันทสูตร

[๔๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดยอมชื่นชมปฐวีธาตุ ผู้นั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ชื่อว่า ย่อมขึ้นชมทุกข์ ผู้ใดย่อมขึ้นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้น ไม่หลุดพ้นจากทุกข์
ผู้ใดย่อมขึ้นชมอาไปราต . . . ผู้ใดย่อมขึ้นชมเตโชราต . . . ผู้ใดย่อมขึ้นชมวาโยราต
ผู้นั้นชื่อว่าขึ้นชมทุกข์ ผู้ใดขึ้นชมทุกข์ เรากล่าวว่า ผู้นั้น ไม่หลุดพ้นจากทุกข์
ดังนี้ ฯ

[๔๑๓] ดูกฤกษทั้งหลาย ผู้ใดย่อมไม่ขึ้นชมปฐวีราต ผู้นั้นชื่อว่าไม่
ขึ้นชมทุกข์ ผู้ใดไม่ขึ้นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ ผู้ใดไม่ขึ้นชม
อาไปราต . . . ผู้ใดไม่ขึ้นชมเตโชราต . . . ผู้ใดไม่ขึ้นชมวาโยราต ผู้นั้นชื่อว่าไม่
ขึ้นชมทุกข์ ผู้ใดไม่ขึ้นชมทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นหลุดพ้นจากทุกข์ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๓. อุปาทสฺสตร

[๔๑๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ความเกิด ความตั้งอยู่ ความ
บังเกิด ความปรากฏแห่งปฐวีราต นั้นเป็นความเกิดแห่งทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโรค
เป็นความปรากฏแห่งขรามรณะ ความเกิด ความตั้งอยู่ ความบังเกิด ความ
ปรากฏแห่งอาไปราต . . . แห่งเตโชราต . . . แห่งวาโยราต นั้นเป็นความเกิดแห่งทุกข์
เป็นที่ตั้งแห่งโรค เป็นความปรากฏแห่งขรามรณะ ฯ

[๔๑๕] ดูกฤกษทั้งหลาย ก็ความดับ ความสงบ ความสูญสิ้นแห่ง
ปฐวีราต นั้นเป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความสงบแห่งโรค เป็นความสูญสิ้น
แห่งขรามรณะ ความดับ ความสงบ ความสูญสิ้นแห่งอาไปราต . . . แห่งเตโช-
*ราต . . . แห่งวาโยราต นั้นเป็นความดับแห่งทุกข์ เป็นความสงบแห่งโรค เป็น
ความสูญสิ้นแห่งขรามรณะ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๔๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ชาติเหล่านี้มี ๔ อย่างคือ
ปฐวีราต อาไปราต เตโชราต วาโยราต ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่
ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความแค้นช้ำ โทษ และเครื่องสลัดออกแห่งชาติ
ทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นสมณะใน
หมู่สมณะ ย่อมไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ ในหมู่พราหมณ์ ท่านสมณพราหมณ์
เหล่านั้นย่อมไม่กระทำให้แจ้ง ซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์
แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๑๗] ดูกฤกษทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อม
ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งความแค้นช้ำ โทษ และเครื่องสลัดออกแห่งชาติ
ทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล ย่อมได้รับสมมติว่าเป็นสมณะ
ในหมู่สมณะ ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้น
ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ และประโยชน์แห่งความ
เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๔๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ชาติเหล่านี้มี ๔ อย่างคือ ปฐวี-
*ราต อาไปราต เตโชราต วาโยราต ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่
ทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด ความดับ ความแค้นช้ำ โทษ และ
เครื่องสลัดออกแห่งชาติทั้ง ๔ เหล่านี้ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้
รับสมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด
ความดับ ความแค้นช้ำ โทษและเครื่องสลัดออกแห่งชาติทั้ง ๔ เหล่านี้ . . . ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สมณพราหมณสูตรที่ ๓

[๔๑๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกฤกษทั้งหลาย ก็สมณะหรือพราหมณ์บางพวก
ย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งปฐวีราต เหตุเกิดแห่งปฐวีราต ความดับแห่งปฐวีราต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ปฏิบัติภาเครื่องให้ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ ย่อมไม่ทราบชัดซึ่งอาไปธาตุ . . . ซึ่ง
เตโชธาตุ . . . ซึ่งวาโยธาตุ เหตุเกิดแห่งวาโยธาตุ ความดับแห่งวาโยธาตุ ปฏิภา
เครื่องให้ถึงความดับแห่งวาโยธาตุ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมไม่ได้รับ
สมมติว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ ไม่ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์
และท่านเหล่านั้น ย่อมไม่กระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือ
ประโยชน์แห่งความเป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้อย่างด้วยตนเอง ในปัจจุบัน
เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๒๐] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมทราบ
ชัด ซึ่งปฐวีธาตุ เหตุเกิดแห่งปฐวีธาตุ ความดับแห่งปฐวีธาตุ ปฏิภาเครื่องให้
ถึงความดับแห่งปฐวีธาตุ ย่อมทราบชัด ซึ่งอาไปธาตุ . . . ซึ่งเตโชธาตุ . . . ซึ่ง
วาโยธาตุ เหตุเกิดแห่งวาโยธาตุ ความดับแห่งวาโยธาตุ ปฏิภาเครื่องให้ถึง
ความดับแห่งวาโยธาตุ สมณะหรือพราหมณ์พวกนั้น ย่อมได้รับสมมติว่าเป็น
สมณะในหมู่สมณะ ได้รับสมมติว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่พราหมณ์ และท่านเหล่านั้น
ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์แห่งความเป็นสมณะ หรือประโยชน์แห่งความ
เป็นพราหมณ์ ด้วยปัญญาอันรู้อย่างด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบจตุตถวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จัตตสสูตร ๒. ปัพพสูตร ๓. อจริสูตร ๔. โนเจตสูตร
๕. ทุกขสูตร ๖. อภินันทสูตร ๗. อุปปาตสูตร ๘. สมณ
พราหมณสูตรที่ ๑ ๙. สมณพราหมณสูตรที่ ๒ ๑๐. สมณ
พราหมณสูตรที่ ๓

จบธาตุสังยุตต์ที่ ๒

อนมตฺถคสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. ตินทกัฏฐสูตร

[๔๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นทักขณ มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบ
ไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯ

[๔๒๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า บุรุษตัดทอนหญ้า ไม่
กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ แล้วจึงรวมกันไว้ ครั้นแล้ว พึงกระทำให้เป็น
มัดๆ ละ ๔ นิ้ว วางไว้ สมมติว่า นี่เป็นมารดาของเรา นี่เป็นมารดาของมารดา
ของเรา โดยลำดับ มารดาของมารดาแห่งบุรุษนั้น ไม่พึงสิ้นสุด ส่วนว่า หญ้า
ไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ ในชมพูทวีปนี้ พึงถึงการหมดสิ้นไป ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชา
เป็นทักขณ มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูน
ปฐพีที่เป็นป่าช้า ตลอดกาลนาน เหมือนฉะนั้น ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียง
เท่านี้ พอที่เดียวเพื่อจะเบือนหน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อ
จะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. ปฐวีสูตร

[๔๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกุรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นทักขณ มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบ
ไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯ

[๔๒๔] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า บุรุษปั้นมหาปฐพีนี้ให้เป็น
ก้อน ก้อนละเท่าเม็ดกระเบาแล้ววางไว้ สมมติว่า นี่เป็นบิดาของเรา นี่เป็นบิดา
ของบิดาของเรา โดยลำดับ บิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้น ไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพี
นี้ พึงถึงการหมดสิ้นไป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสงสารนี้กำหนดที่สุด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เบื้องต้นเบื้องต้นปลายไม่ได้ ฯลฯ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอได้แสวง
ทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้า ตลอดกาลนาน
เหมือนฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้า
ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. อัสสสูตร

[๔๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ ฯลฯ พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำตาที่หลัง
ไหลของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ
เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔
สิ่งไหนจะมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ ย่อมทราบ
ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า น้ำตาที่หลัง ไหลออกของพวกข้า-
*พระองค์ ผู้ท่องเที่ยว ไปมา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะการประสบสิ่งที่ไม่พอใจ
เพราะการพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่า ส่วนน้ำใน
มหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ฯ

[๔๒๖] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกๆ พวกเธอทราบธรรมที่เรา
แสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว น้ำตาที่หลัง ไหลออกของพวกเธอ ผู้ท่องเที่ยวไปมา ฯลฯ
โดยกาลนานนี้แหละ มากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวก
เธอได้ประสบมรณกรรมของมารดาตลอดกาลนาน น้ำตาที่หลัง ไหลออกของ
เหล่านั้น ผู้ประสบมรณกรรมของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบ
สิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละ มากกว่า ส่วนน้ำใน
มหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย พวกเธอได้ประสบมรณกรรมของบิดา . . . ของ
พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว . . . ของบุตร . . . ของธิดา . . . ความเสื่อมแห่งญาติ . . .
ความเสื่อมแห่งโคละ . . . ได้ประสบความเสื่อมเพราะโรค ตลอดกาลนาน น้ำตา
ที่หลัง ไหลออกของเหล่านั้น ผู้ประสบความเสื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้
อยู่ เพราะประสบสิ่งที่ไม่พอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ นั้นแหละมาก
กว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า
สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้นปลายไม่ได้ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุ
เพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหน้าในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด
พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ขีรสูตร

[๔๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องต้นปลายไม่ได้ ฯลฯ เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน น้ำนมมารดาที่
พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนานนี้ ดื่มแล้ว กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔
ไหนจะมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ย่อม
ทราบธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว น้ำนมมารดาที่พวกข้าพระองค์
ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน ดื่มแล้วนั้นแหละ มากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔
ไม่มากกว่าเลย ฯ

[๔๒๘] พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถูกๆ พวกเธอทราบธรรมที่เรา
แสดงแล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว น้ำนมมารดาที่พวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมาอยู่โดยกาลนาน
ดื่มแล้วนั้นแหละ มากกว่า น้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนั้นเพราะ
เหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องต้นปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะ
หลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปัพพตสูตร

[๔๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งได้เข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ฯลฯ เมื่อภิกษุรูปนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว
ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปหนึ่ง นาน

เพียงไรหนอแล

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับ
นั้นว่าเท่านี้ปี เท่านี้ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ๑,๐๐๐ ปี หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภิก. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๐] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุ
เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่ยาวโยชน์หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่ง
ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง เป็นแท่งทึบ บรุษพึงเอาผ้าแคว้นกาสิมาแล้วปิดภูเขาเนิน
๑๐๐ ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป สิ้นไป เพราะความ
พยายามนี้ ยิ่งเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กัปนาน
อย่างนี้แล บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้ว มิใช่หนึ่งกัป มิใช่
ร้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป ซ้อนันเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้
กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้
พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่าย ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะ
หลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สาสปสูตร

[๔๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นภิกษุนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปหนึ่งนานเพียงไรหนอแล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุ กัปหนึ่งนานแล มิใช่ง่ายที่จะนับกับ
นั้นว่า เท่านี้ปี ฯลฯ หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ฯ

ภิก. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๒] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกรภิกษุ
เหมือนอย่างว่า นครที่ทำด้วยเหล็ก ยาวโยชน์ ๑ กว้างโยชน์ ๑ สูงโยชน์ ๑
เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์ฝักกาด มีเมล็ดพันธุ์ฝักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บรุษพึงหยิบ
เอาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดเมล็ดหนึ่งๆ ออกจากนครนั้นโดยลวงไปหนึ่งร้อยปีต่อเมล็ด
เมล็ดพันธุ์ฝักกาดกองใหญ่นั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไป เพราะความพยายาม
นี้ ยิ่งเร็วกว่าแล ส่วนกัปหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หมดไป กัปนานอย่างนี้แล
บรรดากัปที่นานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้วมิใช่หนึ่งกัป มิใช่ร้อยกัป มิใช่
พันกัป มิใช่แสนกัป ซ้อนันเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สากสูตร

[๔๓๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯลฯ ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูล
ถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไป
แล้ว มากเท่าไรหนอ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว
ล่วงไปแล้ว มีมาก มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป
เท่านี้ ๑,๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป ฯ

ภิก. ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม พระเจ้าข้า ฯ

[๔๓๔] พ. อาจอุปมาได้ ภิกษุทั้งหลาย แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มีสาวก ๔ รูปในศาสนานี้ เป็นผู้มียายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี
หากว่าท่านเหล่านั้นพึงระลึกลอยหลังไปได้วันละแสนกัป กัปที่ท่านเหล่านั้นระลึก
ไม่ถึงพึงยังมีอยู่อีก สาวก ๔ รูปของเราผู้มีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิต ๑๐๐ ปี พึงทำ
กาละโดยลวงไป ๑๐๐ ปีๆ โดยแท้แล กัปที่ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มีจำนวน
มากอย่างนี้แล มิใช่ง่ายที่จะนับกับเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ร้อยกัป เท่านี้
พันกัป หรือว่าเท่านี้แสนกัป ซ้อนันเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่
สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กงคาสูตร

[๔๓๕] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกัลลันท-

*นิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล พรหมคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพราหมณ์นั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว
แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ กัปที่ผ่านไปแล้ว ล่วง
ไปแล้ว มากเท่าไรหนอแล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกพราหมณ์ กัปทั้งหลายที่ผ่านไปแล้ว ล่วง
ไปแล้ว มากแล มีใช่ว่าจะนับกัปเหล่านั้นว่า เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป
เท่านี้ ๑, ๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐, ๐๐๐ กัป ฯ

พราหมณ์ . ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ก็พระองค์อาจจะอุปมาได้ไหม ฯ

[๔๓๖] พ. อาจอุปมาได้ พราหมณ์ แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูก
พราหมณ์ แม่น้ำคงคานี้ย่อมเกิดแต่ที่ใด และย่อมถึงมหาสมุทร ณ ที่ใด
เมล็ดทรายในระยะนี้ไม่เป็นของง่ายที่จะกำหนดได้ว่า เท่านี้เมล็ด เท่านี้ ๑๐๐ เมล็ด
เท่านี้ ๑, ๐๐๐ เมล็ด หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐, ๐๐๐ เมล็ด ดูกพราหมณ์ กัปทั้งหลายที่
ผ่านไปแล้ว ล่วงไปแล้ว มากกว่าเมล็ดทรายเหล่านั้น มีใช่ว่าจะนับกัปเหล่านี้นั้นว่า
เท่านี้กัป เท่านี้ ๑๐๐ กัป เท่านี้ ๑, ๐๐๐ กัป หรือว่าเท่านี้ ๑๐๐, ๐๐๐ กัป
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้
เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไป
มาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความ
พิณาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น ดูกพราหมณ์
ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลาย
กำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๓๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ผู้นั้นได้กราบทูล
ว่า แจ่มแจ้งยิ่งนัก ท่านพระโคตม แจ่มแจ้งยิ่งนัก ท่านพระโคตม ขอ
พระโคตมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะจนตลอดชีวิต
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ทิณทสูตร

[๔๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด
เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มีตัณหาเป็นเครื่อง
ประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ ฯลฯ

[๔๓๙] ดูกภิกษุทั้งหลาย ท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นบนอากาศ บางคราว
กิตกลงทางโคน บางคราวกิตกลงทางขวาง บางคราวกิตกลงทางปลาย แม้ฉันใด
สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยว
ไปมาอยู่ ก็ฉันนั้นแล บางคราวก็จากโลกนี้ไปสู่ปรโลก บางคราวก็จากปรโลกมา
สู่โลกนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ปุคคสูตร

[๔๔๐] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌฌุ เขต-

* พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก-

* ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯ

[๔๔๑] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนด
ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ เมื่อบุคคลหนึ่งท่องเที่ยวไปมาอยู่ตลอดกัปหนึ่ง
พึงมีโครงกระดูก ร่างกระดูก กองกระดูก ใหญ่เท่าภูเขาเวปัลละนี้ ถ้ากอง
กระดูกนั้นพึงเป็นของที่จะชนมารวมกันได้ และกระดูกที่ได้สั่งสมไว้แล้ว ก็ไม่พึง
หมดไป ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๔๒] พระผู้มีพระภาค ผู้สุตตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
แล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เราผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ได้กล่าวไว้ดังนี้ว่า กระดูกของ
บุคคลคนหนึ่งที่ได้สั่งสมไว้กัปหนึ่ง พึงเป็นกองเท่าภูเขา ก็ภูเขาที่
เรากล่าวนั้น คือ ภูเขาใหญ่ชื่อเวปัลละ อยู่ทิศเหนือของ
ภูเขาอิชฌฌุ ใกล้เมืองราชคฤห์ อันมีภูเขาล้อมรอบ
เมื่อใดบุคคลเห็นอริยสัจ คือทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความ
ล่วงพ้นทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ ๘ อันยังสัตว์ให้ถึงความ
สงบทุกข์ ด้วยปัญญาอันชอบ เมื่อนั้น เขาท่องเที่ยว ๗

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ครั้งเป็นอย่างมาก ก็เป็นผู้ทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสิ้นสัญญาอัน
ทั้งปวง ดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ดิณกัฏฐสูตร ๒. ปฐวีสูตร ๓. อัสนสูตร
๔. ขีรสูตร ๕. ปัพพตสูตร ๖. สาสปสูตร ๗. สาวก-
สูตร ๘. กงคาสูตร ๙. ทิณทสูตร ๑๐. ปุคคสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒
ทศกตสูตร

[๔๔๓] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด
เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ยากัน มีตัณหาเป็นเครื่อง
ประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ เธอทั้งหลายเห็น
ทุกตบฐผู้มีมือและเท้า ไม่สมประกอบ พึงลงสันนิษฐานในบุคคลนี้ว่า เราทั้งหลาย
ก็เคยเสวยทุกข์เห็นปานนี้มาแล้ว โดยกาลนานนี้ ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า
สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

สขัตตสูตร

[๔๔๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่
สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ยากัน มีตัณหาเป็น
เครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ . . . เธอทั้งหลาย
เห็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยความสุข มีบริวารคอยรับใช้ พึงลงสันนิษฐานใน
บุคคลนี้ว่า เราทั้งหลายก็เคยเสวยสุขเห็นปานนี้มาแล้วโดยกาลนานนี้ ชื่อนั้น
เพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ พอเพื่อ
จะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓ ดิณสมัตตาสสูตร

[๔๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป ทั้งหมด
ล้วนแต่เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
ถือทรงผ้าไตรจีวรเป็นวัตร แต่ทั้งหมดล้วนยังเป็นผู้มีสังโยชน้อยๆ เข้าไปเฝ้าพระ
ผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๔๖] ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า ภิกษุชาวเมือง
ปาวาประมาณ ๓๐ รูปเหล่านั้นแล ทั้งหมดล้วนถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเทียว-

* บิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือทรงไตรจีวรเป็นวัตร ทั้งหมดล้วน
ยังมีสังโยชน์ ถ้ากระไรหนอ เราพึงแสดงธรรมโดยประการที่ภิกษุเหล่านั้นจะพึงมี
จิตหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น ณ อาสนะนี้ทีเดียว ลำดับนั้นแล พระ-

* ผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นถูกรับพระ-

* ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฯ

[๔๔๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนด
ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้ยังมีวิชาเป็นที่ยากัน มีตัณหา
เป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ พวกเธอ
จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเธอผู้ท่องเที่ยวไปมา
ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ สิ่งไหนจะมากกว่ากัน
ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายย่อมทราบธรรม
ตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วว่า โลหิตที่หลังไหลออกของพวกข้าพระองค์ผู้
ท่องเที่ยวไปมา ซึ่งถูกตัดศีรษะโดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร
ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ดังนี้ ฯ

[๔๔๘] พ. ดูภิกษุทั้งหลาย ถูกอะไร พวกเธอทราบธรรมที่เราแสดง
แล้วอย่างนี้ ถูกแล้ว โลหิตที่หลังไหลออกของพวกเธอ ผู้ท่องเที่ยวไปมาซึ่งถูก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ตัดศีรษะโดยกาลนานนี้ นี่แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย
เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นโค ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออก
นั่นแหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย เมื่อเธอทั้งหลาย
เกิดเป็นกระบือ ซึ่งถูกตัดศีรษะตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั่นแหละ
มากกว่า . . . เมื่อเธอทั้งหลายเกิดเป็นแกะ . . . เกิดเป็นแพะ . . . เกิดเป็นเนื้อ . . . เกิด
เป็นสุกร . . . เกิดเป็นไก่ . . . เมื่อพวกเธอถูกจับตัดศีรษะโดยข้อหาว่า เป็นโจรมา
ชาวบ้านตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั่นแหละมากกว่า . . . ถูกจับตัดศีรษะ
โดยข้อหาว่าเป็นโจรคิดปล้น . . . ถูกจับตัดศีรษะ โดยข้อหาว่าเป็นโจรประพฤติผิด
ในภรรยาของผู้อื่น ตลอดกาลนาน โลหิตที่หลังไหลออกนั่นแหละมากกว่า น้ำ
ในมหาสมุทรทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนด
ที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ . . . พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๔๙] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างพอใจชื่นชม
ภาษิตของพระผู้มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้ จิตของ
ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป พ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔ มาตสูตร

[๔๕๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้อง
ปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นมารดา โดยกาลนานนี้ มีไชหาได้ง่ายเลย
ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ
พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

[สูตรทั้งปวงก็มีเปยายาลอย่างเดียวกันนี้]

๕ ปิตุสูตร

[๔๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบิดา โดยกาลนานนี้ มีไชหาได้ง่ายเลย
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖ ภาตสูตร

[๔๕๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่ชายน้องชาย โดยกาลนานนี้ มีไชหา
ได้ง่ายเลย ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗ ภคินีสูตร

[๔๕๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นพี่หญิงน้องหญิง โดยกาลนานนี้ มีไชหาได้
ง่ายเลย ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘ ปุตตสูตร

[๔๕๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น
เบื้องปลายไม่ได้ ฯลฯ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นบุตร โดยกาลนานนี้ มีไชหาได้ง่ายเลย
ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙ ธิตสูตร

[๔๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
*บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุ
ทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เบื่องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มีตันทาเป็นเครื่องประกอบ
ไว้ ทองเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื่องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์ที่ไม่เคยเป็นริดาโดย
กาลนานนี้ มิใช่หาได้ง่ายเลย ซ่อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุด
เบื่องต้นเบื่องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มีตันทาเป็นเครื่อง
ประกอบไว้ ทองเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื่องต้นย่อมไม่ปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปรุพีที่เป็นป่าช้า
ตลอดกาลนาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหาย
ในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐ เวปุลลปัพพสูตร

[๔๕๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาชัมภกภู เขต
พระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดังนี้ ฯ

[๔๕๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้
กำหนดที่สุดเบื่องต้นเบื่องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นที่ทางกัน มี
ตันทาเป็นเครื่องประกอบไว้ ทองเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื่องต้นย่อมไม่ปรากฏ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้ ได้ชื่อว่า ปาจิณวังสะ
สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์ได้ชื่อว่า ติวรา หมู่มนุษย์ชื่อติวรา มีอายุประมาณสี่หมื่นปี
หมู่มนุษย์ชื่อติวราขึ้นปาจิณวังสบรรพตเป็นเวลา ๔ วัน ลงก็เป็นเวลา ๔ วัน สมัย
พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กกุสันธ เสด็จอุบัติขึ้น
ในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธ มีพระสาวก
คนหนึ่ง เป็นกุลเลิศ เป็นกุลเจริญ ชื่อว่าวิธฐะ และสัณฺฑิยะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานั้นนั้นแล อันตรธานไปแล้ว มนุษย์เหล่านั้นกระทำ
กาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ไม่น่าชื่นใจอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุ
เพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือนหายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด
พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อว่า
วงกุ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่า โรหิตัสสะ มีอายุประมาณสามหมื่นปี
มนุษย์ชื่อว่าโรหิตัสสะขึ้นวงกุบรรพตเป็นเวลา ๓ วัน ลงก็เป็นเวลา ๓ วัน
สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าโกนาคมนะ
เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกนา-
*คมนะ มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นกุลเลิศ เป็นกุลเจริญ ชื่อว่าภิกขุโยสและอุตตระ ดูกร-
*ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานั้นนั้นแลอันตรธานไปแล้ว มนุษย์
เหล่านั้นทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพานแล้ว สังขาร
ทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๕๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้มีชื่อว่า
สุปัสสะ สมัยนั้นแล หมู่มนุษย์มีชื่อว่าสุปปิยา หมู่มนุษย์ชื่อสุปปิยา มีอายุประมาณ
สองหมื่นปี หมู่มนุษย์ที่ชื่อว่าสุปปิยาขึ้นสุปัสสบรรพต เป็นเวลา ๒ วัน ลงก็เป็น
เวลา ๒ วัน สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า
กัสสป เสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนาม
ว่ากัสสป ได้มีพระสาวกคนหนึ่ง เป็นกุลเลิศ เป็นกุลเจริญ ชื่อว่าติสสและการทวาชะ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูเถิด ชื่อแห่งภูเขานั้นนั้นแลอันตรธานไปแล้ว
มนุษย์เหล่านั้นกระทำกาละไปแล้ว และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นก็ปรินิพพาน
แล้ว สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ฯลฯ พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๖๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็บัดนี้แล ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อเวปุลละทีเดียว
ก็บัดนี้หมู่มนุษย์เหล่านี้มีชื่อว่ามาคร หมู่มนุษย์ที่ชื่อมาครมีอายุน้อย นิดหน่อย ผู้ใด
มีชีวิตอยู่นาน ผู้นั้นมีอายุเพียงร้อยปี น้อยกว่าก็มี เกินกว่าก็มี หมู่มนุษย์ชื่อมาคร
ขึ้นเวปุลลบรรพตเพียงครู่เดียว ลงก็เพียงครู่เดียว และบัดนี้ พระอรหันตสัมมา-
*สัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ เสด็จอุบัติขึ้นแล้วในโลก ก็เราแลมีสาวกคนหนึ่ง เป็นกุ
เลิศ เป็นกุลเจริญ ชื่อสาริปตรและโมคคัลลานะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยนั้นก็
จักมี และชื่อแห่งบรรพตนี้จักอันตรธาน หมู่มนุษย์เหล่านี้จักทำกาละ และเราก็
จักปรินิพพาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้
ไม่น่าชื่นใจอย่างนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบือน
หายในสังขารทั้งปวง พอเพื่อจะคลายกำหนด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้ ฯ

[๔๖๑] พระผู้มีพระภาค ผู้สุดตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
จบลงแล้ว จึงตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ปาจิณวัจสบรรพตของหม่มมนุษย์ชื่อติวระ วงกฏบรรพตของหม่ม
มนุษย์ชื่อโรหิตัสสะ สุปัสสบรรพตของหม่มมนุษย์ชื่อสุปปิยา
และเวปุลลบรรพตของหม่มมนุษย์ชื่อมาคะระ สังขารทั้งหลาย
ไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา ครั้นเกิด
ขึ้นแล้วย่อมดับไป ความที่สังขารเหล่านั้นสงบระงับไป
เป็นสุข ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ทุกคตสูตร ๒. สุขัตตสูตร ๓. ตังสมัตตาสสูตร
๔. มาตสูตร ๕. ปิตุสูตร ๖. ภาตสูตร
๗. ภคินีสูตร ๘. ปุตตสูตร ๙. ธีตสูตร
๑๐. เวปุลลปัพพตสูตร

จบอนมตคสังยุตต์ที่ ๓

กัลสปลังยุตต์

๑. สันตญฐสูตร

[๔๖๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัลสปลังนี้เป็นผู้สันโดษด้วยจิวร
ตามมีตามได้และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้
ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งจิวร ไม่ได้จิวร ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้
จิวรแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่อง
สลัดออก ย่อมใช้สอย ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัลสปลังนี้เป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาต
ตามมีตามได้ และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมี
ตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต ไม่ได้บิณฑบาต
ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้บิณฑบาตแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ
มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคน้ำ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กัลสปลังนี้เป็นผู้สันโดษ
ด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วย
เสนาสนะตามมีตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ
ไม่ได้เสนาสนะ ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้เสนาสนะแล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่
พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมใช้สอย ดูกรภิกษุทั้งหลาย
กัลสปลังนี้เป็นผู้สันโดษด้วยเภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ และ
เป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วยเภสัชบริวาร ซึ่งเป็นปัจจัยแห่ง
คนไข้ตามมีตามได้ ไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะเหตุแห่งเภสัชบริวารซึ่ง
เป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ไม่ได้เภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ก็ไม่สะดุ้ง
ครั้นได้เภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้แล้ว ก็ไม่ยินดี ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน
มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคน้ำ ฯ

[๔๖๓] เพราะเหตุนี้แล ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า
เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้ และจักเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณ
แห่งความสันโดษด้วยจิวรตามมีตามได้ จักไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร เพราะ
เหตุแห่งจิวร ไม่ได้จิวรแล้ว ก็จักไม่สะดุ้ง ครั้นได้จิวรแล้ว จักไม่ยินดี ไม่ติดใจ
ไม่พัวพัน จักเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออก ใช้สอย [พึงทำ
อย่างนี้ทุกบท] เราทั้งหลายจักเป็นผู้สันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตามได้ ฯลฯ จักเป็น
ผู้สันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ ฯลฯ จักเป็นผู้สันโดษด้วยเภสัชบริวารซึ่งเป็น
ปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักเป็นผู้กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษด้วย
เภสัชบริวาร ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ตามมีตามได้ จักไม่ถึงการแสวงหาอันไม่ควร
เพราะเหตุแห่งเภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้ ไม่ได้เภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัย
แห่งคนไข้ ก็ไม่สะดุ้ง ครั้นได้เภสัชบริวารซึ่งเป็นปัจจัยแห่งคนไข้แล้ว ก็ไม่ยินดี
ไม่ติดใจ ไม่พัวพัน จักเป็นผู้มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัดออกบริโภคน้ำ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เราจักกล่าว
สอนพวกเธออย่างกัลสปลัง ก็หรือผู้ใดพึงเป็นผู้เช่นกัลสปลัง และพวกเธอเมื่อได้
รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อนัตตปปีสูตร

[๔๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เภากิเลส มีความสะดักกล้ำ เป็นผู้ควรเพื่อความตรัสรู้ ควรเพื่อพระนิพพาน
ควรเพื่อบรรลุธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอย่างยอดเยี่ยม ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. จินตูปมาสูตร

[๔๓๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นประดุจพระจันทร์
จงปรากฏกาย ปรากฏจิตออก เป็นผู้ใหม่เป็นนิตย เป็นผู้ไม่คนองในสกลทั้งหลาย
เข้าไปสู่สกลเถิด ดูภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงปรากฏกาย ปรากฏจิต
แลดูบ่อน้ำซึ่งคร่ำครว หรือที่เป็นหลุมเป็นบ่อบนภูเขา หรือแม่น้ำที่ขาดเป็นห้วงๆ
ฉั่นไฉ่ พวกเธอจงเป็นประดุจพระจันทร์ จงปรากฏกาย ปรากฏจิตออก เป็นผู้ใหม่
เป็นนิตย ไม่คนองในสกล เข้าไปสู่สกล ฉะนั้น ดูภิกษุทั้งหลาย กัสสป
เปรียบประดุจพระจันทร์ ปรากฏกาย ปรากฏจิตออกแล้ว เป็นผู้ใหม่อยู่เป็นนิตย
ไม่คนองในสกลทั้งหลาย เข้าไปสู่สกล ฯ

[๔๓๑] ดูภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิกษุ
ชนิดใด จึงสมควรเข้าไปสู่สกล ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของ
ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มี-
*พระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้เนื้อความแห่งภาสิตนี้ จง
แจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงโบกฝ่าพระหัตถ์ในอากาศ ตรัสว่า ดูภ
กษุทั้งหลาย ฝ่ามือนี้ ไม่ช้อง ไม่ยึด ไม่พัวพันในอากาศ ฉั่นไฉ่ จิตของภิกษ
ผู้เข้าไปสู่สกล ไม่ช้อง ไม่ยึด ไม่พัวพัน ฉะนั้นเหมือนกัน โดยตั้งใจว่า
ผู้ปรารถนาโลก จงได้โลก ส่วนผู้ปรารถนาบุญ จงทำบุญ ดังนี้ ภิกษุเป็นผู้พอใจ
ดีใจ ด้วยลากตามที่เป็นของตน ฉั่นไฉ่ ก็เป็นผู้พลอยพอใจ ดีใจ ด้วยลากของ
ชนเหล่านั้น ฉะนั้น ภิกษุผู้เห็นปานนี้แล จึงควรเข้าไปสู่สกล ภิกษุทั้งหลาย
จิตของภิกษุผู้เข้าไปสู่สกล ไม่ช้อง ไม่ยึด ไม่พัวพันในสกลทั้งหลาย โดยคิดว่า
ผู้ปรารถนาโลก จงได้โลก ส่วนผู้ปรารถนาบุญ จงทำบุญ ดังนี้ กัสสปเป็นผู้
พอใจ ดีใจ ด้วยลากตามที่เป็นของตน ฉั่นไฉ่ ก็เป็นผู้พลอยพอใจ ดีใจ ด้วยลาก
ของชนเหล่านั้น ฉะนั้น ฯ

[๔๓๒] ดูภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน
ธรรมเทศนาของภิกษุชนิดใด ไม่บริสุทธ์ ธรรมเทศนาของภิกษุชนิดใด บริสุทธ์ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวก
ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน มีพระผู้มีพระภาคเป็นผู้นำ มีพระผู้มี-
*พระภาคเป็นที่พึ่งอาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอให้เนื้อความแห่งภาสิตนี้
จงแจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้สดับต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว
จักทรงจำไว้ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นพวกเธอจงฟัง
จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น
พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตั้งว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง
มีความคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว
พึงเลื่อมใสซึ่งธรรม ผู้ที่เลื่อมใสแล้วเท่านั้น จะพึงทำอาการของผู้เลื่อมใสต่อเรา
ดังนี้ ย่อมแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็น
ปานนี้แล ไม่บริสุทธ์ ส่วนภิกษุใดแล เป็นผู้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระธรรมอัน
พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลู่จะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบ
ด้วยกาล การเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน
โอหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว จะพึงรู้ทั่วถึงธรรม
ก็แลครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว จะพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ จึงแสดงธรรมแก่
ชนเหล่านั้น อาศัยความที่แห่งพระธรรมเป็นธรรมอันดี จึงแสดงธรรมแก่ชน
เหล่านั้น อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความเอ็นดู จึง
แสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น
ด้วยประการฉะนี้ ดูภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็นปานนี้แล บริสุทธ์ ฯ

[๔๓๓] ดูภิกษุทั้งหลาย กัสสปเป็นผู้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระธรรม
อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว เป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลู่จะพึงเห็นเอง ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้
เฉพาะตน โอหนอ ชนทั้งหลายพึงพึงธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้ว จะพึงรู้ทั่ว
ถึงธรรม ก็แลครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว จะพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ จึงแสดง
ธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมอันดี จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น
อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรม
แก่ชนเหล่านั้น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย เราจักกล่าวสอนพวกเธอตามอย่างกัสนป หรือผู้ใดพึงเป็นเช่นกัสนป
เราก็จักกล่าวสอนให้ประพฤติดตามผู้นั้น ก็แลพวกเธอได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติ
เพื่อความเป็นอย่างนั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. กุลุปกสูตร

[๔๓๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน ภิกษุชนใดโร สมควรเข้าไปสู่สกล ภิกษุชนใดโร ไม่สมควรเข้าไปสู่สกล ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมทั้งหลายของพวก
ข้าพระองค์ มีพระผู้มีพระภาคเป็นรากฐาน ฯลฯ ฯ

[๔๓๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใด
รูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า ขอชนทั้งหลายจงให้แก่เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้
แก่เราให้มาก อย่าให้น้อย จงให้เราแต่สิ่งประณีตเท่านั้น อย่าให้สิ่งเศร้าหมอง
จงให้เราเร็วพลันทีเดียว อย่าให้ช้า จงให้เราโดยความเคารพเท่านั้น อย่าให้โดย
ไม่เคารพเข้าไปสู่สกล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นมีความคิดอย่างนี้เข้าไปสู่สกล
ชนทั้งหลายไม่ให้ ภิกษุย่อมอดอดเพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมได้เสวยทุกขโมมนัสซึ่ง
มีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้น้อย ไม่ให้มาก ฯลฯ ให้ของเศร้าหมอง ไม่ให้
ของประณีต ให้ช้า ไม่ให้เร็ว ภิกษุย่อมอดอดเพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมได้เสวย
ทุกขโมมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ
ภิกษุย่อมอดอดเพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมได้เสวยทุกขโมมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ
ภิกษุเห็นปานนี้แล ไม่ควรเป็นผู้เข้าไปสู่สกล ฯ

[๔๓๖] ส่วนภิกษุใดแล มีความคิดอย่างนี้ว่า ขอให้ชนทั้งหลายใน
สกลอื่นจงให้เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้เราเท่าที่สมควรเท่านั้น อย่าให้น้อย จงให้เรา
แต่สิ่งประณีตเท่านั้น อย่าให้สิ่งเศร้าหมอง จงให้เราพลันทีเดียว อย่าให้ช้า จงให้
เราโดยเคารพเท่านั้น อย่าให้โดยไม่เคารพนั้น อันนั้นจะพึงได้ในเรื่องนี้แต่ที่ไหน
ดังนี้ เข้าไปสู่สกล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นมีความคิดอย่างนี้ เข้าไปสู่สกล
ชนทั้งหลายไม่ให้ ภิกษุย่อมอดอดเพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมไม่ได้เสวยทุกข-

* โทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้น้อย ไม่ให้มาก ภิกษุย่อมอดอด
เพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลาย
ให้สิ่งเศร้าหมอง ไม่ให้สิ่งประณีต . . . ให้ช้า ไม่ให้เร็ว ภิกษุย่อมอดอดเพราะ
ข้อนั้น เรื่อยอ้อมไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้โดย
ไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ ภิกษุย่อมอดอดเพราะข้อนั้น เรื่อยอ้อมไม่ได้เสวย
ทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ภิกษุเห็นปานนี้แล ควรเป็นผู้เข้าไปสู่สกล ฯ

[๔๓๗] ดุริยภิกษุทั้งหลาย กัสนปมีความคิดอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายจง
ให้แก่เราเท่านั้น อย่าไม่ให้ จงให้แก่เราเท่าที่สมควรเท่านั้น อย่าให้น้อย ฯลฯ อันนั้น
จะพึงได้ในเรื่องนี้แต่ที่ไหนดังนี้ เข้าไปสู่สกล ชนทั้งหลายไม่ให้ กัสนปอดอด
เพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้น้อย
ไม่ให้มาก กัสนปอดอดเพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้น
เป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้สิ่งเศร้าหมอง ไม่ให้สิ่งประณีต กัสนปอดอดเพราะ
ข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้ช้า ไม่ให้
โดยเร็ว กัสนปอดอดเพราะข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้น
เป็นเหตุ ชนทั้งหลายให้โดยไม่เคารพ ไม่ให้โดยเคารพ กัสนปอดอดเพราะ
ข้อนั้น เธอไม่ได้เสวยทุกขโทมนัสซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ภิกษุทั้งหลาย เราจัก
กล่าวสอนพวกเธอให้ตามกัสนป หรือผู้ใดจะพึงเป็นเช่นกัสนป เราจักกล่าวสอน
ให้ประพฤติดตามผู้นั้น พวกเธอเมื่อได้รับโอวาทแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่าง
นั้น ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕ ชินณสูตร

[๔๓๘] ข้าพเจ้าสดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน ฯลฯ เขตพระนคร ราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๓๙] เมื่อพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัส ดังนี้ว่า กัสสป บัดนี้เธอชราแล้ว ผ้าปานยังสกปรกเหล่านี้ของเธอหนัก ไม่น่า นั่งหม่อม เพราะเหตุนี้แล เธอจงทรงคฤหบดีจิวร จงบริโภคโภชนะที่เขาานิมนต์ แลจงอยู่ในสำนักของเราเถิด ฯ

ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นเวลานานมาแล้ว ข้าพระองค์เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่า เป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความมกน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความมกน้อย เป็นผู้สิ้นโดยะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสิ้นโดยะ เป็นผู้สงัดจากหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสงัดจากหมู่ เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลี เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ดังนี้ ฯ

[๔๔๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรกัสสป ก็เธอเล็งเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ อยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน ฯ

[เปยายาลอย่างเดียวกัน]

เป็นผู้เที่ยวไปบิณฑบาตเป็นวัตร . . . เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร . . . เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร . . . เป็นผู้มีความมกน้อย . . . เป็นผู้สิ้นโดยะ . . . เป็นผู้สงัดจากหมู่ . . . เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ . . . เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ดังนี้ ฯ

[๔๔๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ จึงอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร สิ้นกาลนาน ฯลฯ เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร . . . ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร . . . ทรงไตรจีวรเป็นวัตร . . . มีความปรารถนาน้อย . . . เป็นผู้สิ้นโดยะ . . . เป็นผู้สงัดจากหมู่ . . . เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความปรารถนาความเพียร เล็งเห็นการอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม และอนุเคราะห์ ประชุมชนในภายหลังว่า ทำโฉน ประชุมชนในภายหลังพึงถึงทิฏฐานาคติว่า ได้ยินว่า พระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า ที่ได้มีมาแล้ว ท่านเป็นผู้ อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความอยู่ป่าเป็นวัตรสิ้นกาลนาน ฯลฯ เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร . . . ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร . . . ทรงไตรจีวรเป็นวัตร . . . เป็นผู้มีความมกน้อย . . . เป็นผู้สิ้นโดยะ . . . เป็นผู้สงัดจากหมู่ . . . เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ . . . เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียรมาแล้ว สิ้นกาลนาน ท่านเหล่านั้นจักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อปฏิบัติของท่าน เหล่านั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้นกาลนานดังนี้ ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เล็งเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการเหล่านี้ จึงอยู่ป่า เป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความอยู่ป่าเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็น วัตร . . . ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร . . . ทรงไตรจีวรเป็นวัตร . . . มีความปรารถนาน้อย . . . เป็นผู้สิ้นโดยะ . . . เป็นผู้สงัดจากหมู่ . . . เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ . . . ปรารถนา ความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารถนาความเพียรสิ้นกาลนาน ฯ

[๔๔๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตีละ ตีละ กัสสป ได้ยินว่า เธอ ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อ อนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและ มนุษย์ทั้งหลาย ดูกรกัสสป เพราะเหตุนี้แล เธอจงทรงผ้าปานยังสกปรกอันไม่น่า นั่งหม่อม จงเที่ยวบิณฑบาต และจงอยู่ในป่าเถิด ฉะนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๖. โอวาทสูตรที่ ๑

[๔๔๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน เขตพระนคร ราชคฤห์ . . . ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้าง หนึ่ง ครั้นท่านพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรกัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เราหรือเธอ ฟังกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุ
ทั้งหลาย ฯ

[๔๘๔] พระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุ
ทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน
ไม่รับอนุศาสน์โดยเคารพ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในพระธรรมวินัยนี้ ข้าพระองค์
ได้เห็นภิกษุชื่อภณทะ ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระอนนท และภิกษุชื่ออาภิชชิกะ
ซึ่งเป็นสัทธิวิหาริกของพระอนุรุท กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสตะว่า จงมาเกิด
ภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นาน
กว่ากัน ดังนี้ ฯ

[๔๘๕] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า
ดูกรภิกษุ เธอจงมา จงเรียกภณทะภิกษุ สัทธิวิหาริกของอนนท และอาภิชชิก-

* ภิกษุ สัทธิวิหาริกของอนุรุท มาตามคำของเราว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่านผู้มี
อายุทั้งหลาย ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า แล้วเข้าไปหา
ภิกษุเหล่านั้นถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้กล่าวกะภิกษุเหล่านั้นดังนี้ว่า พระ-

* ศาสดาตรัสเรียกท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นรับคำภิกษุนั้นว่า ขอรับ ผู้มีอายุ
ดังนี้แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๔๘๖] ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม
ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกเธอ ได้กล่าวล่วงเกินกันและกัน ด้วยสตะว่า
จงมาเกิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าว
ได้นานกว่ากัน ดังนี้จริงหรือ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับว่า จริงอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอรู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงไว้แล้วอย่างนี้หรือ
หนอ พวกเธอจึงกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสตะอย่างนี้ว่า จงมาเกิดภิกษุ ใคร
จักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ฯ

ภ. ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าพวกเธอไม่รู้ทั่วถึงธรรมที่เราแสดงแล้วอย่าง
นี้ ดูกรโมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเธอรู้อะไร เห็นอะไร บวชอยู่ในธรรม
วินัยที่เรากล่าวดีแล้วอย่างนี้ ย่อมกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสตะ ไปทำไมเล่าว่า
จงมาเกิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าว
ได้นานกว่ากัน ฯ

[๔๘๗] ครั้นนั้นแล ภิกษุเหล่านั้นชบสัระะใกล้พระบาทพระผู้มีพระภาค
แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โทษได้ครอบงำ
ข้าพระองค์ทั้งหลาย ผู้พาลอย่างไร ผู้หลงอย่างไร ผู้ไม่ฉลาดอย่างไร ข้าพระองค์
เหล่าใดบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้วอย่างนี้ กล่าวล่วงเกินกัน
และกันด้วยสตะว่า จงมาเกิดภิกษุ ใครจักกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดี
กว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
จงทรงรับโทษโดยความเป็นโทษ แหง่ข้าพระองค์ทั้งหลายเหล่านั้น เพื่อสำรวม
ต่อไป ฯ

[๔๘๘] พ. เอาเกิดภิกษุทั้งหลาย โทษได้ครอบงำพวกเธอ ผู้พาลอย่าง
ไร ผู้หลงอย่างไร ผู้ไม่ฉลาดอย่างไร เธอเหล่าใดบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวดี
แล้วอย่างนี้ ได้กล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสตะว่า จงมาเกิดภิกษุ ใครจักกล่าว
ได้มากกว่ากัน ใครจักกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจักกล่าวได้นานกว่ากัน ดังนี้ ดูกร-

* ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล พวกเธอมาเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนเสีย
ตามสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้นเราทั้งหลายขอรับโทษนั้นของเธอเหล่านั้น ก็การที่
บุคคลเห็นโทษโดยความเป็นโทษแล้ว ทำคืนเสียตามสมควรแก่ธรรม และถึง
ความสำรวมต่อไปนี้ เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. โอวาทสูตรที่ ๒

[๔๘๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตพระนครราช-

* ฤกษ์ . . . ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ . . .
ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรกัสสป เธอจงกล่าวสอน
ภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอฟังกล่าวสอนภิกษุ
ทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ

[๔๙๐] ท่านพระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ
ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๔๙๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กลันทกนิวาป-

*สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสป เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

*พระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรกัสสป เธอจงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย จงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย กัสสป เราหรือเธอพึงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลาย เราหรือเธอพึงกระทำธรรมิกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ

ท่านพระมหากัสสปได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายในบัดนี้ เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ไม่อดทน ไม่รับอนาคาสนี้โดยเคารพ ฯ

[๔๙๕] พ. ดูกรกัสสป ก็เป็นความจริงอย่างนั้น ครั้นก่อน ภิกษุทั้งหลาย

ผู้เป็นเถระ เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย เป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ เป็นผู้สงัดจากหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสงัดจากหมู่ เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใดเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย เป็นผู้สันโดษ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ เป็นผู้สงัดจากหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสงัดจากหมู่ เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์เธอให้หนึ่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อการศึกษาแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ดูกรกัสสป เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำสักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ พวกกันคิดเห็นว่า ทราบว่า ภิกษุรูปที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร . . . เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร . . . เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร . . . เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย . . . เป็นผู้สันโดษ . . . เป็นผู้ชอบสงัดจากหมู่ . . . เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ . . . เป็นผู้ปรารภความเพียร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์เธอให้หนึ่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อการศึกษาแท้ มาเถิดท่าน นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ภิกษุใหม่ๆ เหล่านี้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติตามของพวกเธอ นั้น เป็นการอำนวยประโยชน์สุขชั่วกาลนาน ฯ

[๔๙๖] ดูกรกัสสป ก็บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ไม่เป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่เป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ทรงไตรจีวรเป็นวัตร ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่เป็นผู้สันโดษ และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสันโดษ ไม่เป็นผู้สงัดจากหมู่ และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งความสงัดจากหมู่ ไม่เป็นผู้ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ไม่เป็นผู้ปรารภความเพียร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการปรารภความเพียร บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุใดเป็นผู้มีชื่อเสียง มียศ ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พวกภิกษุผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์เธอให้หนึ่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ ใครต่อเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง ดูกรกัสสป เมื่อภิกษุทั้งหลายกระทำ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สักการะอย่างนั้น ภิกษุใหม่ๆ พวกกันคิดว่า ทราบว่า ภิกษุที่มีชื่อเสียง มียศ
ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พวกภิกษุผู้เป็นเถระ
พากันนิมนต์เธอให้หนึ่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างรุ่งเรืองหนอ
ใครต่อเพื่อนสหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่ง
ภิกษุใหม่ๆ เหล่านั้นก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น การปฏิบัติตามของพวกเธอนั้น
ไม่อำนวยความสะดวก มีแต่ทุกข์ชั่วคราว ดุรกิสสพ บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ
ควรกล่าวว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ถูกอันตรายแห่งพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว
ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณ ถูกความปรารถนาเกิน
ประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนแล้ว ดุรกิสสพ บัดนี้ บุคคลเมื่อจะ
กล่าวโดยชอบ ควรกล่าวว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ถูกอันตรายแห่งพรหมจรรย์
เบียดเบียนเสียแล้ว ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณ ถูก
ความปรารถนาเกินประมาณสำหรับพรหมจรรย์เบียดเบียนเสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ฉานาภิญาสูตร

[๔๙๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลาย . . . แล้วได้ตรัสว่า ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังสั่งจากกาม สั่งจาก
อกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก
อยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวังสั่งจากกาม สั่งจากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึง
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๙๔] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต
ในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป
มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวังเข้าถึงทุติยฌาน มีความ
ผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตก
วิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๙๕] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
และเสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป เข้าถึงตติยฌาน ที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย
สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขได้เท่าใด แม้กิสสพ
ก็หวังเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติ
สิ้นไป เข้าถึงตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มี
อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๐] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้
สติบริสุทธิอยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวังเข้าถึงจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข
เพราะละสขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้
สติบริสุทธิอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๑] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงอากาสาณัญจายตนะ มีอารมณ์
ว่า อากาศไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฐมิสัญญา ไม่ใส่ใจถึงนันท-

* สัญญา โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวังเข้าถึงอากาสาณัญจายตนะ
มีอารมณ์ว่า อากาศไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฐมิสัญญา ไม่ใส่ใจ
ถึงนันทสัญญาอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๒] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงวิญญานัญจายตนะ มีอารมณ์ว่า
วิญญานไม่มีที่สุด เพราะล่วงอากาสาณัญจายตนะ ได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้
เท่าใด แม้กิสสพก็หวังเข้าถึงวิญญานัญจายตนะ มีอารมณ์ว่า วิญญานไม่มีที่สุด
เพราะล่วงอากาสาณัญจายตนะ ได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๓] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า
หนอยหนึ่ง ไม่มี เพราะล่วงวิญญานัญจายตนะ ได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด
แม้กิสสพก็หวังเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ มีอารมณ์ว่า หนอยหนึ่งไม่มี เพราะล่วง
วิญญานัญจายตนะ ได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๔] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ
เพราะล่วงอากิญจัญญายตนะ ได้โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวัง
เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ เพราะล่วงอากิญจัญญายตนะ ได้โดยประการทั้งปวง
อยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๕๐๕] ดุรกิสสพทั้งหลาย เราหวังเข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธ เพราะล่วง
เนวสัญญานาสัญญายตนะ ได้ โดยประการทั้งปวงอยู่ได้เท่าใด แม้กิสสพก็หวัง
เข้าถึงสัญญาเวทิตนิโรธ เพราะล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนะ ได้โดยประการ

ทั้งปวงอยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๐๖] ดูกฤกษทั้งหลาย เราหวังบรรลุนิพพานหลายประการ คือคนเดียว เป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝ่า กำแพง ภูเขาไปได้ ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงใน แผ่นดิน เหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตก เหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศ เหมือนนกก็ได้ ลูบลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์ มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ อย่างไรก็ดี แม้กัลสสปีกหวังอย่างนั้น ได้เหมือนกันคือ กัลสสปรรลุนิพพานหลายประการ ฯลฯ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดถึงพรหมโลกก็ได้ ฯ

[๔๐๗] ดูกฤกษทั้งหลาย เราหวังว่า เราได้ยินเสียงสองชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลทั้งอยู่ใกล้ได้อย่างไร แม้กัลสสปีกหวัง อย่างนั้น ได้เหมือนกัน คือกัลสสปีกได้ยินเสียงสองชนิดคือเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลทั้งอยู่ใกล้ ฯ

[๔๐๘] ดูกฤกษทั้งหลาย เราหวังว่า เราย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้จิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้จิต ปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้จิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้จิต ปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้จิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้จิต ปราศจากโมหะ จิตหตฺถุ ก็รู้จิตหตฺถุ จิตฟงฺขณ ก็รู้จิตฟงฺขณ จิตเป็น มหัคคตะ ก็รู้จิตเป็นมหัคคตะ จิตไม่เป็นมหัคคตะ ก็รู้จิตไม่เป็นมหัคคตะ จิตที่ยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้จิตที่ยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตที่ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้จิตที่ไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้จิตเป็นสมาธิ จิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้จิต ไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้จิตหลุดพ้น หรือจิตยังไม่หลุดพ้น ก็รู้จิต ยังไม่หลุดพ้น ได้อย่างไร แม้กัลสสปีกหวังอย่างนั้น ได้เหมือนกัน คือ กัลสสปยอม กำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้จิตมีราคะ ฯลฯ หรือจิตยังไม่หลุดพ้น ก็รู้จิตยังไม่หลุดพ้น ฯ

[๔๐๙] ดูกฤกษทั้งหลาย เราหวังว่า เราตามระลึกชาติก่อนได้เป็น อันมาก คือตามระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบ ชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอนึ่งบ้าง ตลอดวัฏฏกัปเป็นอนึ่งบ้าง ตลอดสังวัฏฏวัฏฏกัปเป็นอนึ่งบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวย สุขเสวยทุกขอย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไป เกิดในภพโน้น แม้อีกในภพนั้น เราก็มียุขอย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกขอย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น จุติจากภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ได้อย่างไร แม้กัลสสปีกหวัง อย่างนั้น ได้เหมือนกัน คือกัลสสปตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือตามระลึก ได้ชาติหนึ่งบ้าง ฯลฯ ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๔๑๐] ดูกฤกษทั้งหลาย เราหวังว่า เราย่อมเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตยนพระอริยเจ้า เป็น มิจฉาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไป เขาเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตยนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อ ตายไป เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เราย่อมเห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอยู่ด้วยประการฉะนี้ ได้ อย่างไรก็ดี ดูกฤกษทั้งหลาย แม้กัลสสปีกหวังอย่างนั้น ได้เหมือนกัน คือกัลสสป เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๔๑๑] ดูกฤกษทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในภพธรรมเข้าถึงอยู่ ได้อย่างไร แม้กัลสสปีกทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๔ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐธรรม เข้าถึงอยู่อย่างนั้นได้
เหมือนกัน ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. กิกขุณุปัสสยสูตร

[๕๑๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระอานนท์นั่งแล้ว
ถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วได้กล่าว
กะท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณี
ด้วยกันเถิด ท่านพระมหากัสสปจึงกล่าวว่า ท่านไปเถิด อาวุโสอานนท์ ท่านเป็น
ผู้มีกิจมาก มีธุระมาก แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ก็พูดกับท่านพระมหากัสสป
ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด ท่าน
พระมหากัสสปก็กล่าวว่า ท่านไปเถิด อาวุโสอานนท์ ท่านเป็นผู้มีกิจมาก มีธุระมาก
แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ก็พูดกับท่านพระมหากัสสปว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
นิมนต์ท่านไปยังที่พำนักของภิกษุณีด้วยกันเถิด ฯ

[๕๑๓] ครั้นนั้นแล เวลาเช้า ท่านพระมหากัสสปนั่งแล้วถือบาตรและ
จีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าไปยังที่พำนักของภิกษุณี ครั้นเข้าไป
แล้วจึงนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ครั้นนั้นภิกษุณีเป็นอันมาก พวกเขาก็นั่งเข้าไปหาท่าน
พระมหากัสสปถึงที่พัก ครั้นเข้าไปแล้วจึงกราบท่านพระมหากัสสป แล้วนั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุณีเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสป
ยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาภายา ให้ราเรียดด้วยธรรมิกถา
ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัสสปครั้นยังภิกษุณีเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน
ให้อาภายา ให้ราเรียดด้วยธรรมิกถาแล้ว จึงลุกจากอาสนะหลีกไป ฯ

[๕๑๔] ครั้นนั้นแล ภิกษุณีชื่อถุลลติสสาไม่พอใจ ถึงเปล่งคำแสดงความ
ไม่พอใจว่า เพราะเหตุไรเล่า พระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปจึงสำคัญธรรมที่ตน
ควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าอานนท์ ผู้เป็นมุนีเปรี๊ยะปราชญ์ เปรียบเหมือน
พ่อค้าเขมรสำคัญว่าควรขายเขมรในสำนักของช่างเขมรผู้ชำนาญ จันใด พระผู้เป็น
เจ้ามหากัสสปยอมสำคัญธรรมที่ตนควรกล่าวต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า อานนท์ผู้เป็นมุนี
เปรี๊ยะปราชญ์ จันนั้นเหมือนกัน ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณี ถุลลติสสากล่าว
วาจานั้นแล้ว จึงกล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า อาวุโสอานนท์ เราเป็นพ่อค้าเขมร
ท่านเป็นช่างเขมร หรือเราเป็นช่างเขมร ท่านเป็นพ่อค้าเขมร ท่านพระอานนท์จึงตอบว่า
ข้าแต่ท่านพระมหากัสสปผู้เจริญ ขอท่านโปรดประทานโทษเถิด มาตุคาม
เป็นคนโง่ ฯ

[๕๑๕] จดไว้ก่อนอาวุโสอานนท์ หมูของท่านอย่าเข้าไปสอดเห็นให้
เกินไปนัก ดูกรอาวุโสอานนท์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำเข้าไป
เปรียบในหมูภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เราหวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มิวตก มิวจาร
มิปิตีและสุขอันเกิดวิเวกอยู่ได้เท่าใด แม้อานนท์ก็หวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศล
ธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มิปิตีและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้
เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ก. ดูกรท่านผู้มีอายุ เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมูภิกษุเฉพาะพระ
พักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราหวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศล
ธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มิวตก มิวจาร มิปิตีและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ได้เท่าใด
แม้กัสสปก็หวังสังต์จากกาม สังต์จากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน ฯลฯ
อยู่ได้เท่านั้นเหมือนกัน ฯ

[อนุปพพิหารสมาบัติ ๙ และอภิญญา ๕ มีเปยยาลอย่างนี้]

[๕๑๖] อาวุโสอานนท์ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านถูกนำ
เข้าไปเปรียบในหมูภิกษุ เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคบ้างหรือว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะ
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างใด แม้อานนท์ก็ทำให้
แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในทิฏฐธรรมเข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้นเหมือนกัน ฯ

อา. หาเป็นเช่นนั้นไม่ ท่านผู้เจริญ ฯ

ดูกรอาวุโส เราเองถูกนำเข้าไปเปรียบในหมูภิกษุเฉพาะพระพักตร์พระ-

*ผู้มีพระภาคว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฐิธรรมเข้าถึงอยู่ได้
อย่างใด แม้กัณฐกก็ทำให้แจ้งซึ่งเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิฐิธรรม เข้าถึงอยู่ได้อย่างนั้น เหมือน
กัน ฯ

[๕๑๗] ดูกธาวาโส ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดได้ด้วยอภิญญา ๖ ผู้นั้น
ก็ควรสำคัญช้าง ๗ สอกหรือ ๗ สอกครึ่งว่า จะพึงปกปิดด้วยใบตาลได้ ฯ

ก็แลภิกษุณีชื่อถุลลติสสาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. จิวรสสูตร

[๕๑๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสสปอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาป
สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปในทักขิณา
คิริชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ก็โดยสมัยนี้แล ภิกษุผู้เป็นสัทธิวิหาริกของ
ท่านประมาณ ๓๐ รูป โดยมากยังเป็นเด็กหนุ่ม พวกกันลาสิกขา เรียนมาเพื่อความ
เป็นหินเพศ ฯ

[๕๑๙] ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปตามชอบใจในทักขิณาคิริ
ชนบท แล้วกลับไปสู่พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์
เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว อภิวัตมมहाกัสสปแล้วนั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปได้
กล่าวปราศรัยกะท่านพระอานนท์ว่า อาวุโสอานนท์ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัย
อำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวตในตระกูล
เข้าไว้ ฯ

[๕๒๐] ท่านพระอานนท์กล่าวว่า ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ข้อ จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวต
ในตระกูลเข้าไว้ คือเพื่อข่มคนหน้าด้าน เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นสุข
และเพื่ออนุเคราะห์ ตระกูลโดยเหตุ ที่พวกมีความปรารถนาลามก อาศัยสมภารพรศ-
* พวกเราจะพึงทำสงฆ์ให้แตกกันไม่ได้ พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยอำนาจประโยชน์
๓ ข้อเหล่านี้แล จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันถึง ๓ หมวตในตระกูลเข้าไว้ ฯ

[๕๒๑] ก. อาวุโสอานนท์ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเที่ยวไปกับภิกษุเหล่านี้
ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบ
ความเพียร เพื่อประโยชน์อะไรเล่า เธอมีแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มีแต่
จาริกไปเบียดเบียนตระกูล อาวุโสอานนท์ บริษัของเธอย่อมลุลกลไป สัทธิ
วิหาริกของเธอซึ่งโดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอเนี่ยยังเป็นเด็ก ไม่รู้จัก
ประมาณ ฯ

อ. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ บนศีรษะของกระผม ผมหงอกแล้วมีไขหรือ
ถึงอย่างนั้น พวกกระผมก็ยัง ไม่พ้นจากท่านพระมหากัสสปว่าเป็นเด็ก ฯ

ก. ก็เป็นจริงอย่างนั้น อาวุโสอานนท์ เธอยังไปเที่ยวกับภิกษุใหม่ๆ
เหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่
ประกอบความเพียร เธอมีแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มีแต่จาริกไปเบียดเบียน
ตระกูล อาวุโสอานนท์ บริษัของเธอย่อมลุลกลไป สัทธิวิหาริกของเธอซึ่ง
โดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เธอเนี่ยยังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณ ฯ

[๕๒๒] ภิกษุณีถุลลันทาได้ยินแล้วคิดว่า ทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าอานนท์
ผู้เป็นนโมปราชญ์ ถูกพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสปปรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก
ไม่พอใจ จึงเปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจว่า อะไรเล่าพระผู้เป็นเจ้ามหากัสสป
ผู้เคยเป็นอัญญเดียรฉิย จึงสำคัญพระคุณเจ้าอานนท์ผู้เป็นนโมปราชญ์ว่า ตน
ควรรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก ท่านพระมหากัสสปได้ยินภิกษุณีถุลลันทากล่าว
วาจานี้แล้ว ฯ

[๕๒๓] ครั้นนั้นแล ท่านมหากัสสปจึงกล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า
อาวุโสอานนท์ ภิกษุณีถุลลันทายังไม่ทันพิจารณา ก็กล่าววาจาพลอยๆ เพราะ
เราเองปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬหพัศตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ไม่นึกเลยว่า เราบวชขอทิศตาสถาอื่น นอกจากพระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์
สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ครึ่งก่อน เมื่อเรายังเป็นคฤหัสถ์เคยคิดว่า ฆราวาส
ช่างคับแคบเป็นทางมาแห่งอสุริ บวรพาปลดไปรุ่ง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติ
พรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว ประคองสังขัต ไม่ให้ทำได้ง่ายนัก
ทางที่ดี เราควรปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬหพัศตร์ ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต สมัยต่อมา เราทำผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่า ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้า
กาสาฬหพัศตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศเฉพาะท่านผู้เป็นพระอรหันต์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๔ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ในโลก เมื่อบวชแล้วยังเดินไปสัณณะะทางไกล ได้พบพระผู้มีพระภาคระหว่าง
เมืองราชคฤห์กับบ้านนาฬิณทคาม กำลังประทับนั่งอยู่ ณ พนูปตเจตีย์ พอพบ
เข้าแล้วก็รำพึงอยู่ว่า เราพบพระศาสดา ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบ
พระสutt ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคด้วย เราพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็น
อันพบพระผู้มีพระภาคด้วย อาวุโส เรานั้นจึงขับเคี่ยวเกลี้ยงแทบพระบาทของพระ
ผู้มีพระภาค ณ ที่นั้นเอง ได้กราบทูลกะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็น
สาวก ดังนี้ ฯ

[๕๒๔] เมื่อเรากราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเราว่า
ดูกรกัสนป ผู้ใดเล่ายังไม่ทราบชัดถึงสาวกผู้ประมาดมาด้วยจิตทั้งหมด อย่างนี้แล้ว
จะพึงพูดว่ารู้ ยังไม่เห็นเลย จะพึงพูดว่าเห็น ศีรษะของบุคคลนั้นพึงแตก ดูกร
กัสนป แต่เรารู้ อยู่ จึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่ จึงพูดว่าเห็น เพราะเหตุนี้แหละกัสนป เธอ
พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริโอตตปะอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลายผู้เป็น
เถระ ผู้ผนวช ผู้มีศีล . . . เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล
จกกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ ใส่ใจถึงธรรมนั้นทั้งหมด จกประมาด
มาด้วยจิตทั้งหมด เจียโลตตตบพระธรรม . . . เราจักไม่ละกายคตาสติที่สหระคตด้วย
กุศลความสำราญ ดูกรกัสนป เธอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ดูกรอาวุโส พระผู้มีพระ-

*ภาคทวารโสภาเราด้วยพระโสภาที่เสด็จจากอาสนะแล้วทรงหลีกไป ดูกรอาวุโส
เราเป็นหนึ่ง บริโกลก่อนชาวของราษฎรถึงหนึ่งสัปดาห์ วันที่ ๘ พระอรหันต
ผลจึงปรากฏขึ้น คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจากหนทางตรงไปยังโคนต้นไม้
แห่งหนึ่ง เราจึงเอาผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าเป็นสี่ชิ้นถวาย แล้วกราบทูลพระผู้มี
พระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนผ้าผืนนี้ เพื่อ
ประโยชน์และความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนาน ดูกรอาวุโส พระผู้มีพระภาค
ก็ประทับนั่งบนอาสนะที่จัดถวาย ครั้นประทับนั่งแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเรา
ว่า กัสนปผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของเธอผืนนี้อ่อนนุ่ม เราก็กกราบทูลว่า ข้าแต่พระ-

*องค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดอนเคราะห์ทรงรับผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของ
ข้าพระองค์เถิด พระองค์ตรัสว่า ดูกรกัสนป เธอจักครองผ้าบังสกุลที่ทำด้วยผ้าปาน
ซึ่งยังใหม่หรือ เราก็กกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักครองผ้า
บังสกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้ ฯ

[๕๒๕] ดูกรอาวุโส เราได้มอบถวายผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าแก่พระผู้มี
พระภาค และได้รับผ้าบังสกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาค ดูกร
อาวุโส ก็เมื่อบุคคลจะพูดให้ถูก พึงพูดถึงผู้ใดว่า บุตรผู้เกิดแตก เกิดแต่
พระโอรส ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่พระธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นธรรม
ทายาท จึงรับผ้าบังสกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ เขาเมื่อจะพูดให้ถูก พึงพูดถึง
ผู้นั้นคือเราว่า บุตรผู้เกิดแตก เกิดแต่พระโอรส ของพระผู้มีพระภาค เกิดแต่
พระธรรม อันธรรมนิรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท รับผ้าบังสกุลที่ทำด้วยผ้าปาน
ซึ่งยังใหม่ ฯ

[๕๒๖] ดูกรอาวุโส เราหวังสังัดจากกาม สังัดจากอกุศลธรรม แล้ว
เข้าถึงปฐมฌาน มิวติก มิวจาร มีปิตและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ดูกรอาวุโส
เราหวัง ฯลฯ

[อนุปพพวิหารสมาบัติ ๙ และอภิญญา ๙ มีเปยยาลอย่างนี้]

[๕๒๗] ดูกรอาวุโส เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเองในทิฐฐธรรม เข้าถึงอยู่
ผู้ใดสำคัญเราว่า การปกปิดด้วยอภิญญา ๖ ผู้นั้นก็ควรสำคัญช่วง ๗ ตกหรือ
๗ ตกครั้งว่า จะพึงปกปิดด้วยไพบาลได้ ฯ

ก็และภิกษุณีถูลนั้นทาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ปริมมรณสูตร

[๕๒๘] สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัสนปและท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ ปา
อิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรออกจาก
ที่เฝ้าในเวลาเย็น เข้าไปหาท่านพระมหากัสนปถึงที่อยู่ครั้นเข้าไปหาแล้วได้ปราศรัย
กะท่านพระมหากัสนป ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๕๒๙] ครั้นท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้วได้ถามท่านพระมหา-

*กัสนปว่า ดูกรท่านกัสนป สัตว์เมื่อตายไปแล้วเกิดอีกหรือ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

ท่านพระมหากัสสปตอบว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้ว ไม่เกิดอีกหรือ ฯ

ก. แม้ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้ว เกิดก็มี ไม่เกิดก็มี หรือ ฯ

ก. ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. สัตว์เมื่อตายไปแล้ว เกิดอีกก็หามิได้ ไม่เกิดอีกก็หามิได้ หรือ ฯ

ก. แม้ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคก็มีได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

สา. เพราะเหตุไรหรือ ข้อที่กล่าวถึงนั้นๆ พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

ก. เพราะข้อนั้น ไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งการประพจน์พหุ-
*จรรย ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อเข้าไป

สงบ เพื่อยิ่ง เพื่อดำริรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

[๔๓๐] สา. ถ้าเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้อย่างไรเล่า ฯ

ก. พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุเกิดแห่งทุกข์
นี้ความดับทุกข์ นี้ทางให้ถึงความดับทุกข์ ฯ

สา. ก็เพราะเหตุอะไร ข้อนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

ก. เพราะข้อนั้นมีประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งการประพจน์พหุจรรย
เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับกิเลส เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อยิ่ง เพื่อดำริรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึงทรงพยากรณ์ไว้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. สัทธรรมปฏิรูปกสูตร

[๔๓๑] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของ

ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้น ท่านพระมหากัสสปเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพระมหากัสสปนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแล เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้เมื่อก่อนสักขาบทมีน้อย และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตผลมีมาก และอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้บัดนี้สักขาบทมีมาก และภิกษุตั้งอยู่ในพระอรหัตผลมีน้อย ฯ

[๔๓๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกัสสป ข้อนี้เป็นอย่างนี้คือ เมื่อหมู่มืดวเลวลง พระสัทธรรมกำลังเลือนหายไป สักขาบทจึงมีมากขึ้น ภิกษุที่ตั้งอยู่ในพระอรหัตผลจึงมีน้อยเข้า สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลือนหายไป และสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นในโลกเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลือนหายไป ทองเทียมยังไม่เกิดขึ้นในโลก ตราบใด ตราบนั้นทองคำธรรมชาติก็ยังไม่หายไป และเมื่อทองเทียมเกิดขึ้น ทองคำธรรม-
*ชาติจึงหายไป ฉนใด พระสัทธรรมก็ฉนนั้น สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลก ตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลือนหายไป เมื่อสัทธรรมปฏิรูปเกิดขึ้นเมื่อใด เมื่อนั้นพระสัทธรรมจึงเลือนหายไป ฯ

[๔๓๓] ดูกัสสป ชาติดินยังพระสัทธรรมให้เลือนหายไปไม่ได้ ชาติน้ำ ชาติไฟ ชาติลม ก็ยังพระสัทธรรมให้เลือนหายไปไม่ได้ ที่แท้โมฆบุรุษในโลกนี้ต่างหาก เกิดขึ้นมากทำให้พระสัทธรรมเลือนหายไป เปรียบเหมือนเรือจะอัปปาง ก็เพราะต้นหนเท่านั้น พระสัทธรรมยังไม่เลือนหายไปด้วยการจะนี้ ฯ

[๔๓๔] ดูกัสสป เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพินเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสัทธรรม เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความพินเพื่อน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสัทธรรม ฯ

[๔๓๕] ดูกัสสป เหตุ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสัทธรรม เหตุ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ มีความเคารพยำเกรงในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความตั้งมั่น ไม่พินเพื่อน ไม่เลือนหายแห่งพระสัทธรรม ฯ

จบสูตรที่ ๑๓

จบกัสสปสังยุตต์ที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สันตญญูสูตร ๒. อนัตตปิสูตร ๓. จันทุปมสูตร
๔. กุลุปกสูตร ๕. ชินณสูตร ๖. โอวาทสูตรที่ ๑๗. โอวาท
- สูตรที่ ๒๘. โอวาทสูตรที่ ๓๙. ฌานาภิญาสูตร
๑๐. ภิกขุเนปัสสยสูตร ๑๑. จิวรสูตร ๑๒. ปรีมมรณสูตร
๑๓. สัทธรรมปฏิรูปกสูตร ฯ

ลากลัการสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. สุตกรสูตร

[๕๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า
พระเจ้าข้า ฯ

[๕๓๗] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากลัการะ
และชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอัน
เกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึง
ศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลากลัการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และ
ลากลัการะและชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่
ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. พฬัสสูตร

[๕๓๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก ลัการะ และชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๓๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนปลาบางตัวเห็นแก่เหยื่อ กลืน
เบ็ดที่พรานเบ็ดเกี่ยวเหยื่อหย่อนลงในห้วงน้ำลึก มันกลืนเบ็ดของพรานเบ็ดอย่างนี้
แล้ว ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ พรานเบ็ดพึงทำได้ตามความพอใจ ฉะนั้น ฯ

[๕๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย คำว่า "พรานเบ็ด" นี้เป็นชื่อของมารใจบาป
คำว่า "เบ็ด" เป็นชื่อของลาก ลัการะและชื่อเสียง ภิกษุบางรูปยินดี พอใจ
ลาก ลัการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุนี้เรากล่าวว่า กลืนเบ็ดของมาร
ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ อันมารใจบาปพึงทำได้ตามความพอใจ ภิกษุทั้งหลาย
ลาก ลัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การ
บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า อย่างนี้แล ฯ

[๕๔๑] เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย
จักละ ลาก ลัการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลาก ลัการะและชื่อเสียง
ที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กุมมสูตร

[๕๔๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก ลัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๔๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ในห้วงน้ำแห่งหนึ่ง มี
ตระกูลเต่าใหญ่อยู่อาศัยมานาน ครั้นหนึ่ง เต่าตัวหนึ่งเข้าไปหาเต่าอีกตัวหนึ่งพูดว่า
พ่อเต่า เจ้าอย่าได้ไปยังประเทศนั้นนะ ฯ

เต่าตัวนั้นได้ไปยังประเทศนั้นแล้ว ถูกลูกเต่าตัวหนึ่งกัดคอ ลำดับ
นั้น เต่าตัวที่ถูกกัดเข้าไปหาเต่าตัวนั้น เต่าตัวนั้นได้เห็นเต่าตัวที่ถูกกัดกำลังมาแต่
ไกล จึงถามว่า พ่อเต่า เจ้าไม่ได้ไปยังประเทศนั้นหรือ ฯ

เต่าตัวที่ถูกกัดตอบว่า พ่อเต่า ฉันได้ไปยังประเทศนั้นมาแล้ว ฯ

เต่าตัวนั้นถามว่า พ่อเต่า เจ้าไม่ได้ถูกทุบถูกตีดอกหรือ ฯ

เต่าตัวที่ถูกกัดตอบว่า ฉันไม่ได้ถูกทุบถูกตี แต่ฉันมีเชือกเส้นหนึ่งติด

หลังมานี้ ฯ

เตาตัวนั้นกล่าวว่า พ่อเตา เจ้าไม่ได้ถูกทุบถูกตีก็ดีละ พ่อเตา บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้าได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ เพราะเชือกเส้นนี้แหละ ไปเดี๋ยวนี้ เจ้าไม่ใช่พวกของเราแล้ว ฯ

[๔๔๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย คำว่า "พราน" นี่เป็นชื่อของมารใจบาป คำว่า "ลูกดอก" เป็นชื่อของลาก สักการะและชื่อเสียง คำว่า "เชือก" นี่เป็นชื่อของนันทิราคะ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปยินดี พอใจ ลาก สักการะ และชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้ว ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ เพราะลาก สักการะและชื่อเสียง ดุลูกดอก ถูกมารทำได้ตามความพอใจ ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ทิฆมโลมสูตร

[๔๔๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๔๔๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย แกะขนยาวเข้าไปสู่ขั้วหนาม มันพึงขังอยู่ อันหนามเกี่ยวไว้ ติดอยู่ในที่นั้นๆ ได้รับทุกข์ ถึงความพินาศในที่นั้นๆ ฉันทิ-ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ อันลาก สักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็ฉันทัน เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม เธอขังอยู่ อันปัจฉิมเกี่ยวไว้ ผูกไว้ในที่นั้นๆ ย่อมได้รับทุกข์ถึงความพินาศในที่นั้น ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เอฟกสูตร

[๔๔๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๔๔๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย แมลงจุงจิ้งกัขี้เต็มห้อง และข้างหน้างมี กองขี้ใหญ่ มันพึงดูหมิ่นแมลงจุงจิ้งเหล่านี้ว่า เรากินขี้เต็มห้องแล้ว และเรายังมี กองขี้ใหญ่อยู่ข้างหน้าอีกฉันทิ ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ อันลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็ฉันทัน เวลาเช้า นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ฉันทิ ณ ที่นั้น พอแก่ความต้องการแล้ว และหายกนิมิตเพื่อให้ฉันทิในวันรุ่งขึ้น แม้บิณฑบาตของเธอจะเต็มแล้ว เธอไปอารามแล้ว อวดอ้างที่ทามกลางหมู่ภิกษุว่า ผมฉันทิพอแก่ความต้องการแล้ว หายกยัง นิมนต์เพื่อให้ฉันทิในวันรุ่งขึ้น บิณฑบาตของผมก็เต็ม และยังจะได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารอีก ส่วนภิกษุเหล่านี้ไม่มีบุญน้อย มีศักดิ์น้อย จึงไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เธออัน ลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ย่อมดูหมิ่นภิกษุเหล่านี้ผู้มีศีลเป็น ที่รัก ข้อนั้นของโมฆบุรุษนั้นย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์สันกาลนาน ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึง ศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. อสนิสสูตร

[๔๔๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๔๕๐] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ขวานฟาดถูกใคร ลากสักการะและชื่อเสียงย่อมตามถึงพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุอรหัตผล คำว่า "ขวานฟาด" นี่เป็นชื่อของลากสักการะและชื่อเสียง ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ทิฏฐิสสูตร

[๔๕๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อะไรแห่งใดด้วยลูกศรคือทูลี ลากสัการะ
และชื่อเสียงย่อมตามถึงพระเสขะผู้ยังไม่บรรลุอรหัตผล คำว่า "ลูกศร" นี้เป็น
ชื่อของลากสัการะและชื่อเสียง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ลีกาลสูตร

[๕๕๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเห็นสุนัขจิ้งจอกแก่ซึ่งอยู่ใน
กลางคันทลอดถึงเข้าตรูหรือหนอ ฯ

ภิก. เห็นพระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุนัขจิ้งจอกแก่ตัวนั้นเป็นโรคออกกรรม [โรค-

* เรือน] อยู่บนบกก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน
ยืน นั่ง นอนในที่ใดๆ ก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ในที่นั้นๆ ภิกษุบางรูปในธรรม
วินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน อันลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว
อยู่ที่เรือนว่างก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน
ยืน นั่ง นอนในที่ใดๆ ก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ในที่นั้นๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้
แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. เวิร์มภสูตร

[๕๕๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลมชื่อว่าเวิร์มภพัดอยู่ในอากาศเบื้องบน
ซัดนกที่บินอยู่ในอากาศนั้น เมื่อมันถูกลมเวิร์มภพัดเข้าไปถึงข้างหนึ่ง ปีกไปข้าง
หนึ่ง ศีรษะไปข้างหนึ่ง ตัวไปข้างหนึ่ง ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปใน
ธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน อันลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
แล้ว เวลาเช้ารุ่งแล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่รักษากาย
วาจา จิต ไม่ดำรงสติ ไม่สำรวมอินทรีย์ เธอเห็นมาตุคามที่งุ่มง่ามผ้าลึบๆ ล่อๆ
ในบ้านหรือนิคมนั้น ครั้นเห็นแล้ว ราคะยอมครอบงำจิต เธอมีจิตอันราคะ
ครอบงำแล้ว ยอมลาสิกขา สึกออกมา ภิกษุพวกหนึ่งเอาจีวรของเธอไป พวก
หนึ่งเอาบาตร พวกหนึ่งเอาผ้าผืนสีทณะ พวกหนึ่งเอากล่องเข็ม เปรี๊ยะด้นกถูก
ลมเวิร์มภพัดไป ฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สัการะและชื่อเสียง
ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สคัยภสูตร

[๕๕๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันสัการะ
ครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก อนึ่ง เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันความเสื่อมสัการะครอบงำ
ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต
นรก เราเห็นคนบางคนในโลกนี้ อันสัการะและความเสื่อมสัการะทั้งสองอย่าง
ครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว เมื่อตายไป เพราะกายแตกทำลาย ต้องเข้าถึงอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

[๕๕๙] พระผู้มีพระภาค ผู้สุดตาสดา ครั้นได้ตรัสคำไวยากรณ์ภาษิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
นี้แล้ว ได้ตรัสสถาปนาประพันธ์ต่อไปว่า

สมาริของผูใด ที่เขาสักการะ อยู่ด้วยผล สมาริหาประมาณ
มิได้ ไม่หวั่นไหวด้วยสักการะ และความเลื่อมสักการะ ผู้
นั้นพึงอยู่ ทำความเพียรเป็นไปติดต่อ เห็นแจ้งด้วยทิว
อย่างละเอียด ยินดีในพระนิพพานเป็นที่สิ้นอุปาทาน บัณฑิต
ทั้งหลายเรียกว่า สัปบุรุษ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐
จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุธกสูตร ๒. พฬัสสูตร ๓. กุมมสูตร
๔. ทิมโลมสูตร ๕. เอฟกสูตร ๖. อสนิสสูตร ๗. ทิฐิ
สูตร ๘. ลีคาลสูตร ๙. เวรัมภสูตร ๑๐. สกยหสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. สุวัณณปาติสูตร

[๔๖๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้
ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารณ เผ็ดร้อน
หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่ง
ไปกว่า ฯ

[๔๖๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบาง
คนในโลกนี้ว่า แม้เพราะถาดทองคำ อันเต็มด้วยผงแร่เป็นเหตุ ท่านผู้นี้
ก็ไม่จงใจพุดมฺสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลากสักการะและชื่อเสียง ครอบงำ
ย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมฺสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง
ทารณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. รุปียาติสูตร

[๔๖๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะและชื่อเสียง ทารณ เผ็ดร้อน หยาบคาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๔๖๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้ บุคคลบาง
คนในโลกนี้ว่า แม้เพราะถาดรูปิยะ อันเต็มด้วยผงแร่ทองคำเป็นเหตุ
ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมฺสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลาก สักการะและชื่อ
เสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมฺสาทั้งที่รู้ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก
สักการะและชื่อเสียงทารณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้
แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. สุวัณณนิขสูตร

[๔๖๔] . . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคล
บางคนในโลกนี้ว่า แม้เพราะแท่งทองคำเป็นเหตุ . . . ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สุวัณณนิขสทสูตร

. . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนใน
โลกนี้ว่า แม้เพราะร้อยแห่งแท่งทองคำเป็นเหตุ . . . ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สิงคินิขสูตร

. . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนใน
โลกนี้ว่า แม้เพราะแท่งแท่งทองสิงคินิขเป็นเหตุ . . . ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สิงคินิขสทสูตร

. . . ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนใน
โลกนี้ว่า แม้เพราะร้อยแห่งแท่งทองสิงคินิขเป็นเหตุ . . . ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ปฐวีสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

. . . ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะแผ่นดินที่เต็มไปด้วยทองเป็นเหตุ . . . ๖

จบสูตรที่ ๗

๘. อามิสกัญจิกขสูตร

. . . ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเห็นแก่ของกำนัลเพียงเล็กน้อยเป็นเหตุ . . . ๖

จบสูตรที่ ๘

๙. ชีวิตสูตร

. . . ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุแห่งชีวิตเป็นเหตุ . . . ๖

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ขนปทกัลยาณสูตร

. . . ดุริยภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดรู้ใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม้เพราะนางงามประจำชนบทเป็นเหตุ ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมฺสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขาถูกลาก ลักการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมฺสาทั้งที่รู้ได้ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ๖

จบสูตรที่ ๑๐

จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. สุวัณณปาติสูตร ๒. รุปียปาติสูตร ๓. สุวัณณนิกขสูตร
๔. สุวัณณนิกขตสูตร ๕. สิงคินิกขสูตร ๖. สังคินิกขต
สูตร ๗. ปฐวีสูตร ๘. อามิสกัญจิกขสูตร ๙. ชีวิตสูตร
๑๐. ขนปทกัลยาณสูตร ๖

ตติยวรรคที่ ๓

๑. มาตคามสูตร

[๔๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ๖

[๔๖๖] ดุริยภิกษุทั้งหลาย มาตคามคนเดียวย่อมไม่อาจย่ำยีจิตของภิกษุรูปหนึ่งได้ แต่ลากลักการะและชื่อเสียงย่อมอาจย่ำยีจิตได้ ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ๖

จบสูตรที่ ๑

๒. ขนปทกัลยาณสูตร

[๔๖๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ๖

[๔๖๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย นางงามประจำชนบทคนเดียว ย่อมไม่อาจย่ำยีจิตของภิกษุรูปหนึ่งได้ แต่ลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมอาจย่ำยีได้ ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ฯลฯ ทารุณอย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ๖

จบสูตรที่ ๒

๓. ปุตตสูตร

[๔๖๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบ-
* คาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ๖

[๔๗๐] ดุริยภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกามีศรัทธาเมื่อวิงวอนบุตรคนเดียว ซึ่งเป็นที่รัก เป็นที่โปรดปราน โดยชอบ พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอพองเป็นเช่นจิตตฤหบดี แลหัตถกอฬวกอุบาสกเถิด ดุริยภิกษุทั้งหลาย บรรดาอุบาสกผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เป็นสาวกของเรา จิตตคฤหบดีและหัตถกอาฬวกอุบาสก เป็นคู่เป็นประมาณ
เช่นนี้ ถ้าพ่อออกบวช ก็ขอจงเป็นเช่นพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเกิด
คุณภิกษุทั้งหลาย บรรดาภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา สารีบุตรและโมคคัลลานะเป็น
คู่เป็นประมาณเช่นนี้ ขอพ่อจงอย่าเป็นเช่นพระเสขะผู้ยังไม่บรรลอรหัตผล ถูก
ลากลักการะและชื่อเสียงครอบงำ ถ้าลากลักการะและชื่อเสียงครอบงำภิกษุผู้เป็น
พระเสขะ ไม่บรรลอรหัตผลไซ้ร ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ลากลักการะและชื่อ
เสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. เอกธิตสูตร

[๔๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้
ตรัสว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ลาก ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบ
กาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่ง
ไปกว่า ฯ

[๔๓๒] คุณภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกามีศรัทธาเมื่อวิงวอนวิดาคนเดียว
ผู้เป็นที่รัก เป็นที่โปรดปราน โดยชอบ พึงวิงวอนอย่างนี้ว่า ขอแม่จงเป็นเช่น
นางชชุตตราอุบาสิกา และนางนั้นทามารดาของนางเวฬุภิกษุก็เกิด คุณภิกษุ-

* ทั้งหลาย บรรดาอุบาสิกา ผู้เป็นสาวิกาของเรา ชชุตตราอุบาสิกา และนางนั้นทามารดาของนางเวฬุภิกษุ เป็นคู่เป็นประมาณเช่นนี้ ถ้าแม่ออกบวชก็ขอจงเป็น
เช่นพระเขมาภิกษุณี และอุบลวรรณาภิกษุณีเกิด คุณภิกษุทั้งหลาย บรรดา
ภิกษุณีผู้เป็นสาวิกาของเรา เขมาภิกษุณีและอุบลวรรณาภิกษุณี เป็นคู่เป็นประมาณ
เช่นนี้ ขอแม่จงอย่าเป็นเช่นพระเสขะผู้ยังไม่บรรลอรหัตผล ถูกลากลักการะ
และชื่อเสียงครอบงำ ถ้าลากลักการะและชื่อเสียงครอบงำภิกษุณีผู้เป็นพระ-

* เสขะ ยังไม่บรรลอรหัตผลไซ้ร ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่เธอ ลากลักการะและชื่อ
เสียงทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

[๔๓๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้
ตรัสว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบกาย
เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า คุณ
ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์ บางพวกไม่ทราบขัดตามความเป็นจริง ซึ่ง
ความยินดี โหษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งลากลักการะและชื่อเสียง บาง
พวกทราบขัดตามความเป็นจริง ซึ่งความยินดี โหษ และอุบายเครื่องสลัดออก
แห่งลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเอง แล้ว
เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒

[๔๓๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า คุณภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบขัดตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุ
เกิด เหตุดับ ความยินดี โหษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งลากลักการะและ
ชื่อเสียง ฯ

[๔๓๕] คุณภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวก ย่อมทราบขัด
ตามความเป็นจริง ซึ่งเหตุเกิด เหตุดับ ความยินดี โหษ และอุบายเครื่องสลัด
ออกแห่งลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันรู้ยิ่งเอง แล้ว
เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. สมณพราหมณสูตรที่ ๓

[๔๓๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
คุณภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า คุณภิกษุ
ทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์บางพวกย่อมไม่ทราบขัดซึ่งลากลักการะและชื่อเสียง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
เหตุเกิดแห่งลากลักการะและชื่อเสียง ความดับแห่งลากลักการะและชื่อเสียง
และปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับแห่งลากลักการะและชื่อเสียง บางพวกย่อมทราบ
ชัดตามความเป็นจริงซึ่งลากลักการะและชื่อเสียง เหตุเกิดแห่งลากลักการะและชื่อ
เสียง ความดับแห่งลากลักการะและชื่อเสียง และปฏิบัติเครื่องให้ถึงความดับ
แห่งลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมกระทำให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันรู้อย่างนี้แล้ว
เข้าถึงอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. จนิสูตร

[๕๗๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ แล้ว
ตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จุดถึงเยื่อในกระดูก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลาก-
* ลักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. รัชขสูตร

[๕๗๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ
แล้วตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จุดถึงเยื่อในกระดูก ฯ

[๕๗๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษแข็งแรง เอาเชือกหาง
สัตว์อย่างหนึ่งมา พันแข้ง แล้วสืไปสืมา เชือกนั้นพึงบาดผิว แล้วบาดหนัง
แล้วบาดเนื้อ แล้วตัดเอ็น แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จุดถึงเยื่อในกระดูก จันใด
ลากลักการะและชื่อเสียง ย่อมตัดผิว แล้วตัดหนัง แล้วตัดเนื้อ แล้วตัดเอ็น
แล้วตัดกระดูก แล้วตั้งอยู่จุดถึงเยื่อในกระดูก จันนั้นเหมือนกัน ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณอย่างนี้แล ฯลฯ เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ภิกขสูตร

[๕๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เราย่อมกล่าวถึงลากลักการะและชื่อเสียงว่า เป็นอันตรายแก่ภิกษุผู้
เป็นอรหันตชินาสพ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ ท่านพระอานนท์จึงทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า เพราะเหตุไรเล่าพระเจ้าข้า ลากลักการะและชื่อเสียงจึงเป็น
อันตรายแก่ภิกษุชินาสพ ฯ

[๕๘๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เรากล่าวถึงลากลักการะ
และชื่อเสียงว่าเป็นอันตรายแก่โจทวิมุตติอันไม่กำเรบของภิกษุชินาสพนั้นหามิได้
แต่เรากล่าวถึงลากลักการะและชื่อเสียง ว่าเป็นอันตรายแก่กรรมเครื่องอยู่เป็นสุขใน
ปัจจุบัน อันภิกษุชินาสพผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนสงบแล้วอยู่นั้น
บรรลุแล้ว กะเธอทั้งหลาย ดูกรอานนท์ ลากลักการะและชื่อเสียง ทารุณ
เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มี
ธรรมอันยิ่งไปกว่านี้ เพราะเหตุนี้แล อานนท์ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า
เราทั้งหลายจักละลากลักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากลักการะ
และชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้นแล้ว จักครอบงำจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบตติยวรรคที่ ๓

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มาตคามสูตร ๒. ขนปทกัลยาณสูตร ๓. ปุตตสูตร
๔. เอกธิตฺตสูตร ๕. สมณพราหมณสูตรที่ ๑

๖. สมณพราหมณสูตรที่ ๒๗. สมณพราหมณ
สูตรที่ ๓๘. จริสูตร ๙. รัชขสูตร ๑๐. ภิกข
สูตร ฯ

จตุตถวรรคที่ ๔

๑. ภินทิสสูตร

[๔๘๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เทวทัตถูกลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว จึงทำลาย
สงฆ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. มุลสูตร

[๔๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย กุศลมูลของเทวทัตผู้ถูกลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตถึง
ความขาดสูญแล้ว ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ธรรมสูตรที่ ๑

[๔๘๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย กุศลธรรมของเทวทัตผู้ถูกลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
ถึงความขาดสูญแล้ว ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. ธรรมสูตรที่ ๒

[๔๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่ง ไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย สกกธรรมของเทวทัตผู้ถูกลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิต
ถึงความขาดสูญแล้ว ลากสัการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. ปักกันตสูตร

[๔๘๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌกุฏ

เขตพระนครราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตหลีกไปยังไม่นาน ณ ที่นั้นแล พระผู้มี
พระภาคทรงปรารภพระเทวทัตตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ลากสัการะและชื่อเสียง เกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฯ

[๔๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นกล้วยผลัดผล เพื่อฆ่า
ตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทไฉ ลากสัการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อ
ฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้ไผ่ออกขุย เพื่อฆ่าตน
เอง เพื่อความเสื่อม ฉันทไฉ ลากสัการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่า
ตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๘๙] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไม้้อออกดอก เพื่อฆ่าตน
เอง เพื่อความเสื่อม ฉันทไฉ ลากสัการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต เพื่อฆ่า
ตนเอง เพื่อความเสื่อม ฉันทนั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๙๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่ม้าอัสตรตั้งครรภ์ เพื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม จันใด ลากสักการะและชื่อเสียงเกิดแก่เทวทัต
เพื่อฆ่าตนเอง เพื่อความเสื่อม จันนั้นเหมือนกัน ดุริยทัตทั้งหลาย ลากสักการะ
และชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

[๕๙๑] พระผู้มีพระภาค ผู้สวดคาสตา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
แล้ว จึงได้ตรัสคำเป็นคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า
ผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขยฆ่าไม้ไผ่ ดอกฆ่าไม้อ้อ ลูกฆ่า
แม่ไม้อ้อสร จันใด สักการะก็ฆ่าคนชั่ว จันนั้น ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. รกสูตร

[๕๙๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้น พระเจ้าชาตสัตรูราชกุมารเสด็จไปบำรุงพระเทว-

* ทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ ๕๐๐ คัน และรับสั่งให้นำภัตตาหาร
สำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อ ครั้นนั้น ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาค ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้น
ภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้า
ชาตสัตรูราชกุมารจักเสด็จไปบำรุงพระเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถ
ประมาณ ๕๐๐ คัน และจกรับสั่งให้นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐
หม้อ พระเจ้าข้า ฯ

[๕๙๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยทัตทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่ายินดี
ลากสักการะและชื่อเสียงของเทวทัตเลย เพราะพระเจ้าชาตสัตรูราชกุมารจักเสด็จ
ไปบำรุงเทวทัต ทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ ๕๐๐ คัน และจกรับสั่งให้
นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อเพียงใด เทวทัตก็พึงหวังความ
เสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่พึงหวังความเจริญ เพียงนั้น ฯ

[๕๙๔] ดุริยทัตทั้งหลาย เปรียบเหมือนสุนัขขี้ที่เขายีดี [ดีหมัดปลา]
ใสในจมูก เมื่อเป็นเช่นนี้ มันก็ยิ่งคร่ำกว่าเดิมหลายเท่าโดยแท้ จันใด พระ-

* เจ้าชาตสัตรูราชกุมารจักเสด็จไปบำรุงเทวทัตทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า ด้วยรถประมาณ
๕๐๐ คัน และจกรับสั่งให้นำภัตตาหารสำหรับบูชาไปพระราชทาน ๕๐๐ หม้อ
เพียงใด เทวทัตก็พึงหวังความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่พึงหวังความเจริญ
เพียงนั้น จันนั้นเหมือนกัน ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ ฯลฯ อย่างนี้แล
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. มาตุสูตร

[๕๙๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดุริยทัตทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๙๖] ดุริยทัตทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคน
ในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม่เพราะเหตุมารดา ท่านผู้นี้ก็ไม่จงใจพุดมสา แต่สมัย
ต่อมา เราเห็นเขาถูกลากสักการะและชื่อเสียงครอบงำ ย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมสา
ทั้งที่รู้ได้ ดุริยทัตทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาด
กาย เป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า
ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลาย
จักละลากสักการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากสักการะและชื่อเสียงที่
ยังไม่เกิดขึ้น ก็จักไม่ครอบงำจิตของพวกเราตั้งอยู่ไม่ได้ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
พึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ปิตุสูตร

[๕๙๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาค . . . ได้ตรัสว่า
ดุริยทัตทั้งหลาย ลากสักการะและชื่อเสียง ทารุณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็น
อันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่า ฯ

[๕๙๘] ดุริยทัตทั้งหลาย เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคน
ในโลกนี้ อย่างนี้ว่า แม่เพราะเหตุบิดา . . . ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ภาตสูตร

. . . เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรู้บุคคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

แม่เพราะเหตุพี่ชายน้องชาย . . . ๖

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ภิกขุสูตร

. . . เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า

แม่เพราะเหตุพี่สาวน้องสาว . . . ๖

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. ปุตตสูตร

. . . เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า

แม่เพราะเหตุแห่งบุตร . . . ๖

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ธีตสูตร

. . . เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า

แม่เพราะเหตุแห่งธิดา . . . ๖

จบสูตรที่ ๑๒

๑๓. ปชาปติสูตร

. . . เรากำหนดใจด้วยใจแล้ว ย่อมรับรู้คคลบางคนในโลกนี้ อย่างนี้ว่า

แม่เพราะเหตุแห่งภรรยา ท่านผู้นี้ก็ไม่พอใจพุดมฺสา แต่สมัยต่อมา เราเห็นเขา
ถูกลากสัการะและชื่อเสียงครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็กล่าวมฺสาทั้งที่รู้ได้ ดุกริกขุ-

*ทั้งหลาย ลากสัการะและชื่อเสียง ทารณ เผ็ดร้อน หยาดกาย เป็นอันตราย
แก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอันยิ่งไปกว่าอย่างนี้ เพราะเหตุ
นั้นแล ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักละลา
กสัการะและชื่อเสียงที่เกิดขึ้นแล้วเสีย และลากสัการะและชื่อเสียงที่บังเกิดขึ้น
แล้ว จักย่ำยีจิตของเราทั้งหลายตั้งอยู่ไม่ได้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ๖

จบสูตรที่ ๑๓

จบจตุตถวรรคที่ ๔

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ภินทิสสูตร ๒. มุลสูตร ๓. ธรรมสูตรที่ ๑
๔. ธรรมสูตรที่ ๒ ๕. ปักกัณตสูตร ๖. รกสูตร
๗. มาตสูตร ๘. ปิตุสูตร ๙. ภาตสูตร
๑๐. ภิกขุสูตร ๑๑. ปุตตสูตร ๑๒. ธีตสูตร
๑๓. ปชาปติสูตร
จบลากสัการะสังยุตต์ที่ ๕

ราหุลสังยุตต์

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. จักขสูตร

[๕๙๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว
นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระราหุลเมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระ-

*ผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอประทานพระวโรกาส ขอ
พระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ที่ข้าพระองค์ได้สดับแล้ว
พึงเป็นผู้ๆ เดียวหลักออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียรส่งตนไปแล้ว อยู่ ๖

[๖๐๐] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง ๖

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ๖

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า ๖

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ๖

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละ
หรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ๖

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ๖

[เปยยาลเหมือนกัน]

พ. โสธ . . . ขานะ . . . ชิวหา . . . กาย . . . ใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ๖

รา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ๖

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๐๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่
อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสต ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
ฆานะ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชีวนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกาย ย่อมเบื่อหน่ายทั้งใน
ใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อ
จิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อม
ทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำสูตรทั้ง ๑๐ สูตร โดยเปยายาลเช่นนี้]

๒. รูปสูตร

[๖๐๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป . . . เสียง . . . กลิ่น . . . รส . . . โผฏฐัพพะ . . .
ธรรมาภรณ์เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๐๓] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเสียง ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกลิ่น ย่อมเบื่อหน่ายทั้ง
ในรส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโผฏฐัพพะ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในธรรมาภรณ์ เมื่อเบื่อ
หน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิญญาณสูตร

[๖๐๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุวิญญาณ . . . โสตวิญญาณ . . . ฆานวิญญาณ . . .
ชีวนาวิญญาณ . . . กายวิญญาณ . . . มโนวิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๐๕] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในจักขุวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสตวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆาน-
* วิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชีวนาวิญญาณ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกายวิญญาณ
ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในมโนวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมผัสสูตร

[๖๐๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุสัมผัส . . . โสตสัมผัส . . . ฆานสัมผัส . . .
ชีวนาสัมผัส . . . กายสัมผัส . . . มโนสัมผัส เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๐๗] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในจักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสตสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆาน-
* สัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในชีวนาสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกายสัมผัส ย่อม
เบื่อหน่ายทั้งในมโนสัมผัส เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เวทนาสูตร

[๖๐๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่
โสตสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่ฆานสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่ชีวนาสัมผัส . . .
เวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่มนัสสัมผัส เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๐๙] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในเวทนาที่เกิดแต่จักขุสัมผัส ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่โสตสัมผัส

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ย่อมเบือนายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่ขันธ์ สัมผัส ย่อมเบือนายทั้งในเวทนาที่เกิด
แต่ชีวหาสัมผัส ย่อมเบือนายทั้งในเวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส ย่อมเบือนายทั้ง
ในเวทนาที่เกิดแต่มนัสสัมผัส เมื่อเบือนาย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัญญาสูตร

[๖๑๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนา-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญา . . . สัททสัญญา . . . คันธสัญญา . . .
รสสัญญา . . . โผฏฐัพพสัญญา . . . ัมมสัญญา เทียงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๑๑] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบือนาย
ทั้งในรูปสัญญา ย่อมเบือนายทั้งในสัททสัญญา ย่อมเบือนายทั้งในคันธสัญญา
ย่อมเบือนายทั้งในรสสัญญา ย่อมเบือนายทั้งในโผฏฐัพพสัญญา ย่อมเบือนาย

* หนายทั้งในัมมสัญญา เมื่อเบือนาย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เจตนาสูตร

[๖๑๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญาเจตนา . . . สัททสัญญาเจตนา . . .
คันธสัญญาเจตนา . . . รสสัญญาเจตนา . . . โผฏฐัพพสัญญาเจตนา . . . ัมมสัญญาเจตนา เทียง
หรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๑๓] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบือนาย
ทั้งในรูปสัญญาเจตนา ย่อมเบือนายทั้งในสัททสัญญาเจตนา ย่อมเบือนายทั้งใน
คันธสัญญาเจตนา ย่อมเบือนายทั้งในรสสัญญาเจตนา ย่อมเบือนายทั้งในโผฏฐัพพ-

* สัญญาเจตนา ย่อมเบือนายทั้งในัมมสัญญาเจตนา เมื่อเบือนาย ย่อมคลาย
กำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ตัณหาสูตร

[๖๑๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปตัณหา . . . สัททตัณหา . . . คันธตัณหา . . .
รสตัณหา . . . โผฏฐัพพตัณหา . . . ัมมตัณหา เทียงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๑๕] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบือนาย
ทั้งในรูปตัณหา ย่อมเบือนายทั้งในสัททตัณหา ย่อมเบือนายทั้งในคันธตัณหา
ย่อมเบือนายทั้งในรสตัณหา ย่อมเบือนายทั้งในโผฏฐัพพตัณหา ย่อมเบือนาย
ทั้งในัมมตัณหา เมื่อเบือนาย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ธาตุสูตร

[๖๑๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปฐวีธาตุ . . . อาโปธาตุ . . . เตโชธาตุ . . .
วาโยธาตุ . . . อากาสธาตุ . . . วิญญานธาตุ เทียงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

[๖๑๗] ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบือนาย
ทั้งในปฐวีธาตุ ย่อมเบือนายทั้งในอาโปธาตุ ย่อมเบือนายทั้งในเตโชธาตุ ย่อม
เบือนายทั้งในวาโยธาตุ ย่อมเบือนายทั้งในอากาสธาตุ ย่อมเบือนายทั้งใน
วิญญานธาตุ เมื่อเบือนาย ย่อมคลายกำหนด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ขันธ์สูตร

[๖๑๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป . . . เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . .
วิญญาน เทียงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า . . . ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละ หรือที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ดังนี้ ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๑๙] ดุรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่าย ทั้งในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จักขสูตร ๒. รูปสูตร
๓. วิญญาณสูตร ๔. สัมผัสสูตร
๕. เวทนาสูตร ๖. สัญญาสูตร
๗. เจตนาสูตร ๘. ตัณหาสูตร
๙. ชาติสูตร ๑๐. ชันธสูตร

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. จักขสูตร

[๖๒๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลได้เข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๖๒๑] ครั้นท่านพระราหุลนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถาม ท่านว่า ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขุเที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. โสธ . . . ฆานะ . . . ชิวหา . . . กาย . . . ใจ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

รา. ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือหนอ ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

[๖๒๒] ดุรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย ทั้งในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในโสธ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในฆานะ ย่อมเบื่อหน่าย ทั้งในชิวหา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในกาย ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า จิตหลุดพ้นแล้ว อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำสูตรทั้ง ๑๐ โดยเปยยาละเช่นนี้]

๒. รูปสูตร

[๖๒๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดุรราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป . . . เสียง . . . กลิ่น . . . รส . . .

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
โฏฐัพพะ . . . ธรรมารมณฺเฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. วิญญานสูตร

[๖๒๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขวิญญาน . . . โสตวิญญาน . . . ขาน-
*วิญญาน . . . ชิวหาวิญญาน . . . กายวิญญาน . . . มโนวิญญาน เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. สัมผัสสูตร

[๖๒๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน จักขสัมผัส . . . โสตสัมผัส . . . ขานสัมผัส . . .
ชิวหาสัมผัส . . . กายสัมผัส . . . มโนสัมผัส เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. เวทนาสูตร

[๖๒๖] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เวทนาที่เกิดแต่จักขสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่
โสตสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่ขานสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่ชิวหาสัมผัส . . .
เวทนาที่เกิดแต่กายสัมผัส . . . เวทนาที่เกิดแต่มนสัมผัส เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัญญาสูตร

[๖๒๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญา . . . สัททสัญญา . . . คันธสัญญา . . .
รสสัญญา . . . โภกขสัญญา . . . ัมมสัญญา เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. เจตนาสูตร

[๖๒๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรราหุล
เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปสัญญาเจตนา . . . สัททสัญญาเจตนา . . . คันธสัญญา-
*เจตนา . . . รสสัญญาเจตนา . . . โภกขสัญญาเจตนา . . . ัมมสัญญาเจตนา เฑียงหรือ
ไม่เฑียง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ตัณหาสูตร

[๖๒๙] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูปตัณหา . . . สัททตัณหา . . . คันธ-
*ตัณหา . . . รสตัณหา . . . โภกขตัณหา . . . ัมมตัณหา เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ชาติสูตร

[๖๓๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร
ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ปฐวีธาตุ . . . อาโปธาตุ . . . เตโชธาตุ . . .
วาโยธาตุ . . . อากาสธาตุ . . . วิญญานธาตุ เฑียงหรือไม่เฑียง ฯ
ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เฑียง พระเจ้าข้า . . . ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. ขันธสูตร

[๖๓๑] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกร-
*ราหุล เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน รูป . . . เวทนา . . . สัญญา . . . สังขาร . . .
วิญญาณ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ฯ

ท่านพระราหุลกราบทูลว่า ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ฯ

รา. เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรละหรือ
ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นตัวตนของเรา ฯ

รา. ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรราหุล อริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่าย
ทั้งในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด
เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า
จิตหลุดพ้นแล้ว ดังนี้ อริยสาวกนั้นย่อมทราบชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์
อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. อนุสยสูตร

[๖๓๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระราหุลนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เมื่อบุคคลร่ำอยู่ เห็นอยู่อย่างไร ทิฐิวาเป็นเรา ตัณหาว่าเป็นของเรา และ
มานานุสย จึงจะไม่มีในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิตภายนอก ฯ

[๖๓๓] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราหุล รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่
เป็นอดีตกิตติ ที่เป็นอนาคตกิตติ ที่เป็นปัจจุบันกิตติ ที่เป็นภายในกิตติ ที่เป็นภายนอก
กิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวกิตติ ประณตกิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ อยู่ในที่ใกล้
กิตติ รูปทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกย่อมเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง
อย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ เวทนา
อย่างใดอย่างหนึ่ง . . . สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . . สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง . . .
วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตกิตติ ที่เป็นอนาคตกิตติ ที่เป็นปัจจุบันกิตติ
ที่เป็นภายในกิตติ ที่เป็นภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวกิตติ ประณต
กิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ อยู่ในที่ใกล้กิตติ วิญญาณทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกย่อม
เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็น
เรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ ดูกรราหุล เมื่อบุคคลร่ำอยู่เห็นอยู่อย่างนี้แล
ทิฐิวาเป็นเรา ตัณหาว่าเป็นของเรา และมานานุสย จึงไม่มีในกายที่มีใจครองนี้
และในสรรพนิมิตภายนอก ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. อปคตสูตร

[๖๓๔] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระราหุลเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระราหุลนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถาม
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลร่ำอยู่เห็นอยู่อย่างไร มนัสจึงจะ
ปราศจากอหังการ มมังการและมานะ ในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิต
ภายนอก ก้าวล่วงส่วนแห่งมานะด้วยดี สงบระงับ พ้นวิเศษแล้ว ฯ

[๖๓๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรราหุล รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่
เป็นอดีตกิตติ ที่เป็นอนาคตกิตติ ที่เป็นปัจจุบันกิตติ ที่เป็นภายในกิตติ ที่เป็นภาย
นอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ เลวกิตติ ประณตกิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ อยู่ในที่
ใกล้กิตติ รูปทั้งหมดนั้น อันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็น
จริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้
ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นไปเพราะไม่ถือมั่น [ขันธทั้งห้าก็ควรทำอย่างนี้]

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . . สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง . . . สังขารเหล่าใด
เหล่าหนึ่ง . . . วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เป็นอดีตกิตติ ที่เป็นอนาคตกิตติ ที่
เป็นปัจจุบันกิตติ ที่เป็นภายในกิตติ ที่เป็นภายนอกกิตติ หยาบกิตติ ละเอียดกิตติ
เลวกิตติ ประณตกิตติ อยู่ในที่ไกลกิตติ อยู่ในที่ใกล้กิตติ วิญญาณทั้งหมดนั้น
อันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ของเรา นั้นไม่เป็นเรา นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นไป
เพราะไม่ถือมั่น ดุรราหุล เมื่อบุคคลรู้อยู่เห็นอยู่อย่างนี้แล มนัสจึงจะ
ปราศจากอหังการ มมังการ และมานะในกายที่มีใจครองนี้ และในสรรพนิมิต
ภายนอก ก้าวล่วงส่วนแห่งมานะด้วยดี สงบระงับ พันวิเศษแล้ว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒
จบทุติยวรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. จักขสูตร ๒. รูปสูตร
  ๓. วิญญานสูตร ๔. สัมผัสสูตร
  ๕. เวทนาสูตร ๖. สัญญาสูตร
  ๗. เจตนาสูตร ๘. ตัณหาสูตร
  ๙. ชาติสูตร ๑๐. ชันธสูตร
  ๑๑. อนสยสูตร ๑๒. อปคตสูตร
- จบราหุลสังยุตต์ที่ ๖

ลักษณะสังยุตต์
ปฐมวรรคที่ ๑
๑. อภิรัฐสูตร

[๖๓๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้นแล ท่านพระลัทธิกะกับท่านพระมหาโมคคัลลานะ
อยู่บนภูเขาคิชฌกูฏ ฯ

[๖๓๗] ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเช้า ท่านพระมหาโมคคัลลานะ นุ่งแล้ว
ถือบาตรและจีวรเข้าไปหาท่านพระลัทธิกะจนถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้วได้กล่าว
ชวนท่านพระลัทธิกะว่า มา ไปบิณฑบาตยังพระนครราชคฤห์ ด้วยกันเถิดท่านลัทธิกะ
ท่านพระลัทธิกะรับคำท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า อย่างนั้น ลำดับนั้นแล ท่าน
พระมหาโมคคัลลานะกำลังลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้ยืมแยมขึ้นในที่แห่งหนึ่ง ที่นั้น
ท่านพระลัทธิกะได้ถามท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านโมคคัลลานะ อะไรเล่า
เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ทำให้ยืมแยม ท่านมหาโมคคัลลานะตอบว่า ท่านลัทธิกะ
มิใช่เวลาที่จะเฉลยปัญหาข้อนี้ ท่านจงถามผมในสำนักพระผู้มีพระภาคเถิด ฯ

[๖๓๘] ครั้นนั้นแล ท่านพระลัทธิกะกับท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยว
บิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ กลับจากบิณฑบาต ภายหลังภัตตาหารแล้ว เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระลัทธิกะนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ถาม
ท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านมหาโมคคัลลานะ เมื่อลงจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้
ยืมแยมขึ้นแล้วในที่แห่งหนึ่ง ดุริยท่านพระมหาโมคคัลลานะ อะไรเล่าเป็นเหตุ
เป็นปัจจัย ทำให้ยืมแยมขึ้น ฯ

[๖๓๙] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ
ได้เห็นโครงกระดูกลอยอยู่ในเวหาส พวกแร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกรุม
บ้าง ต่างก็โผลงตามเจาะ จิก ทิ้งโครงกระดูกนั้น ได้ยินว่า โครงกระดูกนั้น
ส่งเสียงร้องครวญคราง ผมคิดว่า อัจฉริยะจริงหนอ ไม่เคยมีมาหนอ สัตว์แม่
เห็นปานนี้ก็จักมี ยักษ์แม่เห็นปานนี้ก็จักมี การได้อัฏภาพแม่เห็นปานนี้
ก็จักมี ฯ

[๖๔๐] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย สวากทั้งหลายเป็นผู้มีจักขุหนอ เป็นผู้มียุณหนอ เพราะว่า แม่สวาก
ก็จักมี จักเห็นสัตว์เช่นนั้น หรือจักเป็นพยาน เมื่อก่อนเราได้เห็นสัตว์ตนนั้น
เหมือนกัน แต่ว่าไม่ได้พยากรณ์ไว้ หากว่าเราพึงพยากรณ์สัตว์นั้นไซ้ คนอื่นๆ
ก็จะไม่พึงเชื่อถือเรา ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์
สิ้นกาลนาน แก่ผู้ไม่เชื่อถือเรา ดุริยภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้เป็นคนฆ่าโคอยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ด้วยผลของกรรมนั้น เขาจึงหมกไหม้อยู่ในนรกสิ้นปี สิ้นร้อยปี
พันปี แสนปี เป็นอันมาก ด้วยผลของกรรมนั้นแหละยังเหลืออยู่ เขาจึงต้อง
เสวยการได้อัฏภาพเห็นปานนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[สูตรทุกสูตรนี้ขึ้นต้นเหมือนสูตรที่ ๑ แต่มีเนื้อความต่างกันดังต่อไปนี้]

๒. เปลีสสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๖๔๑] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขา
ศิขณภูฏ ได้เห็นขึ้นเนือลอยอยู่ในเวหาส พวกแร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกุ่มบ้าง
ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง ขึ้นเนือนั้น ได้ยินว่า ขึ้นเนือนั้นเสี่ยงร้องครวญ-
*คราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าโคอยู่ในพระนครราชคฤห์
นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ปิณฑสูตร

[๖๔๒] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นก้อนเนือลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกุ่ม
บ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง ก้อนเนือนั้น ได้ยินว่า ก้อนเนือนั้น สงสัย
ร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่านกขาย อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นิจจวิสูตร

[๖๔๓] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษไม่มีผิวหนังลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นก
ตะกุ่มบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง บุรุษนั้น ได้ยินว่า บุรุษนั้นเสี่ยงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าแกะขาย อยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. อลิสสูตร

[๖๔๔] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขา
ศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษผู้มีขนเป็นดาบลอยอยู่ในเวหาส ดาบเหล่านั้นของบุรุษนั้น
ลอยขึ้นไป แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นแหละ ได้ยินว่า บุรุษนั้นเสี่ยงร้อง
ครวญคราง ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าสุกรขาย อยู่ในพระนคร
ราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สัตตีสสูตร

[๖๔๕] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นหอกลอยอยู่ในเวหาส หอกเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไป แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
เสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าเนื้อขาย อยู่
ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อุตสูสูตร

[๖๔๖] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นลูกธนูลอยอยู่ในเวหาส ลูกธนูเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไป แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
เสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฆ่าแมวอยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. สุจิสูตรที่ ๑

[๖๔๗] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นประดักลอยอยู่ในเวหาส ประดักเหล่านั้นของ
บุรุษนั้นลอยขึ้นไป แล้วก็ตกลงที่กายของบุรุษนั้นเอง ได้ยินว่า บุรุษนั้น
เสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนฝึกม้า อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. สุจิสูตรที่ ๒

[๖๔๘] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาศิขณภูฏ ได้เห็นบุรุษมีขนเป็นเข็มลอยอยู่ในเวหาส เข็มเหล่านั้นของบุรุษนั้น
เข้าไปในศีรษะแล้วออกทางปาก เข้าไปในปากแล้วออกทางอก เข้าไปในอกแล้ว
ออกทางท้อง เข้าไปในท้องแล้วออกทางขาอ่อน เข้าไปในขาอ่อนแล้วออกทาง
แข้ง เข้าไปในแข้งแล้วออกทางเท้า ได้ยินว่า บุรุษนั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ
ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้เป็นคนส่อเสียดอยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ

จบสูตรที่ ๙

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

๑๐. อันทภาวิสูตร

[๖๔๙] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขา
คิชมภู ได้เห็นบุรุษมีอวัยวะใหญ่เท่าหม้อลอยอยู่ในเวหาส บุรุษนั้นแม้เมื่อเดิน
ไปก็แบกอวัยวะนั้นไว้บนบ่า แม้เมื่อนั่งก็ทับอวัยวะนั้นแหละ แร้งบ้าง กาบ้าง
นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง บุรุษนั้น ได้ยินว่า บุรุษนั้นเสี่ยงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นผู้พิพากษาตัดสินอรรถคดีไกล
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

จบปฐมวรรคที่ ๑

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัญญสูตร ๒. เปลีสสูตร ๓. ปิณฑสูตร ๔. นิจจวิ
สูตร ๕. อลีสสูตร ๖. สัตตีสสูตร ๗. อสุสูตร
๘. สุกสิสูตรที่ ๑๙. สุกสิสูตรที่ ๒๑๐. อันทภาวิสูตร ฯ

ทุติยวรรคที่ ๒

๑. กุปนิมคสูตร

[๖๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาป-
*สถาน เขตพระนครราชคฤห์ ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผม
ลงจากภูเขาคิชมภู ได้เห็นบุรุษจมอยู่ในหลุมคุงจนมืดศีรษะ ฯลฯ ดุริยภิกษุ
ทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นคนทำชู้กับภรรยาของผู้อื่น อยู่ในพระนครราชคฤห์
นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑

[พึงทำเปยยาอย่างนั้น]

๒. กุชชาติสูตร

[๖๕๑] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชมภู ได้เห็นบุรุษผู้จมอยู่ในหลุมคุง ใช้มือทั้งสองกอบคุงกิน ฯลฯ
ดุริยภิกษุทั้งหลาย สัตว์นี้ได้เป็นพราหมณ์อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง พราหมณ์
นั้นนับนัตพระภิกษุสงฆ์ในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัตแล้ว เอา
คุงใส่จนเต็มรางแล้ว ไขให้คนไปบอกเวลาแล้วกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอพวก
ท่านจงฉันและจงนำไปจนพอแก้ความต้องการเถิด ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. นิจจวิตติสูตร

[๖๕๒] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชมภู ได้เห็นหญิงผู้ไม่มีผิวหนังลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นก
ตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง หญิงนั้น ได้ยินว่า หญิงนั้นเสี่ยงร้อง
ครวญคราง ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย หญิงนี้ได้เป็นหญิงประพฤตินอกใจสามี
อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. มังคุพิตติสูตร

[๖๕๓] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงจากภูเขาคิชมภู
ได้เห็นหญิงมีกลิ่นเหม็นน่าเกลียดลอยอยู่ในเวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง
นกตะกรุมบ้าง ต่างก็โผล่ตามจิก ทิ้ง หญิงนั้น ได้ยินว่า หญิงนั้นเสี่ยง
ร้องครวญคราง ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย หญิงนี้ได้เป็นหญิงเมมด อยู่ใน
พระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. โอกลินิสสูตร

[๖๕๔] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชมภู ได้เห็นหญิงผู้มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มเต็มไปด้วยถ่านเพลิงลอยอยู่ใน
เวหาส ได้ยินว่า หญิงนั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุริยภิกษุทั้งหลาย
หญิงนี้ได้เป็นพระอัครมเหสี ของพระเจ้ากาลิงค์ นางถูกความหึงหอรอบจำ ได้เอา
เตาซึ่งเต็มไปด้วยถ่านเพลิงเทรดหญิงร่วมผ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. สีสัจฉินนสูตร

[๖๕๕] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นตัวกะพันธน์ไม่มีศีรษะ มีตาและปากอยู่ที่อก ลอยอยู่ใน
เวหาส แร้งบ้าง กาบ้าง นกตะกุ่มบ้าง ต่างก็โผล่ไปตามจิก ทิ้ง ตัวกะพันธน์
นั้น ได้ยินว่า ตัวกะพันธน์นั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุกริกษุทั้งหลาย
สัตว์นี้ได้เป็นแพฆฆมาตผู้มาใจ ชื่อว่าหกริก อยู่ในพระนครราชคฤห์นี้เอง ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. ภิกขุสูตร

[๖๕๖] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นภิกษุลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกิถิ บาตรกิถิ ประคตเอว
กิถิ ร่างกายกิถิ ของภิกษุนั้น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า ภิกษุนั้น
เสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุกริกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ได้เป็นภิกษุผู้ชั่วช้าใน
ศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. ภิกษุณีสูตร

[๖๕๗] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นภิกษุณีลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกิถิ บาตรกิถิ ประคต
เอวกิถิ ร่างกายกิถิ ของภิกษุณีนั่น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
ภิกษุณีนั่นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุกริกษุทั้งหลาย ภิกษุณีนี้อันได้เป็นภิกษุณี
ผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ลิกขมานาสสูตร

[๖๕๘] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นลิกขมานาลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกิถิ บาตรกิถิ ประคต
เอวกิถิ ร่างกายกิถิ ของลิกขมานานั้น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
ลิกขมานานั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุกริกษุทั้งหลาย ลิกขมานานี้ได้เป็น
ลิกขมานาผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. สามเณรสูตร

[๖๕๙] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจาก
ภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสามเณรลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกิถิ บาตรกิถิ ประคต
เอวกิถิ ร่างกายกิถิ ของสามเณรนั้น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า
สามเณรนั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ฯลฯ ดุกริกษุทั้งหลาย สามเณรนั้นเป็น
สามเณรผู้ชั่วช้าในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ฯลฯ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. สามเณรีสูตร

[๖๖๐] ฯลฯ ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ตอบว่า เมื่อผมลงมาจากภูเขาคิชฌกูฏ ได้เห็นสามเณรีลอยอยู่ในเวหาส ผ่าสังฆาฏิกิถิ บาตรกิถิ ประคตเอว
กิถิ ร่างกายกิถิ ของสามเณรีนั้น อันไฟติดทั่วลุกโชติช่วงแล้ว ได้ยินว่า สามเณรี
นั้นเสี่ยงร้องครวญคราง ผมคิดว่า น่าอัศจรรย์จริงหนอ ไม่เคยมีมาหนอ
สัตว์แม่เห็นปานนี้ก็จักมี ยักษ์แม่เห็นปานนี้ก็จักมี การได้อัตภาพแม่เห็นปานนี้
ก็จักมี ฯ

[๖๖๑] ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดุกริกษุ
ทั้งหลาย สวากทั้งหลายเป็นผู้มีจักขุหนอ เป็นผู้มียาณหนอ เพราะแม่สวากก็จัก
รู้จักเห็นสัตว์เห็นปานนี้ หรือจักเป็นพยาน เมื่อก่อน สามเณรีนั้นเรารู้ได้เห็นแล้ว
เหมือนกัน แต่ว่ามิได้พยากรณ์ หากว่าเราจะพึงพยากรณ์สามเณรีนี้ไซ้รู้ คนอื่น
ก็จะไม่พึงเชื่อถือเรา ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์สิ้น
กาลนาน แก่ผู้ที่มิเชื่อถือเรา ดุกริกษุทั้งหลาย สามเณรีได้เป็นสามเณรีผู้ชั่วช้า
ในศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยผลของกรรมนั้น สามเณรีนั้นหมก
ไหม้แล้วในนรกสิ้นร้อยปี พันปี หมื่นปี แสนปี เป็นอันมาก ด้วยผลของกรรม
นั้นแหละยังเหลืออยู่ สามเณรีนั้นจึงต้องเสวยการได้อัตภาพเห็นปานดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

จบพุทธยววรรคที่ ๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุปนิมคคสูตร ๒. กุณฑาสสูตร
๓. นัจจวตถิสูตร ๔. มังคพิตติสูตร
๕. โอภิลินสูตร ๖. สีสัจฉินนสูตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

๗. ภิกขุสูตร ๘. ภิกขุณีสสูตร

๙. ลิกขมานาสสูตร ๑๐. สามณีสสูตร

๑๑. สามณีสสูตร

จบลักขณสังยุตต์ที่ ๗

โอปัมมสังยุตต์

๑. กุฎาคารสูตร

[๖๖๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล . . . พระผู้มีพระภาค ได้ตรัส
ว่า ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย กลอนทั้งหลายของเรือนยอดทั้งหมด ไปรวมที่ยอด ประชุม
กันที่ยอด มียอดเป็นที่รวม สิ่งเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมรวมกันเข้าที่ยอด แม้ฉันใด
ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย อกุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล อกุศล-
* ธรรมเหล่านั้นทั้งหมด มีวิชชาเป็นมูล ประชุมกันที่วิชชา มีวิชชาเป็นที่รวม
อกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดย่อมรวมกันเข้าที่วิชชา เพราะเหตุดังนี้แล พวกเธอ
พึงศึกษาอย่างนี้ว่า พวกเราจักเป็นผู้ไม่ประมาท ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย พวกเธอพึง
ศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. นขลิขิตสูตร

[๖๖๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงชวนฝูง
เล็กน้อยไว้ที่ปลายพระนขาแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ฝูงเล็กน้อยที่เราชวนขึ้นไว้ที่ปลายเล็บนี้
กับมหาปฐพีนี้ อย่างไหนมากกว่ากัน ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหาปฐพีนั้นแหละมาก
กว่า ฝูงเล็กน้อยที่พระผู้มีพระภาคทรงชวนขึ้นไว้ที่ปลายพระนขานี้มีประมาณน้อย
ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งการนับ ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งการเทียบเคียง ย่อมไม่ถึงแม้ซึ่งส่วน
แห่งเสี้ยว เพราะเทียบมหาปฐพีเข้าแล้ว ฝูงที่พระผู้มีพระภาคทรงชวนขึ้นไว้ที่
ปลายพระนขามีประมาณเล็กน้อย ฯ

[๖๖๔] ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย สัตว์กลับมาเกิดในหม่นมนุษย์มีประมาณน้อย
สัตว์ไปเกิดในกำเนิดอื่นจากมนุษย์มีมากกว่ามากทีเดียว ฉะนั้นเหมือนกัน เพราะ
เหตุดังนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ไม่ประมาท ดูกุริยกษ-
ัตริย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. กุลสูตร

[๖๖๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า
ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย สกฺลใดสกฺลหนึ่งมีสตรีมาก มีบริษน้อย สกฺลเหล่านั้นย่อมถูก
พวกโจรปล้นได้ง่าย แม้ฉันใด ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ไม่เจริญเมตตาเจโตวิมุตติ ไม่
กระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมถูกพวกอมนุษย์ก่อกวนได้ง่าย ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๖๖๖] ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย สกฺลเหล่าใดเหล่าหนึ่งมีสตรีน้อย มีบริษมาก
สกฺลเหล่านั้นย่อมถูกพวกโจรปล้นได้ยาก แม้ฉันใด ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เจริญ
เมตตาเจโตวิมุตติ กระทำให้มากแล้ว ภิกษุรูปนั้นย่อมเป็นผู้อันอมนุษย์ก่อกวนได้ยาก
เพราะเหตุดังนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญเมตตาเจโตวิมุตติ
กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประคฺยยาน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย ให้มั่นคง
สั่งสม ปราภวด้วยดี ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. โอภาสสูตร

[๖๖๗] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกุริยกษ-
ัตริย์ทั้งหลาย ผู้ใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเช้า ผู้ใดพึงให้ทาน
ประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ในเวลาเที่ยง ผู้ใดพึงให้ทานประมาณ ๑๐๐ หม้อใหญ่ใน
เวลาเย็น ผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเช้า โดยที่สวดมนต์เพียงชั่วการหยदनน้ำนม
แห่งแม่โค หรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเที่ยง โดยที่สวดมนต์เพียงชั่วการหยदन
น้ำนมแห่งแม่โค หรือผู้ใดพึงเจริญเมตตาจิตในเวลาเย็น โดยที่สวดมนต์เพียงชั่วการ
หยदनน้ำนมแห่งแม่โค การเจริญเมตตาจิตนี้มีผลมากกว่าทานที่บุคคลให้แล้ว ๓ ครั้ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ในวันหนึ่งนั้น เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญ
เมตตาเจโตวิมุตติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประจวบกัน กระทำให้เป็นที่ตั้ง
อาศัย ให้มั่นคง สังสม ปราภวด้วยดี ดุริยกิจทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สัตติสูตร

[๖๖๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยกิจ
ทั้งหลาย หอกมีใบอันคม ถ้าบุรุษพึงมากล่าวว่า เราจักงอเข้า จักพับ จักม้วน
ซึ่งหอกมีใบอันคมนี้ด้วยฝ่ามือ หรือด้วยกำมือ ดังนี้ เธอจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน บุรุษนั้นเป็นผู้สามารถเพื่อจะงอเข้า เพื่อจะพับ เพื่อจะม้วน ซึ่งหอก
มีใบอันคมนั้นด้วยฝ่ามือ หรือด้วยกำมือได้หรือไม่ ฯ

กิจทั้งหลายกราบทูลว่า เป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

พ. ข้อนั้นเพราะเหตุไร ฯ

ก. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะว่าการที่จะงอเข้า จะพับและจะม้วนซึ่ง
หอกมีใบอันคมด้วยฝ่ามือหรือด้วยกำมือ กระทำไม่ได้ง่าย ก็แหละบุรุษนั้น พึง
เป็นผู้มีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อยลำบากกายเดียว แม้นั้นใด ฯ

[๖๖๙] พ. ดุริยกิจทั้งหลาย กิจรูปใดรูปหนึ่ง เจริญเมตตา-

*เจโตวิมุตติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประจวบกัน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย
ให้มั่นคง สังสม ปราภวด้วยดี ถ้ามนุษย์จะพึงกระทำจิตของกิจนั้น ให้พ้นจาก
อมนุษย์นั้นพึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความเหน็ดเหนื่อย ลำบากกายเดียว ฉะนั้น
เหมือนกัน เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเจริญเมตตา
เจโตวิมุตติ กระทำให้มาก กระทำให้เป็นประจวบกัน กระทำให้เป็นที่ตั้งอาศัย ให้
มั่นคง สังสม ปราภวด้วยดี ดุริยกิจทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้
แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. ธนคคสูตร

[๖๗๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยกิจ
ทั้งหลาย นายขมังธนู ๔ คน ถือนธนูอันมั่นคง ได้ศึกษามาดีแล้ว เป็นผู้มีความ
ชำนาญ เป็นผู้มั่งคั่งป้อนได้แสดงแล้ว ยืนอยู่แล้วในทิศทั้ง ๔ ถ้าบุรุษพึงมากล่าวว่า
เราจักจับลูกธนูทั้งหลายที่นายขมังธนูทั้ง ๔ เหล่านี้ยังมาจากทิศทั้ง ๔ ไม่ให้ตกถึง
แผ่นดิน เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ควรจะกล่าวได้ว่าบุรุษผู้มี
ความเร็ว ประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม ดังนี้หรือ ฯ

กิจทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าแม้บุรุษจะพึงจับ
ลูกธนูที่นายขมังธนูเพียงคนเดียวยังไม่ให้ตกถึงแผ่นดิน ก็ควรจะกล่าวได้ว่า บุรุษ
ผู้มีความเร็ว ประกอบด้วยความเร็วอย่างยอดเยี่ยม จะกล่าวไปถึงการจับลูกธนู
ทั้ง ๔ ลูกที่นายขมังธนู ๔ คนยังมาจาก ๔ ทิศ แม้นั้นใด ฯ

[๖๗๑] พ. ดุริยกิจทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ความเร็วของพระจันทร์
และพระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของบุรุษนั้น ความเร็วของเทวดาที่ไปข้างหน้า
พระจันทร์พระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของบุรุษและความเร็วของพระจันทร์และ
พระอาทิตย์ อายุสังขารสั้นไปเร็วกว่าความเร็วเหล่านั้นๆ เพราะเหตุดังนี้ เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่ ดุริยกิจทั้งหลาย
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. อาณิสสร

[๖๗๒] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยกิจ
ทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ตะไพนชื่ออานกะของพวกกษัตริย์ผู้มีพระนามว่า
ทสารหะได้มีแล้ว เมื่อตะไพนแตก พวกทสารหะได้ตอกลิ้มอื่นลงไป สมัยต่อมา
โคธเกาของตะไพนชื่ออานกะก็หายไป ยังเหลือแต่โคธลิ้ม แม้นั้นใด ดุริยกิจ
ทั้งหลาย พวกกิจในอนาคตกาล เมื่อเขากล่าวพระสูตรที่ตถาคตกล่าวแล้ว อันลึก
มีรกรอันลึก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสมุญญธรรม อยู่ จักไม่ปรารถนาฟัง
จักไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อรู้ และจักไม่สำคัญธรรมเหล่านั้น ว่าควรเล่าเรียน การศึกษา
แต่ว่าเมื่อเขากล่าวพระสูตรอันนักปราชญ์จนาไว้ อันนักปราชญ์ร้อยกรองไว้ มี
อักษรอันวิจิตร มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นของภายนอก เป็นสาวกภาษิต อยู่ จัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ปรารภนาฬิงด้วยดี จักเจียไสตกลงสดับ จักเข้าไปตั้งไว้ซึ่งจิตเพื่อรู้ และจักสำคัญ
ธรรมเหล่านั้น ว่าควรเรียน ควรศึกษา ฯ

[๖๓๓] ดุกริกษทั้งหลาย พระสูตรเหล่านั้น ที่ตถาคตกล่าวแล้ว
อันลิก มีอรรถอันลิก เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสัญญาธรรม จักอันตรธาน
จันนั้นเหมือนกัน เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อเขา
กล่าวพระสูตรที่ตถาคตกล่าวแล้ว อันลิก มีอรรถอันลิก เป็นโลกุตตระ ประกอบ
ด้วยสัญญาธรรม อยู่ พวกเราจักฟังด้วยดี จักเจียไสตกลงสดับ จักเข้าไปตั้งไว้ซึ่ง
จิตเพื่อรู้ และจักสำคัญธรรมเหล่านั้นว่า ควรเรียน ควรศึกษา ดังนี้ ดุกริกษ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. กลิงกรสูตร

[๖๓๔] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปา
มหาวัน เขตเมืองเวสาลี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษทั้งหลายว่า
ดุกริกษทั้งหลาย ภิกษทั้งหลาย ได้ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๖๓๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุกริกษทั้งหลาย ในปัจจุบัน พวก
กษัตริย์ลิจฉวีผู้ทรงไว้ซึ่งหมอนท่อนไม้หนนสีระและเท้า ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาท
มีความเพียรในการฝึกซ้อมศิลป พระเจ้าชาตัสัตรุเทหิบุตร พระเจ้าแผ่นดิน
มคร ย่อมไม่ได้ช่อง ไม่ได้โอกาส แต่กษัตริย์ลิจฉวีเหล่านั้น ในอนาคตกาล
พวกกษัตริย์ลิจฉวีจักเป็นกษัตริย์สุขุมลชาติ มีมือและเท้าอันอ่อนนุ่ม จักสำเร็จ
การนอนบนที่นอน มีฟูกและหมอนหนาอันอ่อนนุ่ม จนกว่าพระอาทิตย์ขึ้น
พระเจ้าชาตัสัตรุเทหิบุตร พระเจ้าแผ่นดินมคร จักได้ช่อง ได้โอกาส แต่
กษัตริย์ลิจฉวีเหล่านั้น ฯ

[๖๓๖] ดุกริกษทั้งหลาย ในปัจจุบัน พวกภิกษผู้เข้าไปทรงไว้ซึ่ง
หมอนท่อนไม้หนนสีระและเท้า ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ในการ
เริ่มตั้งความเพียรอยู่ มารผู้มีบาป ย่อมไม่ได้ช่อง ย่อมไม่ได้โอกาส แต่ภิกษ
เหล่านั้น ในอนาคตกาล พวกภิกษจักเป็นสุขุมลชาติ มีมือเท้าอันอ่อนนุ่ม จัก
สำเร็จการนอนบนที่นอนมีฟูกและหมอนหนาอันอ่อนนุ่ม จนกว่าพระอาทิตย์ขึ้น
มารผู้มีบาปย่อมได้ช่อง ได้โอกาส แต่พวกเธอเหล่านั้น เพราะเหตุดังนี้ เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งหมอนท่อนไม้หนนสีระและเท้า
ไม่ประมาท มีความเพียร ในการเริ่มตั้งความเพียรไว้ ดุกริกษทั้งหลาย เธอ
ทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. นาคสูตร

[๖๓๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุใหม่รูปหนึ่ง เข้าไป
สู่สกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปสู่
สกุลเกินเวลาเลย เธอถูกพวกภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวอยู่ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ก็ภิกษ
ขึ้นเถระเหล่านี้จักสำคัญสกุลทั้งหลายว่า ควรเข้าไปหา ส่วนเราไหนจักเข้าไป
ไม่ได้ ครั้นนั้นแล พวกภิกษุมารูปด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษเหล่านั้นนั่ง
เรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุใหม่
รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปสู่สกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่าง
นี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไปสู่สกุลเกินเวลาเลย เธอเมื่อถูกภิกษุว่ากล่าวอยู่ ได้
กล่าวอย่างนี้ว่า ก็ภิกษขึ้นเถระเหล่านี้ จักสำคัญสกุลทั้งหลายว่า ควรเข้าไปหา
ส่วนเราไหนจักเข้าไปไม่ได้ ฯ

[๖๓๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุกริกษทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว
มีสระใหญ่ที่ชายป่าแห่งหนึ่ง ข้างทั้งหลายอาศัยสระเหล่านั้นอยู่ ข้างเหล่านั้นลงสู่
สระน้ำแล้ว ถอนง่าและรากบัวขึ้นด้วยวง ลำให้ดีแล้ว เคี้ยวกินง่าและรากบัว
ที่ไม่มีมีเปลือกถม ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่ข้างเหล่านั้น ข้างเหล
่านั้นย่อมไม่เข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ส่วนลูกข้าง
เล็กๆ สำเนียงตามข้างใหญ่เหล่านั้นนั้นเคี้ยว พวกมันลงสู่สระนั้นแล้ว ถอนง่า
และรากบัวขึ้นด้วยวง ไม่ลำให้ดีจึงเคี้ยวกินทั้งเปลือกถม ข้อนั้นย่อมไม่เป็นไป
เพื่อวรรณและเพื่อกำลังแก่ลูกข้างเหล่านั้น ลูกข้างเหล่านั้นย่อมเข้าถึงความตาย
หรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ฯ

[๖๓๙] ดุกริกษทั้งหลาย พวกภิกษผู้เถระในธรรมวินัยนี้ก็ฉินนั้นเหมือน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
กัน เวลาเช้า นุ่งผ้าถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต
พวกเธอย่อมกล่าวธรรมในที่นั้น คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้เลื่อมใสย่อมกระทำอาการเลื่อม
ใสแก่พวกเธอ พวกเธอไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มักเห็นโทษ
มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคลาภนั้น ชื่อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อวรรณและ
เพื่อกำลังแก่ภิกษุผู้เถระเหล่านั้น พวกเธอย่อมไม่เข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย
ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ส่วนพวกภิกษุใหม่ ผู้ตามสำเหนยภิกษุผู้เถระเหล่านั้นนั้น
เทียว เวลาเช้า นุ่งผ้าถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต
พวกเธอย่อมกล่าวธรรมในที่นั้น คฤหัสถ์ทั้งหลายผู้เลื่อมใส ย่อมกระทำอาการ
เลื่อมใสแก่พวกเธอ พวกเธอกำหนด หมกมุ่น พัวพัน มักไม่เห็นโทษ ไม่มี
ปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก ย่อมบริโภคลาภนั้น ชื่อนั้นย่อมไม่เป็นไปเพื่อวรรณ
และเพื่อกำลังแก่พวกเธอ พวกเธอย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อ
นั้นเป็นเหตุ เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจัก
ไม่กำหนด ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มักเห็นโทษ มีปัญหาเป็นเครื่องสลัดออก
บริโภคลาภ ดุริยกิจทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. วิฬารสูตร

[๖๘๐] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน-

*อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเทียว
ในสกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้าไป
เทียวในสกุลเกินเวลาเลย ภิกษุนั้นถูกพวกภิกษุว่ากล่าวอยู่ ย่อมไม่พอใจ ลำดับนั้น
ภิกษุมารดักยักเข้าเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าถวายบังคม
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุรูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้เข้าไป
เทียวในสกุลเกินเวลา ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ อย่าเข้า
ไปเทียวในสกุลเกินเวลาเลย ภิกษุนั้นถูกพวกภิกษุว่ากล่าวอยู่ย่อมไม่พอใจ ฯ

[๖๘๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดุริยกิจทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว
มีแมวได้ยินคอยจับลูกหนูอยู่ในที่กองหยักเยื่อที่ทางระบายคูโคไถในบ้าน ระหว่างที่
ต่อเรือนสองหลัง ด้วยคิดว่า ลูกหนูจักไปหาเหยื่อในที่ใด เราจักจับมันกินเสีย
ในที่นั้น ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล ลูกหนูได้ออกไปหาเหยื่อ แมวจับลูกหนูนั้น
แล้วรีบกัดกลืนลงไป ลูกหนูนั้นกัดทั้งไส้ใหญ่และไส้เล็กของแมวนั้น แมวนั้น
ย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย ซึ่งมีข้อนั้นเป็นเหตุ ฯ

[๖๘๒] ดุริยกิจทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ก็ฉันทันเหมือน
กัน เวลาเช้า นุ่งผ้าถือเอาบาตรและจีวรเข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต
มิกายาจาและจิตอันไม่รักษาแล้ว มีสติไม่เข้าไปตั้งไว้แล้ว มีอินทรีย์อันไม่สำรวม
แล้ว เธอเห็นมาตุคามในบ้านหรือนิคมนั้น นุ่งหม้อผ้าลึบๆ ล่อๆ ความกำหนด
ย่อมรบกวนจิตของเธอ เพราะเห็นมาตุคามนุ่งหม้อผ้าลึบๆ ล่อๆ เธอมีจิตอันระ
วบกวน ชื่อว่าย่อมเข้าถึงความตายหรือทุกข์ปางตาย การที่เธอบอกคินสิกขาเวียน
มาเพื่อหินแพตนั้น ชื่อว่าเป็นความตายในอริยวินัย ดุริยกิจทั้งหลาย การที่เธอ
ต้องอาบัติเศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง การปรากฏแห่งการออกจากอาบัติตามที่
ต่อนั้น ชื่อว่าเป็นทุกข์ปางตายทีเดียว เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษา
อย่างนี้ว่า เราจักมิกายาจาและจิตอันรักษาแล้ว มีสติเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีอินทรีย์
อันสำรวมแล้ว เข้าไปสู่บ้านหรือนิคม เพื่อบิณฑบาต ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย
พึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. สีกาลสูตรที่ ๑

[๖๘๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดุริยกิจ
ทั้งหลาย พวกเธอได้ฟังเรื่องของสุนัขจิ้งจอกผู้อยู่ในปัจจุสมัยแห่งราตรีแล้วมิใช่
หรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ได้ฟังมาแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดุริยกิจทั้งหลาย สุนัขจิ้งจอกแก่นั่นแล เป็นโรคเรื้อน มันอยากจะ
ไปทางไหนก็ไปทางนั้น อยากจะยืนที่ไหนๆ ก็ยืนที่นั่น อยากจะนั่งที่ไหนก็นั่งที่
นั้น อยากจะนอนที่ไหนก็นอนที่นั่น ลมเย็นๆ ย่อมรำเพยให้มัน ฯ

[๖๘๔] ดุริยกิจทั้งหลาย ข้อที่ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ผู้ปฏิญาณว่า
เป็นศากยบุตร ได้เสวยการได้เฉพาะซึ่งอรรถภาพแม้เห็นปานนี้ เป็นการตักเตือน
เพราะเหตุดังนี้ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. ลีคาลสูตรที่ ๒

[๖๘๕] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย พวกเธอได้ฟังเรื่องของสุนัขจิ้งจอกผู้อยู่ในปัจจุบันสมัยแห่งราตรีแล้วมิใช่
หรือ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ได้ฟังแล้ว พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความมกัตถุญบางอย่าง ความมกตเวทียบางอย่าง
พึงมีในสุนัขจิ้งจอกแก่นั้น แต่ความมกัตถุญบางอย่าง ความมกตเวทียบางอย่าง ไม่พึงมี
ในภิกษุบางรูป ผู้ปฏิญาณว่าเป็นศากยบุตรในธรรมวินัยนี้เลย เพราะเหตุดังนี้
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้กตัญญู เราจักเป็นผู้กตเวทีย อุปการะ
เมื่อน้อยที่บุคคลกระทำแล้วในพวกเรา จักไม่เสื่อมหายไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย
เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แหละ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. กุฎาคารสูตร ๒. นขลิขสูตร ๓. กุลสูตร ๔. โอกขาสูตร
๕. สัตตีสสูตร ๖. ธนคคหสูตร ๗. อาณิสสูตร ๘. กลิงกร
สูตร ๙. นาคสูตร ๑๐. วิฬารสูตร ๑๑. ลีคาลสูตรที่ ๑
๑๒. ลีคาลสูตรที่ ๒ ฯ

จบโอปมมสังยุตต์ที่ ๘

ภิกขุสังยุตต์

๑. โกลิตสูตร

[๖๘๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ
เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้รับคำท่านพระมหา-
*โมคคัลลานะแล้ว ฯ

[๖๘๗] ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ความปริวิตกแห่งใจได้บังเกิดขึ้นแก่เรา ผู้เร้นอยู่ในที่ลับอย่างนี้ว่า ที่เรียกว่าดุชนิ
ภาพอันประเสริฐ ดุชนิภาพอันประเสริฐ ดังนี้ ดุชนิภาพอันประเสริฐเป็นใจ
ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความดำริได้มีแก่เราดังนี้ว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เพราะระงับวิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุติยฌาน เป็นความผ่องใสแห่งใจใน
ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่
นี้เรียกว่าดุชนิภาพอันประเสริฐ ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เรานั้น เพราะระงับ
วิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุติยฌานเป็นความผ่องใสแห่งใจในภายใน เป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เมื่อเรานั้น
อยู่ด้วยวิหังการธรรมนี้ สัญญาและมนสิการอันประกอบด้วยวิตก ย่อมฟุ้งขึ้น ดูกร
ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาเราด้วยฤทธิ์
ตรัสพระพุทพจน์นี้ว่า โมคคัลลานะฯ ผู้เป็นพราหมณ์อย่าประมาทดุชนิภาพอัน
ประเสริฐ เธอจงรวมจิตตั้งไว้ในดุชนิภาพอันประเสริฐ จงกระทำจิตให้เป็นธรรม
เอกผุดขึ้นในดุชนิภาพอันประเสริฐ จงตั้งจิตมั่นไว้ในดุชนิภาพอันประเสริฐ สมัย
ต่อมาเรานั้น เพราะระงับวิตกและวิจารณ์เสียได้ จึงเข้าสู่ทุติยฌาน เป็นความผ่องใส
แห่งใจในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิด
แต่สมาธิอยู่ ก็บุคคลเมื่อจะกล่าวโดยชอบ หมายถึงบุคคลใด พึงกล่าวว่าสาวกผู้
อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์ ได้บรรลุความรู้อันยิ่งใหญ่แล้ว บุคคลเมื่อจะกล่าว
โดยชอบ พึงกล่าวหมายถึงเรานั้นว่า สาวกผู้อันพระศาสดาทรงอนุเคราะห์ ได้
บรรลุความรู้อันยิ่งใหญ่แล้ว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑

๒. อุปติสสูตร

[๖๘๘] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี . . . ณ ที่นั้นแล ท่านพระสารีบุตรเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้รับคำท่านพระสารีบุตร
แล้ว ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๖๘๙] ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ดูกูรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ความปริวิตกแห่งใจได้บังเกิดขึ้นแก่เราผู้เร้นอยู่ในที่ลับอย่างนี้ว่า โสภปริเทวทุกขโหมันสและอุปายาสพึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งสัตว์หรือสังขารใด สัตว์หรือสังขารบางอย่างนั้น ยังมีอยู่ในโลกหรือ เราได้มีความดำริว่า โสภปริเทวทุกขโหมันสและอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งสัตว์หรือสังขารใด สัตว์หรือสังขารบางอย่างนั้น ไม่มีอยู่ในโลกเลย ฯ

[๖๙๐] เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอนนทได้กล่าวกะท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า ดูกูรท่านผู้มีอายุ โสภปริเทวทุกขโหมันสและอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่ท่าน เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งพระศาสดาแลหรือ พระสารีบุตรกล่าวว่า ดูกูรท่านผู้มีอายุ โสภปริเทวทุกขโหมันสและอุปายาสไม่พึงบังเกิดขึ้นแก่เรา เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งพระศาสดาแล อนึ่ง ผมดำริว่า พระผู้มีพระภาคเป็นสัตว์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อันตรธานไปแล้ว ถ้าพระองค์พึงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ความจริง ท่านพระสารีบุตรถอนอหังการ มมังการ และมานานสัย ได้นานแล้ว เพราะฉะนั้น โสภปริเทวทุกขโหมันสและอุปายาสทั้งหลาย จึงไม่บังเกิดขึ้นแก่ท่านพระสารีบุตร เพราะความแปรปรวนเป็นอย่างอื่นแห่งพระศาสดาแล ด้วยประการดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๒

๓. ขมฺภูสูตร

[๖๙๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะอยู่ในวิหารเดียวกัน ในพระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ครั้นนั้นแล เวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่เรือน เข้าไปหาท่านพระมหา-

* โมคคัลลานะถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ได้สนทนาปราศรัยกับท่านพระมหา-

* โมคคัลลานะ ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๖๙๒] ครั้นท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระมหาโมคคัลลานะว่า ท่านโมคคัลลานะ อินทรีย์ของท่านผ่องใสนัก ผิวหน้าของท่านบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ขอรอยวันนี้ ท่านมหาโมคคัลลานะ จะอยู่ด้วยวิหารธรรมอันละเอียด ฯ

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า อาวุโส วันนี้ผมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันหยาบ อนึ่ง ผมได้มีธรรมิกถา ฯ

สา. ท่านมหาโมคคัลลานะได้มีธรรมิกถากับใคร ฯ

ม. ผมได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาค ฯ

สา. เดียวนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ไกลนัก ท่านมหาโมคคัลลานะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยฤทธิ์หรือ หรือว่าพระผู้มีพระภาคเสด็จมาหาท่านมหา-

* โมคคัลลานะด้วยฤทธิ์ ฯ

ม. ผมไม่ได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคด้วยฤทธิ์ แม้พระผู้มีพระภาคก็ไม่ได้เสด็จมาหาผมด้วยฤทธิ์ แต่ผมมีทิพยจักษุและทิพยโสตธาตุอันหมดจดเท่าพระผู้มีพระภาค แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีทิพยจักษุและทิพยโสตธาตุอันหมดจดเท่าผม ฯ

สา. ท่านมหาโมคคัลลานะได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาคอย่างไร ฯ

[๖๙๓] ม. ผมได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคในที่นี้ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าผู้ปรารภความเพียรฯ ดังนี้ ก็บุคคลจะถือว่าเป็นผู้ปรารภความเพียรด้วยเหตุประมาณเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า อาวุโส เมื่อผมกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะผมดังนี้ว่า โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ปรารภความเพียร ด้วยตั้งสัตยาธิษฐานว่า จะเหลืออยู่แต่หนึ่ง เอ็นและกระดูกก็ตามที เลือดและเนื้อในร่างกายจงเหือดแห้งไปเกิด ผลอันใดที่จะพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษ ยังไม่บรรลุผลนั้นแล้ว จะหยุดความเพียรเสียเป็นอันไม่มี โมคคัลลานะ ภิกษุย่อมเป็นผู้ปรารภความเพียรอย่างนี้แล อาวุโส ผมได้มีธรรมิกถากับพระผู้มีพระภาคอย่างนี้แล ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

[๖๙๔] สา. อาวุโส เปรียบเหมือนก้อนหินเล็กๆ ที่บุคคลเอาไปวาง เปรียบเทียบกับขุนเขาหิมพานต์ฉันใด เราเมื่อเปรียบเทียบกับท่านมหาโมค-

* คัลลანะก็ฉันนั้นเหมือนกัน แท้จริง ท่านมหาโมคคัลลანะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มี อานาฬามาก เมื่อจำนงอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ตลอดกัปแล ฯ

[๖๙๕] ม. อาวุโส ก้อนเกล็ดเล็กๆ ที่บุคคลหยิบเอาไปวางเปรียบเทียบกับหม้อเกลือใหญ่ ฉันใด ผมเมื่อเปรียบเทียบกับท่านสารีบุตรก็ฉันนั้นเหมือนกัน แท้จริง ท่านพระสารีบุตรเป็นผู้มีพระผู้มีพระภาคทรงชม ทรงสรรเสริญ ทรง ยกย่องแล้วโดยปริยายมิใช่น้อย มีอาทิว่า ภิกษุผู้ถึงซึ่งฝั่งคือพระนิพพาน เป็นผู้ เยี่ยมด้วยปัญญา ด้วยศีลและอุปสมะ คือพระสารีบุตร ดังนี้ ฯ

ท่านมหานาคทั้งสองนั้น เพลิดเพลินคำสนทนาที่เป็นสุภาสิตของกันและ กัน ด้วยประการดังนี้แล ฯ

จบสูตรที่ ๓

๔. นวสูตร

[๖๙๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล ภิกษุใหม่รูปหนึ่ง เดินกลับ จากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภักต เข้าไปสู่วิหารแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย นิ่งอยู่ ไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลาทำจีวร ครั้นนั้นแล ภิกษุมักด้วยกัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๖๙๗] ครั้นภิกษุเหล่านั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุใหม่รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้เดินกลับจาก บิณฑบาตในเวลาปัจฉาภักต เข้าไปสู่วิหารแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย นิ่งอยู่ ย่อม ไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลากระทำจีวร ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาค ตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า ดูกรภิกษุ เธอจงไปบอกภิกษุนั้นตามคำของเราว่า พระศาสดาให้หา ภิกษุนั้นทูลรับสนองพระพุทธพจน์แล้วเข้าไปหาภิกษุนั้น ครั้น เข้าไปหาแล้วได้กล่าวกะเธอว่า พระศาสดาตรัสเรียกท่าน เธอรับคำของภิกษุนั้น แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน ข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุนั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะเธอว่า จริ่งหรือ ภิกษุ ได้ยินว่าเธอเดินกลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภักต เข้าไปสู่วิหารแล้ว เป็นผู้มีความขวนขวายน้อย นิ่งอยู่ ไม่ช่วยเหลือภิกษุทั้งหลายในเวลากระทำจีวร ฯ

ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็กระทำกิจส่วนตัว เหมือนกัน ฯ

[๖๙๘] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของ ภิกษุนั้นด้วยพระทัย จึงตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่า ยกโทษภิกษุนั้นเลย ภิกษุนั้นเป็นผู้มีปรกติ ได้ฉน ๔ อันเป็นสุขวิหารธรรมในปัจจุบัน อันอาศัยยถาจิต ตามความปรารถนา ไม่ยาก ไม่ลำบาก กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุด แห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

[๖๙๙] พระผู้มีพระภาคผู้สุดตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

บุคคลปรารถนาความเพียรอันย่อหย่อน ปรารถนาความเพียรด้วย
กำลังน้อย ไม่พึงบรรลพพระนิพพานอันเป็นเครื่องปลดปล่อย
กิเลสทั้งปวงได้ แต่ภิกษุหนุ่มรูปนี้ เป็นอุดมบุรุษ ชำนาญ
ทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอัตภาพมีในที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๔

๕. สุขาตสูตร

[๗๐๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-

* บิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระสุขาตไปเฝ้าพระผู้มี-

* พระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๗๐๑] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุขาตมาแต่ที่ไกลเที่ยว แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรนี้ย่อมงามด้วยสมบัติสอง อย่าง คือมีรูปงาม นาคู นาสีมาส ประกอบด้วยผิวพรรณอันงามยิ่งนัก และ กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายออกบวช เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึง

อยู่ ฯ

[๓๐๒] พระผู้มีพระภาคผู้สุตตาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภชาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุนี้ย่อมงามด้วยใจอันซื่อตรงหนอ เป็นผู้หลุดพ้น เป็นผู้ปราศ เป็นผู้ดี เพราะไม่ถือมั่น ชำระมารพร้อมทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอัตภาพมโนที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๕

๖. กัทธสูตร

[๓๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระลูกนกฏกัทธียะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๓๐๔] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นท่านพระลูกนกฏกัทธียะมาแต่ที่ไกลเหียว แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นหรือไม่ ซึ่งภิกษูกำลังมาอยู่ในนี้ มีวรรณะ ไม่งาม ไม่น่าดู เตี้ย เป็นที่ดูแคลนของภิกษุทั้งหลาย ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็นพระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นแล มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อนึ่งสมบัติที่เธอไม่เคยเข้า เธอก็ได้โดยง่าย เธอกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหม-

* จรรยอันยอดเยี่ยม ซึ่งกลบตรึงหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๓๐๕] พระผู้มีพระภาคผู้สุตตาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภชาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

สัตว์ทั้งหลาย จำพวกหงส์ นกกระเรียน นกยูง ช้าง เนื้อฟาน ทั้งหมด ย่อมกลัวยาสีห์ ความเสมอกันในกาย ไม่มี จันใด ในมนุษย์ทั้งหลายก็จันนั้นเหมือนกัน ถ้าคนหนุ่มมีปัญหา เขาก็ยอมเป็นใหญ่ในมนุษย์เหล่านั้น ไม่เหมือนคนพาล ซึ่งถือร่างกายเป็นใหญ่ ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๖

๗. วิสาขสูตร

[๓๐๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตพระนครเวสาลี สมัยนั้นแล ท่านพระวิสาขปัญจาลบุตร ยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ประกอบด้วยวาจาไพเราะ สละสลวยปราศจากโทษ นับเนื่องเข้าในวาจาที่ให้เข้าใจเนื้อความ ไม่อิงอาศัยวิญญะ ในอุปัฏฐานศาลา ฯ

[๓๐๗] ครั้นนั้นแล เป็นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่เรือนเสด็จไปทางอุปัฏฐานศาลา ครั้นเสด็จถึงแล้วประทับบนอาสนะที่แต่งตั้งไว้ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูภิกษุทั้งหลาย ใครหนอแลยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริง ด้วยธรรมิกถา ประกอบด้วยวาจาไพเราะ สละสลวยปราศจากโทษ นับเนื่องเข้าในวาจาที่ให้เข้าใจเนื้อความ ไม่อิงอาศัยวิญญะ ในอุปัฏฐานศาลา ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระวิสาขปัญจาล-
* บุตร ฯลฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกะท่านวิสาขปัญจาลบุตรว่า ดีแล้ว ดีแล้ว วิสาขะ เธอยังภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง . . . ด้วยธรรมิกถา ฯลฯ ดิฉันเลย ฯ

[๓๐๘] พระผู้มีพระภาคผู้สุตตาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภชาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ชนทั้งหลายย่อมไม่รู้จักคนที่ไม่พูด ว่าเจือด้วยพาลหรือเป็นบัณฑิต แต่ย่อมรู้จักคนที่พูด ผู้แสดงทางอมฤตอยู่ บุคคลพึงกล่าวธรรม พึงสอธรรม พึงประกอบธงชัยของฤาษี ฤาษีทั้งหลายมีสุภาสิตเป็นธง ธรรมนั้นเองเป็นธงชัยของพวกเขา ฤาษี ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๗

๘. นันทสูตร

[๓๐๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระนันทะผู้เป็นบุตร
ของพระเจ้าเมื่อนำแหงพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรที่ทาบและกลับทาบแล้ว หยอด
นัยน์ตา ถือบาตรมีสีใส เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้า
แล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๑๐] ครั้นท่านพระนันทะนั่งเรียบร้อยแล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังนี้
ว่า ดูกรนันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบและกลับทาบแล้ว หยอดนัยน์ตา และถือบาตรมีสีใส ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา
ข้อที่เธอถืออยู่ปาเป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่
พึงเป็นผู้เพ่งเล็งในกามทั้งหลายอยู่อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวช
เป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ฯ

[๓๑๑] พระผู้มีพระภาคผู้สุดตสาคดา ครั้นได้ตรัสไวยการณภาษิตนี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เมื่อไร เราจะพึงได้เห็นนันทะ ถืออยู่ปาเป็นวัตร ถือผ้า
บังสุกุลเป็นวัตร ยังอุทภาพให้เป็น ไปด้วยโภชนะที่เจือปนกัน
ผู้ไม่อาลัยในกามทั้งหลาย ดังนี้ ฯ

[๓๑๒] ลำดับนั้น ท่านพระนันทะ โดยสมัยต่อมา ได้เป็นผู้ถืออยู่ปา
เป็นวัตร ถือบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่อาลัยในกาม
ทั้งหลายอยู่ ฯ

จบสูตรที่ ๘

๙. ติสสสูตร

[๓๑๓] พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระติสสะผู้เป็นโอรส
พระเจ้าอาของพระผู้มีพระภาค เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไป
เฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว นั่งเป็นทุกข์เสียใจหลังน้ำตาอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

[๓๑๔] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามท่านพระติสสะว่า
ดูกรติสสะ โฉนหนอ เธอจึงมานั่งเป็นทุกข์เสียใจหลังน้ำตาอยู่ ฯ

ท่านพระติสสะกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายกลุ้มรม
เสียดแทงข้าพระองค์ด้วยวาจาจตุประภูฏิก ฯ

พ. จริยอย่างนั้น ติสสะ เธอว่าข้าข้างเดียว แต่เธอไม่อดทนต่อ
ถ้อยคำ ข้อที่เธอว่าข้าข้างเดียว ไม่อดทนต่อถ้อยคำนั้น ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็น
กุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา แต่ข้อที่เธอว่าข้าด้วย อดทนต่อถ้อยคำ
ได้ด้วย นั้นแล สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรออกบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา ฯ

[๓๑๕] พระผู้มีพระภาคผู้สุดตสาคดา ครั้นได้ตรัสไวยการณภาษิตนี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เธอโกรธทำไม่หนอ เธออย่าโกรธ ติสสะ ความไม่โกรธ
เป็นความประเสริฐของเธอ แท้จริง บุคคลย่อมประพฤติ
พรหมจรรย์ เพื่อกำจัดความโกรธ ความถือตัว และความ
ลบหลู่คุณท่าน ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๙

๑๐. เกรณามสูตร

[๓๑๖] สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทก-
*นิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งมีชื่อว่าเถระ มี
ปรกติดอยู่คนเดียว และสรรเสริญการอยู่ผู้เดียว เธอเป็นผู้เดียว เข้าไปสู่บ้านเพื่อ
บิณฑบาต เป็นผู้เดียวเดินกลับ ย่อมนั่งในที่ลับผู้เดียว และย่อมเป็นผู้เดียว
อธิษฐานจงกรม ครั้นนั้นแล ภิกษุมาร่วมด้วยกันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ
ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นภิกษุเหล่านั้น
นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ
รูปหนึ่งในพระธรรมวินัยนี้ มีชื่อว่าเถระ มีปรกติดอยู่คนเดียว และมีปรกติกถาว่า
สรรเสริญการอยู่คนเดียว ฯ

[๓๑๗] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุรูปหนึ่งมาตรัสว่า
ดูกรภิกษุ เธอจงไปบอกภิกษุชื่อเถระตามคำของเราว่า พระศาสดารับสั่งให้หา
ภิกษุนั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระเถระถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหา
แล้วกล่าวว่า อาวุโส พระศาสดารับสั่งให้หาท่าน ท่านพระเถระรับคำภิกษุนั้น
แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้ว

นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๓๑๘] ครั้นท่านพระเถระนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า ดูกรเถระ ได้ยินว่า เธอมีปรกตียุคนเดียวและมักกล่าวสรรเสริญการอยู่คนเดียว จริงหรือ ฯ

พระเถระกราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรเถระ ก็เธอมีปรกตียุคนเดียว และมักกล่าวสรรเสริญการอยู่คนเดียวอย่างไร ฯ

ธ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ คือข้าพระองค์คนเดียวเข้าไปสู่บ้าน เพื่อบิณฑบาต เดินกลับคนเดียว นั่งในที่ลับคนเดียว อธิษฐานจงกรมคนเดียว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีปรกตียุคนเดียว และมักกล่าวสรรเสริญการอยู่คนเดียว อย่างนี้แล ฯ

[๓๑๙] พ. ดูกรเถระ การอยู่คนเดียวนี้มีอยู่ เราจะกล่าวว่ามีก็หาไม่ เถระ อนึ่ง การอยู่คนเดียวของเธอย่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่าด้วยประการใด เธอจึงพึงประการนั้น จงทำไว้ในใจให้ดี เราจักกล่าว ท่านพระเถระ ทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังต่อไปนี้ ฯ

[๓๒๐] ดูกรเถระ ก็การอยู่คนเดียว ย่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่าอย่างไร ในข้อนี้ สิ่งใดที่ล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ละได้แล้ว สิ่งใดยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็สละคืนได้แล้ว ฉันทราคะในการได้อัตภาพที่เป็นปัจจุบันถูกกำจัดแล้วด้วยดี การอยู่คนเดียวย่อมเป็นอันบริบูรณ์โดยพิสดารกว่า อย่างนี้แล ฯ

[๓๒๑] พระผู้มีพระภาคผู้สุดตาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

เราย่อมเรียกนรชนผู้ครอบงำชั้นร้อ อายุตนะ ธาตุ และไตรภพ
ทั้งหมดได้ ผู้รู้ทุกขทุกอย่าง ผู้มีปัญญาดี ผู้ไม่แปดเปื้อนใน
ธรรมทั้งปวง ผู้ละสิ่งทั้งปวงเสียได้ ผู้หลุดพ้น ในเพราะ
นิพพานเป็นที่สิ้นตัณหา ว่าเป็นผู้มีปรกตียุคนเดียว ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๐

๑๑. กัปปีนสูตร

[๓๒๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ท่านพระมหากัปปีนจะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๓๒๓] พระผู้มีพระภาค ได้ทอดพระเนตรเห็น ท่านพระมหากัปปีนจะมาแต่ไกล แล้วจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นภิกษุที่กำลังมานั้นหรือไม่ เป็นผู้ชาวโป่ง จมูกโด่ง ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นแลมีฤทธิ์มาก มีอานภาพมาก แต่เธอไม่ได้สมาบัติที่เธอไม่เคยเข้าง่ายนัก เธอกระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกลุบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๓๒๔] พระผู้มีพระภาคผู้สุดตาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ในขมมุขชนที่ยังรังเกียจกันด้วยโคตร กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐ
ในเทวดาและมนุษย์ ผู้ที่สมบุรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เป็น
ผู้ประเสริฐ พระอาทิตย์ย่อมแผดแสงในกลางวัน พระจันทร์
ส่องสว่างในกลางคืน กษัตริย์ผู้ผูกสอดเครื่องรบย่อมมีสง่า
พรหมณ์ผู้เพ่งฉาน ย่อมรุ่งเรือง ส่วนพระพุทธานุเจ้าย่อม
รุ่งโรจน์ด้วยเดชานุภาพตลอดวันและคืนทั้งหมด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๑

๑๒. สหายสูตร

[๓๒๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้นนั้นแล ภิกษุผู้เป็นเพื่อนกัน ๒ รูป ซึ่งเป็นสัทธีรวิหาริกของท่านพระมหากัปปีนจะ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ฯ

[๓๒๖] พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรเห็นเธอทั้ง ๒ มาอยู่แต่ไกล จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเห็นภิกษุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ สุตตันตปิฎกที่ ๘ สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สหาย ๒ รูปผู้เป็นสัทธวิริหาริกของมหาภิเนษกำลังมาอยู่หรือไม่ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เห็น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุ ๒ รูปนั้นแล มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก
แต่ไม่ได้สมาบัติที่เธอไม่เคยเข้าขำนัก เธอทั้ง ๒ กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่ง
พรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ซึ่งกลบตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้อง
การนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ฯ

[๗๒๗] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้
แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปว่า

ภิกษุเหล่านี้เป็นสหายกัน เป็นผู้มีความรู้คู่เคียงกันมาตลอด
กาลนาน สัทธรรมของเธอเหล่านั้นย่อมเทียบเคียงได้ในธรรม
ที่พระพุทธเจ้าประกาศแล้ว เธออันกับปิเนณะนาคแล้วใน
ธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้ว เธอทั้งสองขำเฒ่ามารพร้อม
ทั้งพาหนะได้แล้ว ย่อมทรงไว้ซึ่งอติภาพมโหฬารที่สุด ดังนี้ ฯ

จบสูตรที่ ๑๒

จบภิกขุสังยุตต์ที่ ๙

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. โกสิตสูตร ๒. อุปติสสสูตร ๓. ขณฺฐสูตร ๔. นาสสูตร
  ๕. สุขาตสูตร ๖. ภัททีสูตร ๗. วิสาขสูตร ๘. นันทสูตร
  ๙. ติสสสูตร ๑๐. เถรนามสูตร ๑๑. กัปปินสูตร ๑๒. สหาย
- สูตร ฯ

รวมสังยุตต์ที่มีในภาคนี้ คือ

๑. อภิสมยสังยุตต์ ๒. ธาตุสังยุตต์ ๓. อนมตฺตคสังยุตต์
  ๔. กัสสปสังยุตต์ ๕. ลากสังการสังยุตต์ ๖. ราหุลสังยุตต์
  ๗. ลักขณสังยุตต์ ๘. โอปัมมสังยุตต์ ๙. ภิกขุสังยุตต์ ฯ
- จบนิทานวรรคสังยุตต์